

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

Leninizm'in teorik sacayağı:
Bütünlük, dışardan bilinç ve öncülük
METİN ÇULHAOĞLU

Öncülük ve siyasal mücadele
CAN SOYER

Sosyalist devrim programı ve TKP'nin yeni dönemi
ALPER DİZDAR

Devrimci siyaset ve örgüt üzerine
ERKİN BULUT

"NeYapmalı?" ve devrimci pratik!
DENİZ SCHULZE

12 Eylül Türkiye'sinden Haziran Türkiye'sine
kültürel hegemonya
EBRU PEKTAŞ

okumanotları

Marksizmianlatmak
UMUT EKİNCİ

İleri gösterip geri gitmek:
Kapitalizmin Piketty'si, Piketty'ninKapital'i
İBRAHİM KURBAN



3

EYLÜL2015

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!

..... ■ Sayı: 3

KOMÜNİST İki Aylık Teorik Dergi

BÜTÜN ÖLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLİŞİN!

NHR Kùltür-Sanat ve Turizm Limited Şirketi adına İmtiyaz Sahibi: Volkan Çetin

Sorumlu Müdür: Emre Deveci

Yayın türü: Yaygın-sürekli yayın

Yayın Kurulu: Alper Dizdar, Can Soyer, Doğan Ergün, Erkan Baş, Erkin Özalp, Metin Çulhaoğlu

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Başak Kılıçbeyli

Adres: Maltepe Yıl Mahallesi Karaağaç Sokak No:14 Maltepe / İstanbul

Baskı: Kayhan Matbaası, Merkezefendi Mah. Fazlıpaşa Cad. No:8 Giriş Kat D:2 Topkapı-İstanbul Tel: 0212 5760136

KOMÜNİST Sayı: 3

İÇİNDEKİLER

Dosya: Leninizm ve öncülük

Leninizm'in teorik sacayağı:

Bütünlük, dışardan bilinç ve öncülük 9

METİN ÇULHAOĞLU

Öncülük ve siyasal mücadele 21

CAN SOYER

Sosyalist devrim programı ve TKP'nin yeni dönemi 43

ALPER DİZDAR

Devrimci siyaset ve örgüt üzerine 63

ERKİN BULUT

"Ne Yapmalı?" ve devrimci pratik! 85

DENİZ SCHULZE

**12 Eylül Türkiye'sinden Haziran Türkiye'sine
kültürel hegemonya** 109

EBRU PEKTAŞ

okumanotları

Marksizmi anlatmak 123

UMUT EKİNCİ

İleri gösterip geri gitmek:

Kapitalizmin Piketty'si, Piketty'nin Kapital'i 133

İBRAHİM KURBAN

SUNUŞ

Merhaba,

Komünist'in üçüncü sayısı sizlerle. Uzun bir gecikmenin ardından sizlere sunduğumuz **Komünist**, esasında hayli geniş çaplı bir tartışma sürecinin ertesinde çıkıyor. Dolayısıyla, **Komünist'in** bu sayısındaki dosya konusunun ve yazılarının, bir tartışmanın sonuçlarını ve öğreticiliğini taşımak gibi bir yönü de bulunuyor.

Üçüncü sayımızda ele aldığımız konu “Leninizm ve Öncülük”. Türkiye’de sosyalist hareketin yeniden kuruluş uğrağında bulunduğu koşullarda, Leninizm’in yeniden üretimi ve öncülük pratiğinin hayata geçirilmesi, kuşkusuz, gözden kaçırılmayacak bir başlık. Sosyalist hareketin cephaneliğinde Lenin’e ve Leninizm’e dair çok sayıda veri bulunsa da bunların hem aslına sadık biçimde hem de ülkemizin koşullarında yeniden üretilmiş bir zenginlik içerisinde kullanıldığını söylemek mümkün değil. Dolayısıyla, yeniden kuruluş tartışmalarının en önemli başlıklarından biri olarak öne çıkan Leninizm ve öncülük, aynı zamanda yaratıcı ve derinlikli bir yeniden üretimin de vazgeçilmez temeli olmaya devam ediyor. Bu nedenle, **Komünist'in** bu sayısını Leninizm ve öncülük ekseninde yürüten tartışmalara ayırdık.

Metin Çulhaoğlu “Leninizm’in teorik sacayağı: Bütünlük, dışarıdan bilinç ve öncülük” başlıklı makalesinde, konuyu teorik bir perspektifin içine oturtuyor. Leninizm’in kaba örgüt modellerine indirgenmesine itiraz eden Çulhaoğlu, bütünlük fikri, dışarıdan bilinç vurgusu ve öncülük pratiğinin Leninizm’in üzerine oturduğu teorik zeminin sacayakları olduğunu vurguluyor.

“Öncülük ve siyasal mücadele” başlıklı makalesinde Can Soyer, Leninist öncülük anlayışının temel yönlerini ele alarak, öncülüğün pedagojik ya da kuramsal bir müdahale olmaktan çok, siyasal bir müdahale biçimi olduğunu gösteriyor. Soyer, öncülüğün gerçek niteliğinin siyasal mücadeleler içerisinde açığa çıkacağını belirtirken, siyasal mücadele düzlemine oturtulmamış bir öncülük anlayışının zaaflarını işaret ediyor.

Alper Dizdar “Sosyalist devrim programı ve TKP’nin yeni dönemi” başlıklı makalesinde, TKP’nin 2014 yazında yaşadığı ayrışma sürecine tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşıyor. Dizdar, bir hareketin gelişiminin farklı uğraklarını tarif ederken, TKP’deki tartışma sürecini ve sonuçlarını yeni bir uğrağın görünümleri olarak değerlendiriyor.

Erkin Bulut’un “Devrimci siyaset ve örgüt üzerine” adlı makalesi de TKP’deki ayrışma sürecine eğiliyor. Bulut ayrışmanın öznel boyutlarından ziyade, nesnel ve siyasal-ideolojik-örgütsel karşılıklarına dikkat çekerek, bir yeniden kuruluş sürecinin yönelmesi gereken başlıkların altını çiziyor.

“Ne Yapmalı? ve devrimci pratik” adlı yazısında ise Deniz Schulze, Lenin’in baş yapıtlarından Ne Yapmalı’nın ortaya çıkışını mümkün kılan teorik modeli ve yöntemsel nitelikleri açıklamaya  alışıyor. Schulze, Ne Yapmalı’nın altında yatan düşünme biçimini ortaya koydukça, bugün Leninizm olarak sunulan kabalaştırılmış modellerin Lenin’den ne kadar uzak olduğunu da göstermiş oluyor.

Dergimizin dosya dışı yazısı ise Ebru Pektaş’tan. Pektaş “12 Eylül Türkiye’sinden Haziran Türkiyesi’ne kültürel hegemonya” başlıklı yazısında Gezi Direnişi ile birlikte ortaya çıkan toplumsal canlılığın kültürel boyutlarına dikkat çekiyor.

Okuma Notları bölümümüzde ise iki yazıya yer veriyoruz. İlki Umut Ekinci’nin kaleme aldığı ve  ağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz adlı kitabı inceleyen “Marksizmi anlatmak” başlıklı makale. Diğeri ise, İbrahim Kurban’ın Thomas Piketty’nin Kapital adlı kitabını inceleyen “İleri gösterip geri gitmek: Kapitalizmin Piketty’si Piketty’nin Kapital’i.

Komünist’in bir sonraki sayısında görüşmek üzere.

İyi okumalar.

Komünist Yayın Kurulu

KOMÜNİST

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ BİRLİĞİNİ

Leninizm'in teorik sacayağı:

Bütünlük, dışardan bilinç ve öncülük

METİN ÇULHAOĞLU

“Bolşevik örgütlenme anlayışı yalnızca darlık, gizlilik ve disiplin yönü ile yalnızca bu öğeleri ile kavranırsa, böyle bir modelin günümüz koşulları açısından kısır ve ‘eskimiş’ kaldığını söylemek mümkündür. Ekim Devrimi’ne götüren örgütlenmeyi bu üçlüye indirgemek toplumsal mücadeleyi örgütçülük oyununa çevirmek, Ekim Devrimi’ni günümüzde sahiplenmemek demektir.

“Oysa hep biliyoruz ki sözü edilen örgüt anlayışı başka her şeyden önce sınıf içi eşitsiz gelişim, bunun sonucu olarak ‘öncülük’ pratiğinin özel biçimde gerçekleşmesine ve Marksizm’in standart II Enternasyonalci yorumuna ‘öznel’ etmeni vurgulayan yeni bir ruh katılmasına dayanır. Bolşevik örgütlenmenin gerçek özü buradadır; bu nedenle Bolşevizm ciddi bir felsefi içerik de taşır.

“Elbette, bu öz yakalanmadan girişilecek biçim kopyacılıklarının soluğu da sınırlı kalacaktır. Örneğin Bolşevik örgütlenmeden yalnızca ve yalnızca disipline, hiyerarşiye vb’na ilişkin sonuçları anlayanların çok kısa bir sürede bu kez 180 derece farklı konumlarda sığ demokratlık yapabilmeleri basit bir ironi değil, bu temelsizliğin sonucudur.

“Gene de, asıl özü oluşturan yanlar yakalansa bile, sözü edilen örgüt anlayışının günümüzde felsefi, kültürel boyutlar dâhil kimi rötuş ve takviyelere gereksinim duyduğu ortadadır. Kendi ülkelerinin ateşli devrimci geleneği (narodnizm) yanı sıra Avrupa’nın siyasal-kültürel birikimini yutmuş (ama kusmamış), özetle mayaları derin yoğrulmuş, ruhları adeta kıvılcımlar saçan insanların oluşturduğu bir ‘çelik çekirdek’in, sosyalist ama kişilsiz, kültürsüz ve derinliksiz insanlarca aynen sahneye konulmaya çalışılması yalnızca gülünç olacaktır.

“Dolayısıyla Ekim Devrimi’nin kopmaz bir parçası, temeli olan belirli bir örgütlenme anlayışının, günümüzde, ancak kültürel, felsefi ve insani yönleri ile birlikte anlaşılabilirliğini ve tartışılabilirliğini unutmamak gerekir. Sorun, elbette günümüzün sorunu, tanımlamaya çalıştığım ruh’un günümüz insanında nasıl oluşabileceği, hangi yeni süreçleri mayasına katmak zorunda olduğuyla ilgilidir. 1900’lü yılların başındaki özgün ‘ruh’un, günümüz koşullarından hareketle bir benzeri ile de olsa bir daha yakalanılmayacağı gerekçeyle söz konusu örgütlenme modelini geçersiz saymak ne ölçüde kolaycılıksa, tek başına darlığın, gizliliğin ve disiplinin insanlara ‘ruh’ kazandıracağını düşünmek de o ölçüde budalacadır.” (Metin Çulhaoğlu, Ekim Devrimi: 71 Yıl Sonra Ne Kadar Güncel? Yeni Öncü, sayı 13, Ekim-Kasım 1988, ss. 4-5)

Yukarıdakileri 27 yıl önce yazabildiğimiz için belirli bir rahatlığa sahibiz ve buradan devam edeceğiz.

Teorinin yeri ya da teoriye bir yer

“Leninist örgüt teorisi” denir, doğru mudur?

Lenin’in düşüncelerinden ve siyasal pratiğinden bir “devrim teorisi” çıkarılması elbette mümkündür. Sonra, örneğin “Lenin’in emperyalizm teorisi” denebilir. Marksist devlet teorisine Lenin’in “katkılarından” söz etmenin herhangi bir sakıncası olamaz.

Bunlar tamam da, ya “örgüt teorisi”?

Hem “yoktur” hem de bir bakıma “vardır” diyeceğiz.

Lenin’de kendi başına, kendi iç bağlantıları ve gelişim dinamikleriyle ayrı yerde duran bir örgüt teorisi yoktur. Elde, daha çok bir örgüt ve örgütlenme modeli vardır. Ancak bu model Lenin’in devrime ilişkin düşünce ve perspektifleriyle (ki burada kesinlikle teori vardır) iç içe geçip kaynaştığından Lenin’in örgüt modeline teorik bir boyut da içkindir.

En fazla söylenebilecek olan budur.

Böyle olduğundan, Lenin’in örgüt modelini kendi başına “teori” olarak sınıflandırmanın pek bir anlamı yoktur. Lukacs’ın açıklaması da aşağı yukarı bu yöndedir: “Lenin’in örgüt düşüncesi, devrim

olgununu, devrimin güncelliğini şart koşar.”¹ Başka bir deyişle, devrime ilişkin, sezgisel yanları da olan bir perspektif, birtakım teorik öngörüler yoksa örgüt de örgüt diye tepinmenin kimseye faydası olmaz...

Madem konu açıldı, bir de parantez açalım:

Teori, çeşitli olgulara, durumlara vb. açıklama getirir ve bu olguların oluşturduğu bütünün olası seyri hakkında çıkarımlarda bulunur/ bulunabilir. Şu ya da bu formdaki maddi bir varlık olarak örgütün ise bu özellikleri yoktur. Dolayısıyla, Lukacs’ın da işaret ettiği gibi örgüt, önce bir teoriyi gerektirir. İkisi bir araya geldiğinde şekillenen örgüt ise, teoriden esinlenen, oradan türeyen bir model olabilir.

Evet, eğer “gizlilikse”, “disiplinse”, nispeten “darlıksa” ve merkeziyetçilik öğesinin belirleyici olduğu bir demokratik merkeziyetçilikse² bunlar bir teorinin uzantıları, gerektirdikleri olabilir; ama kendi başlarına bir “teori” oluşturamaz. Çünkü bunlar hiçbir şeyi açıklamaz; önceden açıklanmış bir durumun gereklilikleri olarak ortaya çıkar.

Diyelim Leninist örgütün bir “teori” değil bir “model” olduğunda karar kıldık. O zaman işin teori kısmı salt “devrim olgusundan”, “devrimin güncelliğinden” mi oluşuyor?

Yani arada başka bağlantı halkaları hiç mi yok?

Üstelik teorik içerikleri, ağırlıkları da olan bağlantı halkaları?

Vardır ve üstelik aradaki bu bağlantı halkaları gerçek anlamda teorik içerik taşır. Bir uçtaki “devrimin günceliğinde” teori vardır; vardır ama hem sezgisel hem de ülkeye-döneme özgü yanları ağır basar. Diğer uçtaki örgütün ise teoriden çok model kategorisine girdiğinde anlaşılmıştı. Bu durumda, eğer konumuz Leninizm ise bir uçtaki sezgisel-özümlü teori ile diğer uçtaki model arasındaki bağlantı halkalarını oluşturan, gerçekten teorik içeriğe sahip, ayrıca zaman-mekân ikilisi açısından evrensellik taşıyan üç öğeden söz edebiliriz:

1 G.Lukacs, *Lenin’in Düşüncesi Devrimin Güncelliği*, çeviren: Mehmet R. Zaralı, Belge Yayınları 1979, s. 27.

2 Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nde “demokratik merkeziyetçilik” için bakınız, Marx, Engels, Lenin, İşçi Sınıfı Partisi Üzerine, çeviren: Arif Gelen, Sol Yayınları 1979, s. 262, 266-267.

- siyasal mücadelede toplumsal formasyonun **bütününe** yönelme;
- **dışardan bilinç** ve
- **öncülük**

O zaman, biraz basitleştirirsek şunu söylemiş oluyoruz: “Devrim olgusu” ya da “devrimin güncelliği” tarihin her döneminde, istisnasız tüm ülkeler için gündemde olması düşünülebilecek durumlar değildir. Örgüt **modeli** ise zaman-mekân evrenselliğine taşınamayacak ölçüde dönemlere ve koşullara bağlıdır. Bu ikisine karşılık, toplumsal formasyon (bütünlük), dışardan bilinç ve öncülük öğeleri, dün olduğu gibi günümüzde ve gelecekte (zaman) tasavvur edilebilecek her tür ülke koşulları (mekân) için geçerlilik taşır.

“Evrensel” diyebileceğimiz, Leninizm’in **evrensel** teorik özünü oluşturan da bunlardır.

Leninist teorinin sacayağı

Bütünlük (toplumsal formasyon), dışardan bilinç ve öncülük...

Üç öge sıraladığımıza göre bunların bir sacayağı oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Sırasıyla gidelim.

I

Lenin “**toplumsal formasyon**” terimini hiç kullanmamıştır. Ancak, düşünsel, siyasal ve örgütsel uğraşının tamamında hep bir **bütünlükten** yola çıktığı ve gene oraya döndüğü açıktır. Eğer *Ne Yapmalı?* dikkatlice okunursa (hatta o kadar da dikkatli okunmasa bile) şu vurgu hemen her yerde görülür: Emek-sermaye çelişkisinin kendini doğrudan ortaya koyduğu, iki temel sınıf arasındaki karşıtlığın somut biçimini aldığı alan, yani maddi üretim süreci ve buradaki mücadeleler, işçi sınıfının daha geniş bir toplum kesimine (“tarihsel blok”?) öncülük etmesi açısından kendi başına yeterli değildir...

Dolayısıyla işçi sınıfı, kendi öncülüğü ve siyasal iktidarı hedefleyen bir mücadele için, yer aldığı toplumdaki her tür baskıya, eşitsizliğe, adaletsizliğe, ayrımcılığa vb. duyarlı olmalı, bunları kendi mücadelesine “eklemleyip” salt ekonomik değil siyasal bir sınıf olarak da süreçlere ağırlığını koymalıdır.

Hemen ekleyelim: Mesele, işçi sınıfının salt “kendi tarihsel misyonu” adına toplumdaki başka sorunlara da eğilmesine (benim derdim başka, ama bak senin sorunlarına da el atıyorum) indirgenemez. Çünkü “başka sorunlar” işçi sınıfının verili bir andaki konumuna ve sorunlarına dışsal ve uzak değildir. Tersine, bu “başka sorunlar” onun sınıf olarak birliği, bütünlüğü ve dayanışması açısından kritik uzantılara sahiptir. Ülkedeki siyasal rejimin, genel olarak uygulanan şu ya da bu politikanın, ulusal baskının, etnik ayrımcılığın, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin vb. başka her şey bir yana işçi sınıfının maddi üretim sürecindeki konumunu da etkilediği görmezden gelebilir mi?

“Toplumsal formasyon” dediğimiz, kapitalist üretim tarzının bir ülkede kendi özgül siyasal, ideolojik, kültürel vb. üstyapısıyla birlikte somutlaşmış halidir. Lenin de, işçi sınıfının tarihsel misyonunu gerçekleştirmesi için bu bütünlüğün her bileşeni, her parçası ve her alanında duyarlı ve aktif olması gerektiğini söyler.

Aksi, gene Lenin’in sözüyle “ekonomizm”dir...

II

“Dışardan bilinç...”

Daha önce başka yerlerde yazmıştık: Bu “dışardan” sözü işçi sınıfının dışındaki aydınları da kapsar; ancak Lenin’in asıl “dışardanlılık” vurgusu ekonomik mücadelenin “dışıyla” ilgilidir. İsterseniz dinleyelim:

Sınıf siyasal bilinci işçilere yalnızca dışarıdan, başka bir deyişle ekonomik mücadelenin dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu alanın dışından götürülebilir. Bu bilginin edinilebileceği tek alan, tüm sınıfların kendi aralarındaki ilişkileri kapsayan alandır (...) Sosyal demokratlar, işçilere siyasal bilgi taşıyabilmek için nüfusun tüm sınıflarına gitmelidirler; ordunun birliklerini tüm yönlere sevk etmelidirler.³

Dolayısıyla, ilk ayağı oluşturan toplumsal formasyonu gözetme, bu ikinci ayakta işçi sınıfının ulaşması gereken bilincin niteliğiyle iç tutarlılığa sahip bir bütünlük oluşturmaktadır.

Günümüzü ve Türkiye’yi düşünürsek, belki bu kadar uzun anlatmaya gerek kalmaz.

3 Lenin, *Ne Yapmalı?* Seçme Eserler (İngilizce) Cilt I, Progress, Moskova 1977, ss. 152-153.

Sosyalist devrimi ve sosyalizmi gerçekleştirmesi beklenen Türkiye işçi sınıfı, ideolojiler alanına, ülkenin çeşitli sorunlarına ilişkin tartışmalara kendi ağırlığını koymadan; ulusal sorun konusunda tutum almadan; kadınlar ve gençler başta toplumun diğer kesimlerinin özelemlerinin temsilciliğine soyunmadan; başka alanlardaki, örneğin çevreyle ilgili talana dimdik karşı çıkmadan bunu başara-bilir mi?

Ve diğer soru: İşçi sınıfı, yukarıda örneklenen başlıklara ilişkin farkındalığa ve bilince salt kendi gündelik emek-sermaye ilişkilerinden hareketle ulaşabilir mi?

Bu kadar açıktır.

Bu ikinci ayak, “dışardan bilinç” üzerinde biraz daha duralım.

Tony Cliff “Lenin biyografisi” yazarları arasında ciddiye alınması gereken bir isimdir. Yaptığı uyarı da yerindedir: Kendiliğindenliği (işçi sınıfının kendiliğinden yönelimlerini) bilinçten bütünüyle ayırmak, diyalektiğe aykırı, mekanik bir yaklaşım olur.⁴

Gerçekten de böyle olur. Çünkü kendiliğindenlik bile daha ileri bir düzeyin, yani bilinçli olma halinin nüvelerini kendi içinde barındırır. Diyalektiğe aykırı, “mekanik” olan, içinde hiçbir bilinçlilik nüvesi taşımayan kendiliğindenliğin bir eşiğe gelindiğinde birdenbire bilinçlilik haline dönüşeceği düşüncesidir. Bir ek daha: İşçi sınıfı, kendisinin toplumda ayrı bir sınıf oluşturduğu bilincine, yani bu anlamdaki sınıf bilincine dışarıdan herhangi bir girdi olmadan, kendiliğinden süreçler sonucunda ulaşabilir. Ancak, siyasal bilince, başka bir deyişle içinde bulunduğu toplumdaki misyonunun ne olduğuna ve bunun nasıl gerçekleştirebileceğine ilişkin bilince bu yolla ulaşamaz.

Toparlayalım.

Birincisi: İşçi sınıfının sınıf bilincine ulaşması için “dışarıdan müdahale” mutlak bir zorunluluk değildir. İkincisi: İşçi sınıfının yukarıdaki tanımıyla siyasal bilince nasıl ulaşacağının ise hazır hiçbir yolu, formülü, reçetesi yoktur. Tümüyle yaşanan dönemin özel koşullarına bağlıdır. Öyle ki, gelişkin bir sınıf bilinci hiçbir zaman siyasal bilince evrilmeyebilir; buna karşılık kendiliğindenlik içinde var olan bilinçlilik nüveleri bir sıçramayla kısa sürede siyasal bilince dönüşebilir.

4 Tony Cliff, *Partinin İnşası*, çeviren: Gülen Bilge, Tarihsel Yayıncılık 1994, s. 70.

III

Üçüncü ayak: Öncülük...

İlk iki ayakta da söz konusuydu. Devrimci özne ya da öncü, toplumsal formasyonun bütününe ilişkin çözümlemeleri belirli bir devrim-iktidar perspektifiyle yapabilecek tek aktördür. Bir, bu anlamda öncüdür ve bu alanda rakipsizdir (birinci ayak). İki, devrimci öncü, sınıfa “dışarıdan” bilinç taşınmasında da rol oynar. Bu alanda “öncülüğü” söz konusu olabilir; ama “rakipsiz” olduğu söylenemez. Çünkü işçi sınıfını gene “dışardan” etkilemeye, onu belirli bir “bilinçlilik” (yanlış bilinç de olabilir) durumuna taşımaya çalışan başka özneler de sahnededir.

Ancak, devrimci öznenin öncülük rolü ya da işlevi, gerçek anlamını yukarıda değinilenlerin dışında başka bir alanda, **siyasal pratikte** bulur. Bizce, Leninist “öncülük teorisinin” özü de budur, buradadır. Özetliyoruz:

Kitlelerin gerçek anlamda katıldıkları devrim süreçleri hiçbir zaman ve hiçbir yerde saf-katıksız sosyalist içerik taşımaz. Kitlesellik taşıyan her devrim süreci kendi içinde demokrat, burjuva demokrat, devrimci demokrat ve liberal (özgürlükçülük anlamında) öğeler barındırır, hatta bu öğeler diğerlerine daha ağır basabilir. İşte, öncülüğün gerçek karşılığı, devrimci öznenin, farklı özlem ve yönelimlerin damga vurduğu bu süreci kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirebilmesi, belirli noktalara taşıyabilmesidir.

Hareketlenen ve var olanı değiştirmek isteyen kitlelerin diyelim yüzde 75’inin sosyalizmi istediği bir durumda öncülük daha çok **teknik** bir iştir.

Bu kitlelerin doğrudan doğruya sosyalizmle ilişkilendirilemeyecek özlem ve taleplerinin görece ağır bastığı bir durumdaki öncülük ise gerçek anlamda **siyasal** bir iştir.

Yeri gelmişken uzunca bir alıntı:

(Çünkü) gerçek devrim burjuva devrimin proleter devrimine diyalektik dönüşümüdür. Geçmişteki büyük burjuva devrimlerin önderi ya da yararlananı olan sınıfın artık nesnel açıdan karşı devrimci olduğu gibi tartışılmaz tarihsel bir olgu, asla, bu devrimlerin çevresinde dolandığı nesnel sorunların artık toplumsal açıdan sona erdiği, bu sorunların devrimci çözümülle hayati ilgileri bulunan toplumsal

tabakaların tatmin olduğu anlamına gelmez. Tam tersi. Burjuvazideki karşıdevrimci dönüşün anlamı, sadece, proletarya karşısında düşmanca bir tavır alması değil, aynı zamanda burjuvazinin kendi devrimci geleneklerinden de vazgeçmesidir. Burjuvazi kendi devrimci geçmişinin mirasını proletaryaya devreder. Bundan böyle burjuva devrimini mantıksal sonucuna götürebilecek konumda olan tek sınıf, proletaryadır. Yani, burjuva devriminin güncelliğini hala koruyan talepleri ancak bir proleter devrimin çerçevesi içinde gerçekleşebilecektir, öte yandan bu taleplerin tutarlı biçimde gerçekleştirilmesi bizi zorunlu olarak bir proleter devrime götürecektir. Hâsılı bugün proleter devrim, aynı anda burjuva devrimin hem gerçekleştirilmesi hem de aşılması demektir.⁵

Şöyle düşünülebilir: 1917 Devrimi'nin ve Lukacs'ın bu yazdıklarının üzerinden uzun yıllar geçti. O geçmiş dönem, henüz burjuva devrimlerin izlerini taşıyordu ve burjuvazi kendi devrimci barutunu daha tam tüketmemişti, ama günümüzde...

Böyle düşünmüyoruz...

Nedeni basittir: Bir sınıf olarak burjuvazinin devrimci barutunu tüketmiş olması (ki Batı Avrupa'da 1917'den çok önceleri tüketmiş-tir) geniş kesimlerdeki burjuva demokrat özlemlerin de buharlaşıp yok olması anlamına gelmez. Çünkü devrimci barutunu tüketen burjuvazinin kendi egemenliğini sürdürmek ve pekiştirmek için yaptığı her düzenleme, yeni burjuva demokrat özlemleri ve talepleri **ortaya çıkarır**. "Burjuva devrimler dönemi", burjuvazinin artık herhangi bir devrimin başını çekemeyecek konuma gelmesi anlamında çok önceleri kapanmıştır. Ancak, burjuva demokrat özlemler ve talepler dönemi kapanmamıştır.

Dikkat edilirse, burada aşamalı devrime karşı sosyalist devrim savunusunun yerleşik tezi ötesinde bir şey söylenmektedir: Yerleşik tez, burjuva devrimlerin hiçbir zaman tam olamayacağı; geride bıraktıklarının, yapamadıklarının sosyalist devrimle gerçekleşeceği düşüncesine dayanır. Burada söylenen ise yerleşik düşünceye bir ek yapmaktadır: Burjuvazinin uzun yıllar süren egemenliği, "geçmişte tamamlanamayanların" ötesinde **yeni** burjuva demokrat, demokratik özlemler ve talepler üretir. Ama sonuç gene aynıdır: Bu yeni

5 G. Lukacs, a.g.e., s. 52-53.

özlemlerin ve taleplerin “yeni burjuva devrimlerle” karşılanması artık kesinlikle mümkün değildir...

İşte, Leninizm’in ve onun öncülük anlayışının bugün de geçerli olmasının nedeni buradadır ve “marifet”, tanımlı bir sosyalizm anlayışıyla doğrudan ilişkilendirilemeyecek özlemleri ve talepleri olan geniş kesimlere sosyalizme giden yolda öncülük edebilmektir.

Lenin Hegel’e mi dönmüştü?

“Şimdi bu soru da nereden çıktı” demeyin, bir nedeni var.

Lenin’in düşüncesinin ve Bolşevik pratiğin, II. Enternasyonal tarzı Marx-Marksizm yorumlarına öznel etmenin rolünü ve önemini vurgulayan bir karşı çıkış olduğu söylenir. Daha ileri giderek, Lenin’in Marksizm’i pek çok açıdan “düzelttiğini” söyleyenler de vardır.

Bu söylenenlerin ilkinde doğruluk payı vardır. İkincisinde ise yoktur. Çünkü Lenin bir sistem olarak Marksist öğretinin kendisinde doğrudan bulunamayacak kimi siyasal öğeleri ona katmıştır; ama sistemi yeni baştan kurmamış, böyle bir işe teşebbüs etmemiştir. Daha önceleri kullanılan bir benzetmeye yeniden başvurursak, “Marksizm tıp bilimi ise Leninizm bir aşıdır; aşının bilimin yerine geçmesi mümkün değildir.”

Hatırlayalım; bir teori olarak Leninizm’in içeriğini sacayağına oturtmuştuk: Bütünlük fikri, dışarıdan bilinç ve öncülük...

İlkinde, Lenin’in Marksizm’e katkısı, diyalektik bütünlük fikrini Avrupa değil de kendi ülkesi ölçeğinde **siyasal bir içeriğe** kavuşturmasıdır. “Dışardan bilinç”, doğrudur, Marx’ta yoktur; ancak Marksizm’e bunun da ilave edilmesinin sistemi kökünden değiştirdiğini söylemek hiç mümkün değildir. “Öncülük” için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

Öbür türlü, Marx’tan sonra gerçekleşen her devrimin, Marx’ta olmayan birtakım unsurlara dayandığı için “Marksizm’e karşı devrim” sayılması gerekecektir:

1917 mi? “Kapital’e karşı devrim” (nesnelliğin prangalarına isyan)...

Çin devrimi mi? “Kapital’e karşı devrim” (kırlardan şehirlerin kuşatılması)...

Küba Devrimi mi? “Kapital’e karşı devrim” (foco teorisi)...

Sonu yoktur...

Lenin'in düşüncesinin standart II. Enternasyonal Marksizm'inden radikal bir kopuş olduğunu, bu kopuşun Lenin'in Hegel'e dönmesiyle gerçekleştiğini ileri süren batılı akademisyenler vardır. Hatta tarih de verilmektedir. Lenin, 1914-1915 dönemine rastlayan Hegel araştırmaları ile Lukacs, Gramsci ve Korsch gibi diğer önemli Marksistlerden daha önce Hegel'e "dönmüştür"⁶. Sonra Lenin, "Kapital'in birinci bölümünün 'Hegelmiliğine' vurgu yapan ilk yirminci yüzyıl Marksistidir."⁷

Aktarma yaptığımız Anderson, değindiği pek çok önemli noktaya ve kimilerindeki haklılığına karşın Lenin'le ilgili "Hegel okumaları sonrası radikal değişim" fikrini fazla zorlamaktadır. Eğer nesnellik karşısında öznenin, öznel etmenin rolünün vurgulanmasından (giderek nesnellik ile öznenin aynı bütünlük içinde ele alınmasından) söz ediyorsak, bunun için 1914 sonrasına kadar beklemek gerekmemektedir.

Hegel okumaları sonrasında Lenin'in diyalektik anlayışı daha bir derinlik kazanmış, daha gelişkin bir çerçeveye oturmuş olabilir. Ancak, Lenin'in Hegel okumalarıyla "edindiklerinin" izi daha önceki çalışmalarında, örneğin *Ne Yapmalı*'da hiç mi yoktur?⁸ Anderson da sanırız bunun farkında olduğundan, *Ne Yapmalı* ve üzerindeki yorumları söz konusu çalışmasında ele almadığını belirtme gereği duymaktadır⁹. Gerçekten de, eğer "II. Enternasyonal Marksizm'inden ayrılışa", nesnellik karşısında çubuğun öznelliğe doğru bükülmesiyse, eşitsiz ve sıçramalı gelişimse ve en önemlisi nesnellikle öznenin birbirinden ayrı iki departman olarak değil bir bütünlük olarak görülmesi ise, bunları "Hegel öncesi" Lenin'de bulmak mümkündür.

Teori mi?

Evet, o da var; ama başlarda "sezgi" demiştik. Anderson, bir yerde, insanın somut yaşamdaki diyalektiğin kimi inceliklerine Hegel okumadan sezgilerle de ulaşabileceğini, "Hegelmili diyalektiğe çok az ilgi duyan" Troçki'nin kendine ilişkin söylediklerini aktararak kabul ediyor:

6 Kevin B. Anderson, *Lenin, Hegel ve Batı Marksizmi*, çeviren Ertan Günçiner, Yordam Kitap 2014, s. 31.

7 Anderson, a.g.e. s. 134.

8 Bu konuda kısa bir çalışma için bakınız, Metin Çulhaoğlu, *Ne Yapmalı? Marksist Klasikleri Okuma Kılavuzu* içinde, Yordam Kitap 2013, ss. 403-423.

9 Anderson, a.g.e. s.426, 7'inci not.

Sezgi olmadan – yani her ne kadar teorik ve pratik çalışma tarafından geliştirilmiş ve zenginleştirilmiş olabilese de, bireyin gerçek doğası içine kök salmış olması gereken bilinçaltı bir his olmadan – hiçbir büyük çalışmayı gerçekleştirmek mümkün değildir. Ne teorik eğitim ne de pratik rutin (bunun) yerini alamaz... Kesin değişimler ve kopuşların gerçekleştiği bir dönemde –yani devrim koşullarında bu yetenek belirleyici bir önem kazanır.10

Toparlama ve sonuç

Yazıyı dikkatle okuyanlar belirli vurguları umarız fark etmişlerdir.

Burada, Leninizm’in evrensel geçerlilik taşıyan öğeleri, bu anlamda “teorisi”, bütünlük, dışardan bilinç ve öncülük olmak üzere üçayağa oturtulmaktadır. “Devrimin güncelliği” kuşkusuz teorik bir öze sahiptir; ancak barındırdığı yönelimler ne olursa olsun herhangi bir devrimci sürecin ancak sosyalist bir devrimle ileri taşınabileceği düşüncesi dışında genelleştirilemez. Bundan ötesi, yaşanan tarihsel döneme, ilgili ülkenin somut ve özgül koşullarına bağlıdır. “Teoriye”, ancak bu düzlemde ve ölçekte olabilir ve geliştirilebilir.

Bir de, az önce sözü edilen, işin **sezgisel** yanını hiç unutmamak gerekir.

“Örgüt modeli” ise, adı üstünde, kendi başına teori değildir. Ayrıca, örgüt modelinin tüm zamanları ve mekânları kapsayacak şekilde genelleştirilebileceği de söylenemez. Örneğin bugün ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkeler söz konusu olduğunda bu örgüt **modelinin** (özellikle nispi darlık, katı disiplin, gizlilik, hiyerarşi gibi özellikler açısından) geçerliliğini korumakta olduğunu kim söyleyebilir?

Ama bu ülkelerde bile, son derece karmaşık ve kaotik süreçler sonucunda oluşabilecek devrimci ortamlar Lenin’in örgüt modelini gerekli kılabilir. Eski bir tartışma başlığı açısından anlamlıdır: Leninist örgüt, kimi durumlarda, devrimci sürecin önkoşulu değil **sonucu** da olabilir...

Yıllar önce Lenin için “soyutlanmayı bekleyen bir ayrıntı zenginliği” demiştik. Demek ki üzerinde çalışmak gerekiyor. Nasıl mı? Onu da bir kez daha Lukacs’tan dinleyip bitirelim:

10 Troçki, My Life’tan aktaran Anderson, a.g.e. s. 458, 38’inci not.

Komünistler Lenin üzerine, onun Marx üzerine çalıştığı gibi çalışmalıdır. Diyalektiği uygulamayı öğrenmek için çalışmak gerek. Somut durumun somut çözümlemesiyle genel içinde özelin ve özel içinde genelin; yeni bir momentte, daha önceki süreçle bağlantılı bir durumun ve tarihsel sürecin yasalığında daima oluşan yeninin; bütünde parçanın ve parçada bütünün; gelişmenin zorunluluğunda aktif davranışların momentinin ve eylemde ise tarihsel sürecin zorunluğuyula olan bağlantının nasıl keşfolunabileceğini öğrenmek için, komünistlerin Lenin üzerine çalışması gerek.¹¹

Karışık geldiyse;

Geneldeki özeli, özeldeki geneli tespit edebilme,

Süreç içinde eskiden gelenle yeni ortaya çıkan arasındaki bağlantıları kurabilme,

Bütün-parça ilişkilerini gözetebilme,

Zorunluluk karşısında eyleme geçme uğrağını seçebilme, eylemliyen de zorunlulukları kabul edebilme...

Sürecin diyalektiği budur, böyle işler.

Gene mi karışık?

Sanki siyasal mücadelenin, hele hele devrimci olanının kendisi çok mu sade?

¹¹ Lukacs, a.g.e. ss. 97-98.

■ Öncülük ve siyasal mücadele

CAN SOYER

Türkiye'nin son yıllardaki siyasal ve toplumsal canlılığı birçok boyutuyla tartışılıyor. Özellikle Haziran Direnişi'nin ardından artan değerlendirmelerde üzerinde ortaklaşılan saptamalardan biri, Haziran Direnişi'nin Türkiye'nin AKP rejiminden kurtuluşunu sağlayacak enerjiye ve potansiyele sahip olduğu, ancak direnişin temsilciliğinin üstlenilmesini ve onun önüne daha ileri hedeflerin koyulmasını sağlamaya dönük bir hazırlıktan yoksun olunduğuydu. Yani genel kanı, ülkenin tümüne yayılan, katılımcılarının büyük bir kısmı emekçi niteliği ile tanımlanabilen ve açık bir sol duyarlılığa sahip olan direnişe bir hedef ve program doğrultusunda yol gösterecek siyasal öznenin ortaya çıkmadığı yönündeydi.

Saptanan eksiklik, hangi kavramla ifade edilirse edilsin, aslında öncülüktü.

Halihazırda Türkiye'de AKP karşıtı mücadelenin sorunları tartışılırken, konu birçok koldan geçerek aynı noktaya erişmekte ve öncülük bahsine gelmektedir. Bu sorun karşısında çeşitli siyasal özneleri işaret ederek "öncü zaten var" demek ve eksikliğin bu öncü ile Haziran Direnişi arasında ilişki kurulamaması olduğunu söylemek mümkündür. Ancak daha sağduyulu bir yaklaşımla düşünüldüğünde, öncülüğün kitle hareketinin öncesinde ve dışında, tek seferde inşa edilen, ondan sonrasında da ilişki kurmak için kitle hareketinin ortaya çıkmasını bekleyen bir basitlikte ele alınamayacağı görülecektir.

Öncülük, hazır hale getirilip tedavüle sokulacağı tarihe kadar rafa dizilen bir "mal" değil, ülke nesnellığının, siyasal dengelerin ve toplumsal dinamiklerin her yeni döneminde yeniden ve yeniden üretilmesi gereken, deyim yerindeyse her nesnellikte o nesnellığe uygun bir içerik ve biçimde inşa edilmesi gereken bir oluşumdur. Öncülük, bir uğrak ya da sabit nokta değil, öznel ve nesnel boyutları olan bir süreçtir.

Dolayısıyla, içinden geçmekte olduğumuz dönemin en önemli tartışma başlıklarından ve görevlerinden biri, Türkiye’de AKP karşıtı mücadeleyi sosyalist iktidar perspektifiyle buluşturacak ve bu buluşmayı devrimci bir tarzla ileriye taşıyacak öncülüğün inşa edilmesidir. Bu inşanın nasıl ve hangi kaynaklarla gerçekleştirileceği içinde bulunduğumuz ülkenin siyasal ve toplumsal koşullarıyla yakından ilgilidir elbette. Öte yandan, öncülüğün kuramsal ve siyasal mahiyetini, pratik görünümünü, işleyiş tarzını az çok tutarlı bir biçimde ortaya koymak da tartışmanın ilerletilmesi açısından vazgeçilmezdir. Daha açık bir deyişle, öncülüğün nasıl inşa edileceği sorusuna yanıt vermek için, öncülükten ne anlaşıldığı konusunda belirli bir açıklığa ulaşmak gereklidir.

Amacımız, bu yazının sonunda böylesi bir açıklığa erişmektir.

Zemin olarak eşitsiz gelişim

Öncülüğü bir niyet ya da iddia olmanın ötesinde, gerçek ve somut bir varoluşa dönüştürmek için, öncelikle konunun bilimsel dayanaklarının ortaya konması gerekmektedir. Eşitsiz gelişim olgusu bu nedenle önemlidir, çünkü öncülüğe hem bir nesnel zemin hem de evrensel geçerlilik sunmaktadır.

Eşitsiz gelişim konusunda ortalama algı, kapitalizmin uluslararası düzeyde eşitsiz biçimde gelişmesine, ülkeler arasındaki gelişmişlik derecelerinin farklılaşmasına dayanır. Bu algının bir adım daha inceltilmiş hali ise, aynı eşitsizlik durumunu tek tek ülkelerin iç yapısına, örneğin bölgesel eşitsizliklere veya sınıf içi farklılaşmalara kadar genişletir.

Bu tür bir yorum yanlış mıdır? Yanlış denemez belki, ama eksiktir; hem de ciddi derecede eksiktir.

Çünkü eşitsiz gelişim, basitçe gelişmişlik endeksindeki rakamlarla ölçülebilecek bir nicelik değil, toplumsal dinamiklerin siyasal ve tarihsel potansiyeline dair bir nitelik göstergesidir. Eşitsiz gelişen, sanayileşme ya da kalkınma oranlarının ötesinde, belirli toplumsal dinamiklerin siyasal ve tarihsel potansiyelleri, kapasiteleri ve etkinlikleridir.

Örneğin, birçok gösterge açısından çok gerilerde yer alan bir ülke olan Rusya’nın, dünya proletaryasının önderliğine sıçramasına imkan veren kapasite eşitsiz gelişim olgusunun bir sonucudur. Eşitsiz gelişim, mevcut bütünlüğün barındırdığı çelişkilerin belirli bir

somutlukta yoğunlaşmasını ve bu yoğunlaşma yoluyla söz konusu somutluğa kendi öz gücünün ötesinde bir siyasal kapasite katmasını ifade eder. Bu anlamda, “eşitsiz gelişme, *bütünün kendisinin* gelişmesinin, o bütünü oluşturan ögelere eşitsiz biçimde yansımadır”¹ diyebiliriz.

Daha önemlisi ise, eşitsiz gelişim olgusunun kapitalizm ölçeğindeki geçerliliğinin kavranmasıdır. Eşitsiz gelişim, yukarıda ortalama algı olarak tarif ettiğimiz yorumun varsaydığı gibi, arızı ya da bölgesel bir durum değildir; aksine kapitalist artı-değer üretimine içsel bir yasa, kapitalizm ölçeğinde geçerli ve kendini sürekli yeniden üreten nesnel bir olgudur. Bu nedenle, eşitsiz gelişim, salt emperyalizm dönemine ya da belirli bölgelere özgü bir olgu olarak görülemez. Eşitsizlik meta üretiminin özgül niteliğinden kaynaklandığına göre, tüm kapitalist üretim tarzına ve evresine eşitsiz gelişim yasası damgasını vurmaktadır. Dolayısıyla, eşitsiz gelişim, kapitalizmin yarattığı bir sonuç olmanın ötesinde, “kapitalist gelişmenin iç dinamiğidir”².

Kapitalizmin içsel bir yasası olarak tanımladığımız eşitsiz gelişim, yine de kuramsallaştırılmak için belirli koşullara ihtiyaç duymuştur. Marx ile Lenin arasında öncülük bahsinde saptanabilen farklılaşmanın altında, işte bu nesnel gereklilik yatmaktadır. Sanılanın aksine, Marx’ta öncülük namına hiçbir şey olmadığını söylemek mümkün değildir. Birçok yazısında ve vurgusunda belirgin biçimde görüldüğü gibi, Marx çoğu zaman öncülüğe yakınsayan bir konum tutturmuştur. Ancak Marx, Lenin’den farklı olarak öncülüğü kuramsal olarak inşa etmemiş, edememiştir. Bunda ise, eşitsiz gelişim olgusuna farklı bir dönemde ve yoğunlukta tanıklık etmesinin payı vardır.

Burjuva devrimleri çağının baş döndürücü hızı ve şiddeti ile yörgülen Marx, sınıf mücadelesinin ve devrimin de bir anda patlayan, tarafların kesin olarak ayrışıp çıplak biçimde karşı karşıya geleceği bir “meydan muharebesi”ne benzeyeceğini düşünmüştür. İşçi sınıfının iç ayrışmalarının, işçilerin bilinç düzeyindeki farklılaşmaların farkında olmadığını söylemek zordur; ancak Marx sınıf mücadelesinin ve devrimin bu iç eşitsizliklerin fazla büyümesine zaman vermeden hızla sonuca ulaşacağını düşünmüştür. Dolayısıyla, Marx, eşitsiz gelişim olgusunu görmekle birlikte, bir yasa düzeyinde

1 Metin Çulhaoğlu: Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu, Sarmal Yayınları, İstanbul: 1997, s. 35.

2 Yalçın Küçük: Bilim ve Edebiyat, Tekin Yayınları, İstanbul: 1985, s. 557.

tanımlamamış; sonuç olarak öncülük bahsinde de belirli bir eşğin ötesine geçememiştir.

Bu bir kusur değildir elbette; çünkü, dediğimiz gibi, eşitsiz gelişimi ve ona bağlı olarak öncülüğü kuramsallaştırmak için kimi nesnel koşullara ihtiyaç duyulmuştur.

İşte Lenin, hem emperyalizmin somut görünümüne tanık olması hem de kapitalizmin çelişkilerinin yoğunlaştığı bir ülkede yaşaması nedeniyle Marx'a göre daha avantajlı bir konumdadır. Her şeyden önce Lenin, kapitalizmin geliştirici olduğu değil, gelişimin önünde engele dönüştüğü bir dönemde ve ülkede yaşamaktadır. Rusya, bir yandan kapitalist üretim tarzının hızla ve büyük bir yoğunlaşmayla ilerlemesine, bir yandan da emek-sermaye ilişkisinin en geri görünümüne sahne olmaktadır³. Öte yandan, Rusya'nın gelişmesi ve ilerlemesi bizzat kapitalizm tarafından engellemekte, ülkeyi ileriye taşıyacak dinamikleri kapitalizm kendi elleriyle etkisizleştirmektedir. Bu durum, Rusya'yı ileriye taşıyacak dinamiklere kendi öz gücünün ötesinde bir enerji ve kapasite verirken, Lenin'e ise eşitsiz gelişim yasasını olanca açıklığı ile gözlemleme şansı sunmaktadır.

Kısacası, kapitalist üretim tarzına içsel bir dinamik olan eşitsiz gelişim yasası, kuramsal ifadesine kapitalizmin ilerici olmaktan çıkıp gericileştiği bir çağda kavuşmuştur.

Şimdilik eşitsiz gelişimin kapitalist üretim tarzı düzeyindeki tanımına ulaşmış bulunuyoruz. Bu tanım, bir yandan eşitsiz gelişimi kavramsallaştırmaya olanak verirken, bir yandan da onu evrensel bir geçerliliğe kavuşturmaktadır. Ancak üretim tarzı düzeyindeki bu tanımın ötesine geçilmediği, yani eşitsiz gelişim özgül bir bağlama yerleştirilmediği sürece sosyalizm mücadelesinin somut ihtiyaçlarına yanıt vermesi mümkün değildir. Eşitsiz gelişimin özgülleştirilmesi ise ancak ve sadece toplumsal formasyon düzeyinde gerçekleştirilebilir⁴. Eşitsiz gelişim olgusunun somut görünümlelerini ve sonuçlarını kavramak için, üretim tarzı düzeyindeki tanım daha fazla özgüle, daha fazla zaman ve mekan bağlamına doğru çekilmelidir. Bu yapıldığı takdirde, öncünün de bir parçası olduğu toplumsal formasyondaki dinamikler, bu dinamiklerin karşılıklı ilişkileri, taşıdıkları siyasal kapasite ve enerji saptanabilecek,

3 a.g.e., s. 566.

4 Metin Çulhaoğlu: Tarih Türkiye Sosyalizm, Doruk Yayınları, İkinci Baskı, Ankara: 1998, s. 36.

buradan da öncülüğün somut görevlerinin tanımlanmasına doğru yol alınabilecektir.

Buraya kadar yürüttüğümüz tartışmanın sonuçlarını ise şöyle toparlayabiliriz.

- Eşitsiz gelişim, kapitalizmde bir yasa düzeyinde tanımlanabilecek nesnel bir olgudur. Bu haliyle eşitsiz gelişim, belirli bir döneme ya da mekana değil, kapitalist üretim tarzının bütününe yayılmıştır.
- Soyutlama yoluyla üretim tarzı düzeyinde tanımlanan eşitsiz gelişim, somut içeriğine ancak toplumsal formasyon bağlamında kavuşabilir. Öncülüğün nesnel dayanağı ise, bu içerikle tanımlanmış eşitsiz gelişim yasasıdır.
- Eşitsiz gelişim yasasına dayandığı ölçüde öncülük, belirli bir döneme ya da mekana indirgenemez. Eşitsiz gelişim yasası, öncülüğü evrenselleştiren nesnel zemindir.
- Eşitsiz gelişim yasasının toplumsal formasyon bağlamında yeniden üretilmesinin gerekmesi gibi, öncülük de her özgül bağlam içerisinde yeniden üretilmeli, somut içeriğine ve siyasal mahiyetine kavuşturulmalıdır.

Lenin'in kavgaları

Öncülüğün kuramsal inşasında en büyük payın Lenin'e ait olduğu tartışma götürmez. Eşitsiz gelişimin en açık haline tanıklık eden Lenin, hem Rusya'da işçi sınıfının gelişmişlik düzeyinin çok ötesinde bir siyasal güce kavuştuğunu, hem de ileri fırlamak üzere olan sınıf hareketini geriye çekmeye yönelen sapmaların ortaya çıkışını keskin biçimde saptamıştır. Siyasal yaşamının neredeyse tümünü bu tür akımlarla kavgaya ayırmış olan Lenin'in konumunu, eşitsiz gelişim yasası ve buradan türetilen öncülük kuramı olmadan anlamak ise mümkün değildir. Çünkü ekonomizmden kendiliğindenciliğe, parlamentarizmden sol komünizme kadar Lenin'in kavgalarına konu olan tüm başlıklarda, eşitsiz gelişim ve öncülük konusundaki özgün yaklaşım alttan alta işlemektedir.

Diğer bir deyişle, eşitsiz gelişim yasasına dair son derece berrak bir yaklaşım, Lenin'in tüm düşünsel ve pratik çalışmasını boydan boya belirlemektedir.

Ekonomizm ve kendiliğindencilik konusunda sadece Lenin'in yazdıklarının dahi geniş bir literatür oluşturduğu biliniyor. Bu yazı-
lanlara baktığımızda ise, her iki akımın da Rusya'ya özgü olduğu
iddiasının hiçbir geçerliliği olmadığını görüyoruz. Ekonomizm ve
kendiliğindencilik ne sadece Rusya'ya ne de geçtiğimiz yüzyılın baş-
larına dair tartışma başlıklarıdır. Bu tür akımlar, sınıf hareketinin
farklı evrelerinde, farklı yüzlerle tekrar tekrar türeyip, her ülkenin
kendine özgü koşullarının rengine bürünerek sahneye çıkmaktadır.

Lenin'in ekonomizme yönelik eleştirisi, doğrudan doğruya, işçi sı-
nıfının devrimci bilincinin ekonomik mücadeleler yoluyla tedrici
olarak gelişeceği yönündeki iddia yönelmektedir. Lenin, ekonomik
mücadelelerin ya da bu mücadelelerle kazanılan kimi hakların öne-
mini değil, bunun sınıf hareketinin tek ve merkezi kulvarı olduğunu
reddetmektedir. Burada durmayan Lenin, siyasal mücadeleleri işçi
sınıfının gündeminden çıkarmak, böylelikle sınıfın önüne "ilgisiz"
siyasal başlıklar koymamak iddiasındaki ekonomizmin, basbayağı
siyasal bir akım olduğunu da eklemektedir. Bu anlamda, Lenin'e
göre ekonomizm, siyaset dışı ya da apolitik bir tutum değil, kök-
leri revizyonizme kadar götürülebilecek siyasal bir akım, hatta bir
sapmadır.

Buna karşılık Lenin, sınıf mücadelesinin, ekonomik talepleri de
içeren geniş bir kulvar olduğunu, bu kulvardaki merkezi noktanın
ise siyasal mücadele olduğunu söylemektedir⁵. Hatta kimi ekono-
mik hakların kazanılması için yürütülecek mücadele, bizzat içeriği
itibariyle siyasal bir mücadeledir ve siyasal mücadelenin başarı-
sına bağlıdır. Bu yüzdendir ki, Lenin, "kim, işçi sınıfının dikkatini,
gözlemine ve bilincini, tamamıyla ya da hatta esas olarak işçi sını-
fı üzerinde yoğunlaştırıyorsa, böylesi, sosyal-demokrat değildir"⁶
diyebilmiştir.

Lenin'in bu yaklaşımının arkasında ise, sınıf siyasetinin niteliğine
dair bir bakış bulunmaktadır. Buna göre, sınıf siyaseti, sınıfın üre-
tim süreci içerisindeki konumundan dolaysız biçimde üretilemez.
Sınıf siyaseti, sınıf kapasitesinin bir ürünüdür ve sınıf kapasitesine,
üretim tarzı düzeyinde tanımlanan sınıf çıkarının toplumsal for-
masyon düzeyinde somutlanması yoluyla ulaşılır. Dolayısıyla, sınıf
siyaseti, emek-sermaye çelişkisinin en yalın ve çıplak görünümünü

5 V.I. Lenin: Devrim, Demokrasi, Sosyalizm – Seçme Yazılar, Çeviren: Sungur Savran, Yordam Yayınları, İstanbul: 2011, s. 53.

6 V.I. Lenin: Ne Yapmalı?, Çeviren: Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara: 1992, s. 75.

bulup kitlelerin karşısına koymakla yapılacak iş değildir. Evrensel düzeydeki emek-sermaye çelişkisinin veya sınıf çıkarının verili bir özgül bağlam içerisinde somutlanması sayesinde, o ülkede işçi sınıfının önüne gelen siyasal mücadele başlıkları ve görevler saptanabilir. Sınıf siyasetinin kaynağında ise, işte bu somut saptamalar yer almaktadır.

Benzer bir yaklaşım kendiliğinden kitle hareketleri bahsinde de geçerlidir. Lenin bir yandan kendiliğinden kitle hareketlerinin önemini ısrarla belirtirken, diğer yandan da kendiliğindencilik karşısında tavizsiz bir itiraz yükseltmiştir. Bu tutum bize, kendiliğinden hareketler ile kendiliğindencilik arasında bir ayrım gözetildiğini göstermektedir. Lenin'e göre sınıfın ve kitlelerin kendiliğinden biçimde harekete geçmesinde özel bir sorun yoktur. Sorun, devrimci mücadelenin bu kendiliğindenlik içerisinde sürdürülmesini öneren, siyasal öznelerin hareketin gidişatına müdahale anlamına gelecek girdilerde bulunmaması gerektiğini söyleyen yaklaşımdır. Bu anlamda Lenin'in eleştirilerinin konusu, hareketin kendiliğinden biçimi değil, sınıf mücadelesinin hedef belirlerken kendiliğinden hareketten ne çıktıysa onunla yetinmesi gerektiğini ileri süren siyasal yaklaşımdır.

Bu kadar da değil elbette. Lenin'in kendiliğinden hareketlere verdiği önem, kendiliğindencilik karşısında takındığı sert tutum kadar nettir. Bu nedenle, bir yandan kendiliğindenciligi yerden yere vururken, bir yandan da kendiliğinden hareketlerin sınıf savaşımının tohum halindeki bilinçliliği sayılması gerektiğini söyler.

Lenin'e göre kendiliğinden hareketler yok sayılmak ya da önlenmek yerine, bilinçli unsurun müdahaleleri ile ileriye taşınacak bir potansiyel sunarlar. Bu anlamda, Lenin'in kendiliğinden hareketlere verdiği önem ile öncülüğe biçtiği görev arasında bir zıtlık değil, örtüşme vardır. Çünkü kendiliğinden hareketler, sunduğu olanaklar ile öncülüğün somut görevlerini gündeme getirir.

Yığınların kendiliğinden kabarışı, ne kadar büyük ve hareket de ne kadar yaygın olursa, sosyal-demokrasinin teorik, siyasal ve örgütsel çalışması için daha yüksek bir bilinç göstermesi gereği de o ölçüde artar.⁷

Dolayısıyla, kendiliğinden hareketlere bir küçümsemeyle bakan, hatta onu bir tehlike olarak değerlendiren yaklaşımların Lenin'le

7 a.g.e, s. 57.

bağının kurulması imkansızdır. Lenin'in kendiliğinden hareketlerin potansiyeline dikkat çekmesi, öncünün siyasal görevlerine verdiği önem ile tümüyle uyumludur. Çünkü Lenin'e göre kendiliğinden hareketlerin yarattığı koşullar ve sunduğu olanaklar, öncülüğe yeni görevler ve mücadele başlıkları sunacak bir kaynak olarak değerlidir. Her kendiliğinden hareketlilik, siyasal verilerin ve güç ilişkilerinin dönüştüğü yeni bir nesnellik anlamına gelir ve öncü kendini bu yeni nesnellığe ve koşullara göre yeniden konumlandırır.

İşçilerin kendiliğinden faaliyeti ne kadar gelişirse, bilinçli devrimci örgüt o kadar gerekli olur; aksi halde yenilgiye uğrar. Fakat devrimci örgüt, kitlelerin kendiliğinden ayaklanmasından taze kan almadıkça muhafaza edilemez ve yenileştirilemez.⁸

Bu nedenle öncü, kendiliğinden hareketlere yok sayıcı ya da dışlayıcı bir üslup ve tarzla yaklaşmaz. Ancak öncü, kendisini kendiliğinden hareketlerin sınırlarına tabi de kılmaz. Kendiliğinden hareketin yeni görevlere, mücadelenin ileri evrelerine taşınması ve mevcut siyasal-toplumsal ilişkiler karşısında devrimci bir konumlanışa kavuşması için öncünün bağımsız siyasal çizgisi, kesintisiz ve tutarlı girdileri şarttır. Bu ise, "ne öyle ne böyle" türünden bir ortalamacılığı değil, kitle hareketleri ile öncü arasındaki açığı dolduracak bir diyalektik yaklaşımı ifade etmektedir.

Lenin kendiliğinden hareketlerin yaygınlaştığı her konjonktürü sevinçle karşılar, yakındığı ve şiddetli eleştiriler yönelttiği şey öncülük etme iddiasına sahip olanların kitlelerin kendiliğinden hareketliliğinin gerisinde kalmasıdır. Çünkü Lenin için temel kaygı, kendiliğinden hareketlilikleri sönmüştür demek değil, etkisini ve gücünü artırmak, diğer bir deyişle kendiliğinden hareketleri devrimci bir tarzda siyasallaştırmaktır.

Ne Yapılmalı?'daki birçok pasaj, yazarın öncelikle kitlelerin giriştiği eylemlerin *etkisini arttırmakla* ilgilendiğini göstermektedir. Lenin'in kendiliğindenliği mahkum etmeden *eyleme* her eğildiği noktada, devrimci örgütün böylesi hareketlerin önderliğini üstlenmesi istenmektedir.⁹

8 John Molyneux: Marksizm ve Parti, Çeviren: Yavuz Alogan, Belge Yayınları, İstanbul: 1991, s. 121.

9 Marcel Liebman: Lenin Döneminde Leninizm, Cilt 1, Çeviren: Osman Akinhay, Belge Yayınları, İstanbul: 1990, s. 24.

Açık ki, Lenin için eleştirilecek şey kitlelerin kendiliğinden hareketleri değil, bunu kutsallaştıran ve sınıfın gündemini bu kendiliğindenliğin sınırlarına hapsedmeye çalışan siyasal akımdır. Zıtlık, hatta uzlaşmaz zıtlık bir siyasal akım olarak değerlendirilmesi gereken kendiliğindencilik ile sınıf mücadelesi arasındadır. Ve bu zıtlık tablosu içinde, kendiliğindencilik kadar, sınıfla bağların yitmesine neden olacak ölçüde istismar edilmiş “öncülük” de bir sapmadır.

Bir öncü, yalnızca, önderlik ettiği insan yığınınından tecrit olmamayı başarabildiği ve tüm yığını ileri doğru gerçekten de yürütebildiği zaman *görevini*, öncü olarak görevini yerine getirebilir.¹⁰

Ekonomizm ve kendiliğindencilik dışında, Lenin’in tartışmalarında yer bulan başlıklardan bir diğeri de ikamecilik olarak adlandırabileceğimiz, öncüyü sınıfın yerine koyan yaklaşımdır. Bu türden yaklaşımlar da Lenin’le ve Rusya’yla sınırlı değildir. Örneğin, Marx’ın sınıf ile öncüyü, aralarındaki açığı neredeyse kapatacak denli özdeşleştirmesinin ardında, kendi zamanındaki maceracı, komplocu, sınıftan kopuk sekterlikle mücadele kaygısı vardır. Marx için vurguyu sınıf ile öncü arasındaki mesafeyi kapatmak yönünde yapmak, içinde bulunduğu siyasal ortamın koşulları açısından bir gerekliliktir. Dahası, benzer bir kaygı ve vurgu Lenin’de de vardır. Örneğin Narodniklerin sınıftan kopuk mücadele tarzına ve sınıfın yerine “devrimciler örgütünü” koyan ikameci anlayışlarına karşı, Lenin sürekli sınıfın sosyalizm mücadelesindeki merkezi rolünü ve önemini işaret etmiştir. Bu anlamda, Marx’ta olduğu gibi, Lenin’de de ikameciliğin izi dahi yoktur. Hatta, Lenin’in çabası, sınıfın görevlerini öncüye yüklemek değil, sınıfı sosyalizm mücadelesinin öznesi haline getirmektir.

“İkamecilik” (partiyi sınıfın yerine koyma), “sınıfsız devrimcilik”, Blankizm ve benzeri yakıştırmaların tersine, *Ne Yapmalı?* başka her şey bir yana en başta işçi sınıfının devrimci hareketin motor gücü ve öncüsü konumuna gelme koşulları üzerine geliştirilen düşüncelerin yansıdığı bir çalışmadır.¹¹

Gördüğümüz gibi, Lenin, sınıf hareketinin içerisinde ortaya çıkan ve işçi sınıfının bağımsız siyasal mücadele hattını yok etme tehlikesini

10 V.I. Lenin: Marx, Engels, Marksizm, Çeviren: Vahap Erdoğan, Sol Yayınları, İkinci Baskı, Ankara: 1990, s. 306.

11 Metin Çulhaoğlu: “Vladimir İlyiç Lenin – Ne Yapmalı?”, içinde Marksist Klasikleri Okuma Kılavuzu, Yordam Yayınları, İstanbul: 2013, s. 414.

taşıyan ekonomizm, kendiliğindencilik ve ikamecilik gibi anlayışlara karşı yüksek bir set çekmiştir. Bu setin yüksekliği yeterince güven vericidir; dahası sosyalist hareketin o günden bugüne edindiği mücadele birikimi de bu türden sapmalara karşı etkili bir aşı olmuştur. Sosyalist hareketin genç kuşaklarına, bu tür tartışmaların biraz “eskimiş” gelmesinin nedeni de budur ve bu durum, kuşkusuz, sevindiricidir.

O halde, bir adım daha atarak, daha güncel ve yakıcı başlıklara doğru ilerleyebiliriz.

“Dışardan” ve “bilinç”

Öncülük tartışmasının merkezi noktası, tanım gereği bir toplumsal özne olan işçi sınıfının, bir siyasal özneye nasıl dönüşeceği. Kapitalist toplumlarda işçi sınıfı, mevcut toplumsal, siyasal, ekonomik ve ideolojik ilişkileri yıkıp dönüştürebilecek, yerine yeni bir toplumsal bütünlük kurabilecek yegane unsurdur. Bu anlamda işçi sınıfı, tanım gereği bir toplumsal öznedir. Sorun ise, Marx’ın “kendinde sınıf” olarak adlandırdığı uğraktan “kendisi için sınıf” uğrağına nasıl geçileceği, yani bir toplumsal özne olan işçi sınıfının bir siyasal özne olmasının koşulları hakkındadır. Marksistler burada bir boşluk görmekte ve bu boşluğu işçi sınıfının tarihsel görevleri ile güncel yönelimleri arasındaki açığı biçiminde tarif etmektedirler.

İşte öncülük de tam olarak bu açığa oturmakta, kendisini sınıfın tarihsel görevleri ile güncel yönelimleri arasındaki boşluğu doldurmak misyonu ile tanımlamaktadır. Bu boşluğun doldurulması açısından en fazla vurgulanan unsurlardan biri de “dışarıdan bilinç”tir. Diğer bir deyişle, işçi sınıfının toplumsal öznenin siyasal özneye dönüşmesinin en önemli koşulu olarak, işçiler arasında sınıf bilincinin yaygınlaşması ve bu bilincin de sınıfa dışarıdan getirileceği dile getirilmektedir. Lenin’in sözleriyle söylersek, “işçiler arasında sosyal-demokrat bilincin *olamayacağını* söyledik. Bu bilinç onlara dışardan getirilmeliydi”¹².

Ancak buraya kadar olan kısımda, dışarıdan bilinç konusunda neredeyse hiçbir şey söylememiş sayıyoruz. Çünkü tartışma, bu kabalıkta ele alınamayacağı gibi, bıraktığımız haliyle birçok soruya da yanıt vermemektedir. Açıklığa kavuşturulması gerekenler ise, dışarıdanlık vurgusu ve bilinç sözcüğü ile ne kast edildiğine dairdir.

12 V.I. Lenin: Ne Yapmalı?, s. 36.

Dışarıdanlık vurgusunun akla ilk getirdiği, söz konusu bilincin işçi sınıfına taşınmasında rol üstlenen kadroların sınıfın dışında olmasıdır. Bu yaklaşıma göre, “dışarıdan bilinç” tamlamasındaki dışarıdanlık, devrimci kadroların sınıfsal kökenini işaret etmekte ve onların işçi sınıfının bir üyesi olmadığını söylemektedir. Oysa Lenin’in geliştirdiği yaklaşım açısından, devrimci kadroların sınıfın içinden ya da dışından olması tümüyle ikincil bir meseledir. Lenin’e göre dışarıda olan, taşıyıcı kadrolar değil, taşınması gereken bilincin kendisidir.

Siyasal sınıf bilinci, işçilere, *ancak dışardan* verilebilir, yani ancak iktisadi savaşımın dışından, işçilerle işverenler arasındaki ilişki alanının dışından verilebilir. Bu bilgiyi elde etmenin olanaklı olduğu biricik alan, *bütün* sınıf ve katmanların devletle ve hükümetle ilişkisi alanı, *bütün* sınıflar arasındaki karşılıklı ilişki alanıdır. (...) İşçilere siyasal bilgiyi verebilmek için, sosyal-demokratlar, *nüfusun bütün sınıfları arasına gitmek* zorundadırlar; onlar ordu birliklerini *bütün yönlerle* sevk etmek zorundadırlar.¹³

Yukarıdaki sözler, açık bir biçimde, dışarıda olanın devrimci kadrolar değil, sınıf bilinci olduğunu göstermektedir. Çünkü sınıf bilinci, içeriğinin siyasal niteliği nedeniyle, salt üretim süreci içerisinde, yani işçi ile işveren arasındaki ilişkiden türetilemez. Bu bilinç, toplumsal formasyonun bütünlüğünden türetilmeli ve yine toplumsal formasyon dolayısıyla işçi sınıfına taşınmalıdır. Dolayısıyla, Lenin’in “dışarıdan bilinç” tamlamasındaki dışarıdanlık vurgusunun, bilincin türetileceği toplumsal alanı işaret ettiğini söyleyebiliriz.

Bunun ötesinde, devrimci kadroların sınıfsal kökenine öncelik veren yaklaşımlar Lenin’in önerdiği model karşısında son derece tıknazdır. Üstelik, devrimci mücadelede işçi sınıfının dışından yetişen “eğitilmiş”, “aydın” ve işçi olmayan kadroların oranı, Lenin’in çağından bu yana ağırlığını kaybetmektedir. Büyük bir çoğunluğu okuma yazma bile bilmeyen bir işçi sınıfının yanı başında, belirli bir önem ve ayrı konum kazanmış olan “eğitilmiş” veya “aydın” kadrolar, sınıf mücadelesinin bugünkü koşulları açısından özel bir ayrım teşkil etmemektedir. Buradaki vurgu, sosyalist hareketin içindeki “eğitilmiş” ya da “aydın” kadroların azalmasını değil, bu tür kadroların da artık

13 a.g.e., s. 83.

emekçi sınıfların birer parçası haline gelmesini öne çıkarmaktadır. Bu koşullarda, zaten yanlış bir algıya dayanan ve sınıfsal kökeni öne çıkaran dışarıdanlık yaklaşımının sürdürülmesi ise, kafa emeği ile kol emeği arasındaki ayrımın parti içine taşınarak kutsallaştırılması anlamına gelecektir.

Tekrar edersek, Lenin'in modelinde dışarıda olan, işçi sınıfına taşınması beklenen bilincin kendisidir. Bu bilince sahip olan ve işçi sınıfına taşımayı üstlenen kadroların sınıfsal kökeni ikincil bir parametredir. Lenin'in yaklaşımına göre, örneğin sınıf bilincine sahip bir işçi, sınıfsal kökeni açısından "içeride" olmasına karşın, siyasal konumu açısından pekala dışarıdadır. Çünkü "dışarı"yı tanımlayan sınıf kökeni değil, sınıf bilincidir.

Bu noktada dışarıda olduğunu söylediğimiz bilincin niteliklerine eğilmek artık mümkündür. Sınıf bilinci olarak adlandırdığımız unsur, her şeyden önce belirgin bir bütünlükle tanımlanır. Diğer bir deyişle, sınıf bilincine önemini ve devrimci rolünü veren, diğer bilinç türlerindeki dağınıklığa, parçalılığa veya tutarsızlığa karşı, kendisini tutarlı bir bütünlük olarak sunabilmesidir. Ancak bu bütünlük tek başına üretim sürecinin içerdiği unsurlardan hareketle türetilemez. Sınıf bilinci olarak adlandırılmayı hak edecek bütünlük, siyasal, ideolojik, kültürel alanların etkisi ve dolayısıyla kurulabilir. Diğer bir deyişle, Lenin'in yukarıdaki sözlerinde de gördüğümüz gibi, sınıf bilinci toplumsal formasyonun bütününden hareketle kurulabilir.

İşçilerin sınıf bilinci, koşullarını düzeltmenin ve kurtuluşlarına kavuşmanın tek yolunun büyük fabrikalar tarafından yaratılmış olan kapitalist ve fabrika sahibi sınıfa karşı mücadele etmek olduğunu kavramaları anlamına gelir. Ayrıca, işçilerin sınıf bilinci, belirli bir ülkenin bütün işçilerinin çıkarlarının aynı olduğunu, hepsinin birden, toplumdaki bütün öteki sınıflardan ayrı, tek bir sınıf oluşturduğunu kavramaları anlamına gelir. Nihayet, işçilerin sınıf bilinci, aynen toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin geçmişte yaptığı ve hala yapmakta olduğu gibi, amaçlarına ulaşmak için devlet işlerine etki yapmak için çaba göstermeleri gerektiğini kavramaları anlamına gelir.¹⁴

Görüldüğü gibi, Lenin'in sınıf bilinci tanımında üç nokta yer alıyor. Birincisi, işçiler kendilerinin karşısında yer alan bir başka sınıfı,

14 V.I. Lenin: Devrim, Demokrasi, Sosyalizm – Seçme Yazılar, s. 26.

burjuva sınıfını tanımalıdır; ikincisi, işçiler burjuva sınıfının karşısında kendilerini ortak çıkarlara sahip bir sınıf olarak kavramalıdır; ve üçüncüsü, işçiler sınıf çıkarları gereği burjuvaziye karşı siyasal bir mücadele yürütmelidir.

Bu niteliklerle tanımlanan sınıf bilincinin, marksist kuramla özdeşleştirilmesinin bir hata olacağını söylemek gereksiz. Marksizm, kuramsal ve yöntemsel içeriğiyle, yukarıda tanımlanan niteliklerin çok ötesinde bir derinliğe sahiptir. Dahası, marksizm, bir bilinçlilik biçimi değil, başlı başına bilimsel bir sistemdir. Dolayısıyla, işçilerde sınıf bilinci adına marksist kuramın incelikli yönlerini aramanın bir karşılığı bulunmamaktadır. Tersinden, sınıf bilinci işçilerin gündelik deneyimleri içerisinde kendiliğinden ortaya çıkan düşüncelere de indirgenemez. Bilinç, belirli bir bütünlüğü ve bu bütünlük içerisindeki karmaşık ilişkileri ayırt etmeyi anlattığı ölçüde, gündelik deneyimin yüzeysel sonuçlarının ötesindedir.

İşçi sınıfını da kuşatan nesnellik, asla tek katmanlı ve durağan bir yapı değildir. Nesnellik her zaman belirli bir hareket olarak, karmaşık ilişkiler ağı olarak, çok katmanlı bir yapı olarak kendini ortaya koyar. Dolayısıyla, sınıf bilincinin kendiliğinden oluşması, bu karmaşık ve katmanlı yapının kendiliğinden bilince çıkarılması mümkün değildir. Dahası, bu bilince sahip olmak için işçi sınıfının organik bir parçası olmak da yeterli değildir. Kendisini bir hareket ve yapı olarak ortaya koyan nesnelliğin tüm boyutlarıyla kavranabilmesi, bu nesnellığe müdahale etmeyi hedefleyen bir hareketin parçası olmakla mümkündür. Dolayısıyla, “sınıf bilinci için temel ön koşul, belirli bir sınıfın üyesi olmak değil, o sınıfa özgü belli bir hareketliliğin içinde olmak demektir”¹⁵. Çünkü, bilinç, sınıfsal kökenin tek başına değil, siyasal mücadeleler dolayımıyla belirlediği bir süreçtir.

İşte öncü, tanım gereği bu bilince sahip olan ve bunu işçi sınıfına taşıyabilecek öznedir. İşçi sınıfının, salt kendi gündelik deneyimiyle ve sadece üretim süreci içerisindeki ilişkilerinin bir sonucu olarak söz konusu bilince erişmesi mümkün değildir. Bu, işçilerin yetersizliği ile değil, sınıf bilincinin emek sürecinin ötesini de kapsamayı zorunlu kılan bütünlüğü ile ilgilidir. Emek sürecinin ötesine geçildiğinde ise işler karışmakta, mevcut toplumsal ilişkiler basit gözlem ve deneyimle anlaşılır olmaktan çıkmakta, ancak belirli bir yöntemsel bakışla kavranır hale gelmektedir. Öncü, dayandığı

15 Metin Çulhaoğlu: Tarih Türkiye Sosyalizm, s. 67.

marksist kuram aracılığıyla bu yöntemsel bakışı uygulama ve sonuçta belirli bir bütünlüğü ifade eden bilinci inşa etme olanağına sahiptir. Sınıf ile öncü arasındaki ayrımın nesnel kaynaklarından biri de budur ve bu nedenle “işçi sınıfının öncüsü olarak parti, tüm sınıfla karıştırılmamalıdır”¹⁶.

Öncülük ve bilinç bahsinde söylenenlerden sonra, dışarıdan bilinç konusunda açıklığa kavuşturulması gereken son bir nokta kalıyor. O da sınıfa bilinç taşıma görevinin öncülük pratiğindeki yeri.

Öncünün sınıfa bilinç taşıma görevi, kabaca işçilerin öncüler tarafından eğitilmesi olarak anlaşılmamalıdır. Öncülük, pedagojik değil, siyasal bir müdahale biçimidir. Çünkü az önce de belirttiğimiz gibi, bilinç, gerçekliğin ya da nesnelliğin dolaysız biçimde bilince yansımaları olarak görülemez. Sınıf bilincinde dahi, bilince çıkarılan, nesnelliğin sadece bir kısmıdır ve Lenin’in sınıf bilincini üç unsurla tanımlamasına bakarsak bu sınırlı kapsamıyla sınıf bilinci, devrimci bir mücadeleyi yürütmek açısından yeterlidir. İşçi sınıfından partiye kazanılan devrimci kadrolar, sınıf bilincinin ötesinde, marksizmin kuramsal derinliğine nüfuz edecek bir eğitim sürecinden geçirilebilir elbette. Ancak sınıfın bütününe bu türden bir müfredatla yaklaşmanın gerçekçiliği yoktur.

Dahası, bilinç taşıma görevi bir eğitim ve aydınlatma sorunu olmadığı için, öncülük, Rusya’ya kıyasla “kültürlü” ya da “eğitilmiş” işçi sınıflarına sahip batı ülkelerinde, hatta sosyalizmde bile gerekliliğini ve geçerliliğini sürdürmektedir. Bu anlamda, öncülüğün bir işlevi olarak dışarıdan bilinç taşıma, gözlerdeki bağı çözüp gerçekleri olanca yalınlığıyla gösteren bir pratik değildir. Sürekli gerçeklerin propaganda edilmesi ve geniş kitlelerin bu yolla devrimci mücadeleye katılacağına umulması, tarihte hiçbir başarılı örneğini görmediğimiz bir öncülük anlayışıdır.

Bu noktada ise, şu saptamayı yapmak için gerekli verilere ulaşılmış oluyoruz: Öncülüğün işlevleri arasında bilinç taşımak, en merkezi ve en başta geleni değildir. Tüm tarihsel örneklerde gördüğümüz gibi, işçi sınıfı, bilinçlendikçe mücadele etmekten çok, mücadele ettikçe bilinçlenmektedir. Bu nedenle, öncünün tüm işlevini bilinç taşımaya indirgemek yerine, mücadelenin ileriye taşınmasına ve süreklilik kazanmasına çaba harcanmalıdır. Öncülük, gerçekleri

16 V.I. Lenin: Bir Adım İleri İki Adım Geri, Çeviren: Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara: 1997, s. 72.

ya da “gelecek güzel günleri” anlatmaktan çok, verili bir konjonktürdeki somut siyasal sorunlara sınıf çıkarları doğrultusunda yanıt üretmek ve geniş kitleleri bu yanıt etrafında harekete geçirmekle ilgilidir. Milyonlara varan geniş işçi kitlelerinin, salt bilinç taşıma işleviyle sosyalist iktidara yöneltilmesi ise mümkün değildir.¹⁷

O halde, sınıf ile öncü arasındaki ilişkinin tek taraflı bir aktarım olmadığı da bellidir. Eğer söz konusu ilişki bilinç taşımaktan ibaret olsaydı ya da merkezinde bilinç taşıma işlevi yer alsaydı, sınıf ile öncü arasındaki açının, en azından kuramsal olarak, kapanabilir olduğunu kabul etmek de zorunlu olurdu. Dolayısıyla, öncünün, bilinç taşıma, hatta giderek eğitime ve aydınlatma gibi işlevlerin devrim sonrasında daha merkezi bir rol oynayacağını farkında olması, devrim öncesinde ise tüm pratiğinin merkezine bilinç taşımayı koymaktan uzak durması gerekir. Çünkü öncü, yalnızca, “kendisinde olan”ı sınıfa taşımakla yetinemez. Aynı zamanda, sınıfın mücadelesi içinde yer alır, öne çıkar, kitleleri yönlendirir ve onlara hedef gösterir. Bunun içinse, sınıfın verili bir andaki siyasal koşulları ile temas halinde olmak, sınıfın talepleri ile öncünün programatik hedefleri arasında koşutluk kurmak gereklidir.

Sınıf ile öncünün ilişkisini sadece “bilinç aktarımı” olarak, eğitime ve aydınlatma ekseninde kuran yaklaşım, tarihe ütöpik sosyalistler olarak geçmiş akımdır. Marksizm açısından ise, sınıf ile öncü arasındaki ilişkinin merkezi noktası siyasal pratiktir.

Öncülüğün siyasal uğraşı

Öncülüğün birçok farklı alana uzanan bir pratik olduğu artık açıktır. Bu anlamda, öncülük, kuramsal, siyasal, ideolojik ve örgütsel ayakları olan bir bütünlüktür. Ancak bu bütünlük içerisinde, hem diğer pratikleri belirleyen hem de öncülüğün başarısını tasdik etmek anlamında tayin edici olan, siyasal uğraktır. Siyasetin ve siyasal pratiğin belirleyiciliği ise, marksizmin kuramsal ilkelerinden kaynaklanan bir saptamadır.

Buna göre, kapitalizmi tanımlayan ilişki olarak artı-değer sömürüsü, üretim süreci içerisinde gerçekleşir. Daha önceki üretim tarzlarından farklı olarak, kapitalizmde emek sömürüsü, siyasal ya da hukuksal yollarla sağlanmaz. İşçi ile işveren arasındaki ilişkinin bir artı-değer sömürüsüne dönüşmesi, tümüyle üretim süreci içindeki dinamiklerle mümkün olur. Ancak artı-değer sömürüsünü koruyan

17 Haluk Yurtsever: Sınıf ve Parti, Etki Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul: 1992, s. 74.

ve sürdüren sınıf eşitsizliği, siyaset alanında yeniden üretilir. Diğer bir deyişle, kapitalizmde artı-değerin sömürülmesi için herhangi bir siyasal müdahaleye ihtiyaç duyulmasa da, sömürüyü mümkün kılan koşullar siyaset düzlemindeki uygulamalarla, yani toplumsal formasyon düzeyinde sürdürülür. Siyaset, bu anlamda, asla temel-deki üretim ilişkilerinin basit bir yansıması değil, fakat emek ile sermaye çelişkisine içsel bir olgudur. Dolayısıyla, siyaset, belirli bir toplumsal formasyonunun bütününe uzanan, bütününü kapsayan bir pratiktir.

Siyaset, sermaye birikim süreçleri ve emek gücünün yeniden üretimi gibi temele ilişkin olgulara içseldir; bu olgular *içerden* siyaset belirlenimlidir. Ancak, aynı siyaset tanımında, siyasete mutlak bağımsızlık da tanınamaz; çünkü temel-deki olgularla bu denli içli dışlı olan bir sürecin, bu temeli kendi *formel* alanına taşınamaması düşünülemez.¹⁸

Buradan çıkan saptamaları ise şöyle özetleyebiliriz.

Siyaset toplumsal formasyonun bütününü kapsayan bir etkinliktir ve toplumsal formasyonun yeniden üretimine hizmet eden her tür etkinliğe içseldir. İşçi sınıfı salt üretim süreci içindeki konumu ile değil, toplumsal formasyonun bütünü içinde oluşur. Dolayısıyla işçi sınıfı, siyasal ve ideolojik belirlenimlerden yalıtık bir alanda yer almaz. Dahası, işçi sınıfının kendi çıkarları doğrultusunda mücadeleye girişmesini engelleyen etmenlerin çok büyük bir kısmı emek sürecinin dışında, yani siyaset alanında biçimlenir.

İşte öncülük tam da bu zemine oturur ve siyasallığın öncülüğün kurucu uğrağı olmasının nedeni de budur. Çünkü bu kapsayıcılık-taki siyaset alanına, benzer nitelikteki bir bütünlükle çıkmak zorunludur. Sınıf siyasetinin bu kapsayıcılıkta üretilmesi ise, üretim sürecinin dışına çıkılmasını, toplumsal formasyonun bütününe yönelinmesini gerektirmektedir ki, “dışarıdan bilinç” vurgusuyla anlatılmak istenen de budur. Sınıf bilinci, üretim sürecinin ötesinde, sınıf eşitsizliğinin toplumsal kaynaklarını da kavramalıdır. Bu karmaşık düzlemde ilerleyebilmek için ise, üretim sürecinin içine sıkıştırılmış ekonomik mücadeleler oldukça dardır.

Öte yandan, nasıl ki işçi sınıfı sadece üretim süreci içindeki muhataplarının ötesinde kapitalist toplumun bütününe yönelik bir mücadele sergilemek zorundaysa, öncü de sadece bir grup işveren

18 Metin Çulhaoğlu: Bin Yıl Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu, s. 155.

karşısında değil, devlet ve diğer toplum kesimleri karşısında da işçi sınıfını temsil etmek durumundadır. Bu yüzden, öncülük, toplumsal formasyonun bütününde işlev kazanan, toplumsal formasyonun bütününe yönelen ve toplumsal formasyonun bütününe kesen bir pratik olarak düşünülmelidir.

Sosyal-demokrasi, yalnızca belirli bir işverenler grubuyla ilişkilerde değil, modern toplumun bütün sınıflarıyla ve örgütlenmiş bir siyasal güç olarak devletle de ilişkilerde işçi sınıfını temsil eder. Demek ki, sosyal-demokratlar, kendilerini, yalnızca iktisadi savaşla sınırlamakla kalmamalı, iktisadi teşhirlerin örgütlenmesi işinin başlıca eylemleri haline gelmesine de izin vermemelidir.¹⁹

Öncünün sınıfa yönelik dönüştürücü müdahalelerinin hedefine ulaşması için de öncü ile sınıf arasındaki ilişkinin siyaset düzlemine taşınması zorunludur. Diğer bir deyişle, dönüştürme çabası ya da bilinç taşınması, ancak gerekli müdahaleler siyaset kanalıyla gerçekleştirilirse başarılı olacaktır. Öncülüğün pedagojik bir faaliyet değil de siyasal bir müdahale tarzı olduğu burada bir kez daha görülmektedir. Siyasallaştırılmamış bir müdahalenin giderek pedagojik içeriğe dönmesi, bu anlamda öncü ile sınıf arasındaki ilişkiyi bir tür nesneleştirmeye, hatta manipülasyon arayışına çevirmesi olağandır.

Bu bağlamda, öncü ile sınıf arasındaki ilişkide dikkat edilmesi gereken iki nokta öne çıkmaktadır.

Birincisi, öncünün dönüştürme ya da aynı anlama gelmek üzere bilinç taşıma işlevi, bir tür seslenme ya da propaganda mantığı ile düşünülmemelidir, buraya kadar daraltılmamalıdır. Dönüştürme işlevinin başarıya ulaşması için, öncü ile sınıf arasında organik, süreklileşmiş ve hareketli bir bağın kurulması gerekir. Daha açık bir deyişle, sınıf, ancak en ileri unsurları öncü partiye içerilerek dönüştürülür.

Bu ise bizi ikinci noktaya getirmektedir.

İçerilen bu ileri unsurlar, turşusu kurulmak yerine, tekrar sınıfın bütününe doğru harekete geçirilmelidir. Dolayısıyla, sınıfa yönelik dönüştürücü müdahaleler, sınıfın ileri unsurlarının öncüleştirmesiyle, yani yine sınıfın kendisi dolayısıyla yerine getirilmelidir. Tekrar

19 V.I. Lenin: Ne Yapmalı?, s. 62.

belirtmek gerekirse, burada tarif edilen ilişki, hiçbir biçimde pedagojik değil, tümüyle siyasal bir nitelik taşımaktadır.

Ancak sınıf ile öncü arasındaki ilişkide dönüşen sadece tek bir taraf değildir. Sınıfın toplumsal formasyonun bütünü içinde oluşması gibi, öncü de toplumsal formasyonun bütünü içinde oluşur ve kendini her yeni nesnellikte yeniden doğurur. Bu anlamda öncülük, sadece kendi dışını dönüştürmek değil, aynı zamanda kendini de sürekli dönüştürmek ve yeniden üretmek anlamına gelir. Toplumsal formasyonun geçirdiği dönüşümlere ve ortaya çıkan yeni nesnellığe devrimci bir tarzda yeniden doğmayı beceremeyen bir öznenin, öncülük iddiası da kadük kalmak zorundadır. Burada, bir kez daha siyasete ve siyasetin öncülüğün kurucu uğrağı olmasına dönmekteyiz. Çünkü, somut durumun somut çözümlemesi ilkesini başa yazan öncülüğün, yeni dönemin ihtiyaçlarına yanıt verip veremeyeceğı veya gerekli dönüşümü geçirip geçirmediğı de ancak siyaset sayesinde sınanabilir.

O halde siyaset ve siyasal pratik, hem öncülük iddiasının sınanabilmesi için hem de öncünün hedeflerine başarıyla ulaşabilmesi için belirleyici olan, kurucu uğraktır. Bu uğrağın öncesinde, öncülük, yalnızca bir iddia olarak var olur. Dolayısıyla, öncülük iddiasını taşıyan bir özne, içinde bulunduğu toplumsal formasyonun siyasal süreçlerine etkili ve güçlü bir biçimde müdahale etmenin, ülkesindeki dengelere etki edecek bir siyasal konum kazanmanın yollarını aramak ve bulmak zorundadır. Siyasetten kaçış, sadece öncülüğün başarısızlığa mahkum edilmesi anlamına gelmemekte, aynı zamanda ortaya konulan iddianın gerçekliğine de gölge düşürmektedir.

Öncülüğün güncel sorunları

Buraya kadar çizilen çerçeve öncülük konusundaki yaklaşımı az çok sergilemektedir. Ancak dikkat edilirse, söz konusu ettiğimiz noktalar özel bir dönem ya da koşul bağlamına işaret etmemekte, öncülük pratiğinin genel ilkelerine değinmektedir. Kuşkusuz, öncülüğün somut içerimlerinin özgül toplumsal formasyon çözümlemeleriyle ve güncel mücadele başlıklarının saptanmasıyla açığa çıkarılması gerekmektedir. Bu ihtiyacı bir başka yazıya havale edip, bu yazıda, günümüzde öncülük pratiğinin sergileneceğı alanın kimi çok bilinen özelliklerini vurgulamakla yetinmek durumundayız.

Lenin açısından öncülük, sosyalizm mücadelesinin bütününe, hatta sosyalist devrim sonrasına yayılmakla birlikte, öncülüğün en etkin

ve dinamik olduğu süreçler kriz ve devrimci yükseliş dönemleridir. Lenin'in kriz ile devrimci durum koşullarını sürekli bir arada ele aldığı, kriz ile devrimci durumu tek bir sürecin farklı uğrakları olarak değerlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Lenin'in yaşadığı dönemde, kriz ile devrimci durum arasındaki mesafe bugüne kıyasla hayli kısadır. Günümüzde ise bu aralığın genişlediğini, kriz ortamının devrimci duruma dönüşmesi için kat edilmesi gereken mesafenin arttığını kabul etmek gerekmektedir.

Bu durumun temel gerekçelerini ise şöyle sıralayabiliriz.

- Emperyalizmin dünya ve tek tek ülkeler üzerindeki denetimi artmış, siyasal ve ideolojik girdilerinin etkinliği yükselmiştir.
- Kapitalizmin egemenlik aygıtları ve başvurduğu yöntemler çeşitlenmiş, ek işlevlerle güçlendirilmiş; ayrıca mülkiyet sahipliği ile siyasetçilik/yöneticilik arasındaki bağlar daha az görünür hale gelmiştir.
- Kapitalist toplumsal formasyonun siyasal, toplumsal ve ideolojik ilişkiler alanı hayli karmaşıklaşmış, bu alanda etkide bulunan öznelerin sayısı artmış, kimlikleri çoğalmıştır; ayrıca bu tabloyu sadeleştirmek için daha fazla çaba harcamak gerekli olmuştur.
- Sosyalist öznelerin hem birlikte hareket edeceği hem de karşısında mücadele edeceği toplumsal kesimler ve özneler artmış, kitlelerin temsil biçimi karmaşıklaşmıştır; ayrıca günümüzde müfreze tarzı mücadele tarzı giderek marjinalleşmiş, geniş kitlelerle siyaset yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Bu tablonun bir sonucu olarak, günümüzde kriz ile devrimci durum arasındaki mesafenin geçmişe kıyasla açıldığını, bu boşluğu doldurmak için geçmiştekinden daha fazla çaba ve yaratıcılık gerektiği açıktır. İçinde yaşadığımız dönemde, öncülük iddiasını taşıyan öznelerin, siyasetin ve sınıf mücadelesinin bu yeni koşullarına gözlemini kapaması mümkün değildir. Bu açıdan, günümüz toplumlarının karakteristik özellikleri, öncülük pratiğinin dikkate alması gereken noktalar olarak öne çıkmaktadır.

Dolayısıyla öncülük iddiasındaki sosyalist özne kimileri aşağıda özetlenen konularda yaratıcı çözümler geliştirmelidir.

- Kriz ve devrimci durum arasındaki mesafenin artması, iktidara giden yolun karmaşıklaşması anlamına gelmektedir. Bu

koşullarda öncü, tutarlı ve bütünlüklü stratejiler geliştirmeli, taktik esneklik oranını artırmalıdır.

- Siyasette ve toplumsal mücadelelerde kazanılacak mevziler önemsenmeli, mevcut koşullarda ilerletici bir potansiyel taşıyan her başlıkta etkin bir siyasal mücadele tarzı hayata geçirilmelidir.
- Uygun koşullar oluşana kadar “soteye yatma” alışkanlığı terk edilmeli, siyasal ve toplumsal süreçlere her uğrakta müdahale etmenin, böylelikle devrimci süreçleri öncülüğün ve işçi sınıfının kendi özgücüyü yaratmanın yolları aranmalıdır.
- Sosyalist hareket geniş kitlelerle siyaset yapmayı öğrenmeli, eylem tarzından seslenme üslubuna kadar toplum içerisindeki yaratıcılığın ve geniş görüşlülüğün gerisinde kalmamalı ve öncü müfreze eylemleri yerine geniş kitlelerle birlikte devinebilmelidir.
- Bir dönemin getirdiği yatkınlıklardan kurtularak, sosyalist hareket toplumsal dinamikler ve siyasal-ideolojik talepler konusunda daha cesur olmalı, kendisine ve birikimine güvenerek obsesif bir bozukluğa dönüşen “kirlenme” kaygısını bir kenara bırakmalı, mevcut “güvenlik konsepti” yerine siyaset ve ideoloji alanında yükselişte olan sol ve ilerici değerlerle ilişkilkenmelidir.

Bu tabloya eklenmesi gereken birçok başka madde bulunmaktadır kuşkusuz. Ancak önemli olan, bu ve benzeri noktalarda ne tür bir pratik sayesinde sonuç alınabileceğidir. Bu yazı boyunca sık sık tekrarladığımız bir izleği sürdürürsek, sosyalist hareketin günümüzün koşullarını da hesaba katarak kuracağı öncülük pratiği, tek başına kuramsal çalışmalarla ya da akılcı tasarımlarla ortaya çıkarılamaz. Sosyalist hareket önünde duran sorulara yanıt üretmek için, tefekkürden çok siyasal mücadelenin gerçek sahasına çıkmalı, yanıtları da bu mücadelenin gerçek ve somut verilerinde aramalıdır.

Öncülüğün özgül bağlamı

Bu yazı boyunca değindiğimiz ve tartıştığımız noktaları tek bir bölümde toplamak mümkün değildir. Bunun yerine öncülük konusundaki yaklaşımın, hem kuramsal hem de güncel olarak öne çıkan temel niteliğini tekrar hatırlatmak faydalı olacaktır.

Öncülük toplumsal formasyonun bütününe yayılan, bu anlamda çok çeşitli boyutları olan bir pratik olmakla birlikte, merkezi ve en

önemli uğraşı siyaset ve siyasal mücadeledir. Siyasal mücadelelerde gerçek bir pratiğe dönüşmeyen öncülük, bir iddianın ötesine geçememektedir. Siyasetin merkezi unsur olmasının bir sonucu olarak, öncülük esas olarak işçi sınıfının sosyalizm mücadelesindeki rolünü ve yerini artırmayı, somut mücadele başlıklarında işçi sınıfının daha ileri hedeflere yönlendirilmesini ifade etmektedir. Bilinç taşıma işlevinin öncülük pratiğinin özü ya da merkezi unsuru olmamasının nedeni de budur. Öncülük, giriştiği siyasal mücadeleler içerisinde, işçi sınıfıyla birlikte kendisini de dönüştürebilme, her yeni nesnellığe devrimci bir yanıt üretebilme becerisidir. Güncel koşulların ihtiyaçlarına nasıl yanıt üretileceği ise kuramsal faaliyetin değil, bir kez daha siyasetin ve siyasal mücadelenin konusudur.

Öncülük pratiğinde siyasete ve siyasal mücadeleye tanıdığımız ayrıcalıklı konum, bu yazıyı bir sonuca da bağlamaktadır. O sonucu ise şu şekilde ifade edebiliriz.

Lenin'in Rusya'daki pratiğini bir tür "boşluk doldurma" olarak tanımlayabiliriz. Daha açık bir deyişle, Lenin, Rusya'daki güncel siyasal durum ile sosyalizm hedefi arasındaki boşluğu görmüş ve bunu devrimci bir stratejiyle doldurmuştur. Bu stratejinin odağında ise öncülük pratiği yer almaktadır. Ancak dikkat edilirse, öncülük, bir stratejinin odağında yer almaktadır. Dolayısıyla, öncülük konusunda yürütülecek düşünsel ve pratik çaba, öncülüğün içine yerleştirileceği devrimci stratejiyle birlikte yürütülmelidir. Böylesi bir strateji ise, verili siyasal ve toplumsal koşulların somutluğunu sosyalizm hedefinin "soyut"luğu ile buluşturan bir tür "düşünülmüş somut"tur.

"Kendiliğindenliğe", "ekonomizme" ve teorinin öneminin küçümsemesine karşı verilen polemikçi mücadele; ajitasyon ile propaganda arasındaki farkın özel olarak vurgulanması; örgüt ile hareket arasında ayrım gözetilmesi ve nihayet gazete ve örgüt modeli konusundaki ısrar, hep buradan kaynaklanmaktadır. Lenin, mücadele başlıklarını, vurgularını ve ısrarlarını ne salt güncel durumun ampirik bir değerlendirmesinden, ne de Rusya'daki olası bir devrime ilişkin temelsiz düşlerden türetmiştir. Hepsinin kaynağında, *Ne Yapmalı?* polemiklerinin geri planında yatan düşünülmüş somut vardır.²⁰

20 Metin Çulhaoğlu: "Vladimir İlyiç Lenin – Ne Yapmalı?", s. 410.

İşte bu “düşünülmüş somut”, Lenin’in öncülüğü de içine yerleştirdiği özgün stratejiyi ifade etmektedir. Ve Lenin, tıpkı kendi stratejisini oluştururken yaptığı gibi, kimseye hazır bir reçete sunmamış, marksizmin kuramsal birikimi ile somut durumun somut çözümlemesi ilkesini işaret etmiştir.

Yani Lenin, her zaman siyasete ve siyasal mücadelenin öğreticiliğine güvenmiş, öncülük ile siyasal mücadeleyi kopmaz bağlarla birbirine tutturmuştur.

Bizim ülkemizde ise öncülük lafzı, siyasetten kaçışın incir yaprağına dönüştürülmüş durumdadır. Böylesi bir kaçış için başvurulana bilindik yol ise sahte bir radikalizmin ardına saklanmış pasifizm olmaktadır.

Oysa radikalizm adına toplumsal ve siyasal süreçlerin dışında durmak, sonuçta öncünün üzerine basıp yükseleceği zeminin de imha edilmesi anlamına gelmektedir. Siyaset yapan öncü, verili koşulları bir yere kadar kabul etmek durumundadır, çünkü siyasette koşullar nesnel olarak vardır ve hiçbir öznenin koşulları keyfi biçimde seçmek ya da onların pürüzsüz hale gelmesini beklemek şansı yoktur. Bu nedenle “her şeye karşıyız” diyerek siyaset yapılamamaktadır. Siyasette radikallik ve aynı anlama gelmek üzere öncülüğün başarısı, mevcut her koşulun reddi ile değil, nesnel durumu ve koşulları dönüştürmeye yönelik pratiğin örgütlü, tutarlı ve sürekli kılınması ile mümkün olur.

Aksi ise, sosyalizmi bugünün mücadelesi olmaktan çıkarmakla eşanlamlıdır.

Ve Bernsteinci revizyonizm ile bu radikal görünümlü pasifizm ortak bir anlayışı paylaşmaktadır. Her ikisi de sosyalizmi bugünün gündemi ve mücadelesi olarak değerlendirmemekte, sosyalizmi geleceğe havale etmektedir.

■ Sosyalist devrim programı ve TKP'nin yeni dönemi

ALPER DİZDAR

Evet, artık 2015'teyiz. Zaman geçtikçe daha iyi anlaşılacak; 2014, Türkiye'deki sosyalist devrim mücadelesinde kritik bir dönemec oldu. Bu yazıda bu kritikliği oluşturan öğelerin bazılarını mücadelenin gelişim uğrakları ve bugünkü görevleri çerçevesinde ele almayı deneyeceğim.

Önce sosyalist ideoloji, siyaset ve sosyalist devrim programı açısından bazı açıklıklar sağlamakta fayda var. Yazının okurları bu kavramlara aşina, ayrımlarını ve önemini bilirler. Ama kısaca örnekler üzerinden ele alacağım.

Öncelikle sosyalist ideolojinin, sosyalist devrim programına sınırlı olmadığını belirtmek gerekiyor. Türkiye'nin gündeminde sosyalist bir devrim olmadığını düşünerek farklı programlara sahip çıkan sosyalist kesimler hep oldu, bundan sonra da olacak. Sosyalist devrim programının güncel siyasetteki anlamını daha iyi anlatabilmek için bir örnek üzerinden ele almak istiyorum.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusu genel sosyalist ideolojiyle sosyalist devrim programının ayırt edici çizgilerini görmek açısından son yirmi yıl için en iyi turnusol kâğıdıdır. Şimdilerde güncel bir mesele değil fakat her ne kadar yaşadığımız siyasi süreç tam tersi yönde gelişse de bir vadede güncellenmesi imkânsız değildir. Bu yazının okurları arasında olacağını tahmin etmem ama, mesela Türkiye'nin bugün geldiği yere bakarak "keşke süreç farklı işleseydi, AB üyesi olsaydık" diyen veya hatta "AB üyesi olarak sosyalizm mücadelesi verseydik, daha iyi olurdu" diye düşünen, iç geçirenler vardır mutlaka. Üyelik olurdu, olmazdı değil tartışma, AB'ye üyelik gibi bir gündem olduğunda ne diyeceğiniz. AB üyeliğine eleştirel yaklaşımlardan değil, karşı duruştan söz ediyorum.

Açık ve net olarak hiçbir demokrasi programının tutarlı ve bütünlüklü bir şekilde üyelik sürecine karşı çıkamayacağını iddia etmiyorum, yaşadık gördük, çıkamadılar. Sosyalist ideoloji somut bir demokrasi programı halinde vücut bulmuşsa, hangi türü olursa olsun mesela AB üyeliği konusunda silahsızdır. Beraber yaşadık, ya evet dediler, ya “havet” icadında bulundular.¹

Çok sayıda örnek verebilir, sosyalizmin güncelliğinin, devrimin güncelliği algısının güncel siyaseti nasıl şekillendirdiğini gösterebiliriz. Gericilik karşıtlığı, Cumhuriyetin kazanımlarına yaklaşım hatta Kürt meselesi... Sosyalizmin güncelliğini sıraladığım bu örneklerde ve değinmediğim diğerlerinde doğru, gerçekçi bir şekilde yeniden üretimin, sosyalizmi Türkiye toprağında bir adım daha ileriye taşımak anlamında önemsiz olduğunu kim söyleyebilir? Ve beraberinde, bu ileri adımlar sosyalizm mührünün “bizim” elimizde olduğunu göstermez mi?

Orada bir nefes almak gerekir.

Güncel siyasetteki başarılı örnekler sosyalizm programını Türkiye geleceğinin tek devrimci seçeneği haline yükseltmediği gibi, sosyalist devrim stratejisinin oluşması ve uygulanmasında da bir tekel oluşturmaz. Siyasette ağırlık oluşturmak, bunun tutarlılığını ve sürekliliğini sağlamak geleceğin sosyalizm yönüne doğru şekillenmesinde vazgeçilmez değerdedir ve bu iddiaya sahip olan kesimleri öncelikle değerlendirme kriteri budur. Fakat bu geleceği kimsenin ipoteği altında görmesine haklılık sağlamaz. Tarih her zaman sürprizler yapmaya gebedir ve diğer taraftan leninizm bir miktar da bu sürprizleri azaltmanın olanağıdır.

Ayrıca sosyalist devrim programının, birden fazla özne tarafından benimsenmesi anlamında sınırlı da olsa bir yaygınlığı var. Birazdan açacağım.

Sosyalist devrimci bir program Türkiye’de ancak 1980 sonrasında gerçek bir siyasal özne haline gelebilirdi. Tezi böyle ifade etmek, belki içinde yaşadığımız dönemden baktığımız için, artık daha anlaşılır oluyor. Hemen açıyorum.

1 Bir diğer demokrasi programının o zamanlar alternatif olarak Şangay beşlisine işaret etmesi, onları AB karşıtı bir pozisyonda görünseler de farklı kılmıyor. Zira bu “alternatif” de emekçi sınıfların çıkarına bir uluslararası gruplaşmayı ifade etmemiş oluyor: “Havet” demenin bir başka yolu kısaca.

Sosyalizm tarih ötesi bir program değildir. Ekim Devrimi öngününde, Rusya gerçekliğine ayağını basan Bolşeviklerin ileri sıçrama ihtiyacının ve zorunluluğunun bir ürünü olarak, “Nisan Tezleri” adıyla tarihsel bir örüntüye ilk defa yerleşmiştir. Lenin’in dehası, toplumsal formasyonun aldığı gerçekliği ve açtığı yolu okumasında, Bolşevikleri kısa sayılabilecek bir sürede bu konuda ikna edebilmesindedir.

Kilit kelime toplumsal formasyon ve kilit ilişki sosyalist öznenin formasyonla kurduğu etkileşimdir.

Türkiye’de Cumhuriyet, geçmişten kopmakta gösterdiği tedirginlikle değil, cüretle anılma başarısı göstermiştir. Bugünden bakınca onlarca roman ve tarih kitabında anlatıldığından daha açık bir şekilde değeri anlaşılıyor. Gericiliği güncel deneyim hanesine yazdığımız bugünlerde, Cumhuriyet’in ilk dönem komünistlerinin, devrimcilerinin yeteri kadar kopuşçu olmamasını da daha iyi kavrayabiliyoruz. Bu durum hem zayıf sınıf hareketinin, hem zayıf marksist ilk birikimin sonucu olarak görülebilir fakat köktenci düşüncenin kapsamında eksiklik yaratan ortamı hazırlayan Cumhuriyet’in cüretli adımları olmalıdır. Kaçınılabılır olduğunu düşünmek tarihten kopmak anlamına gelecektir. Uzatmıyorum.

Marksist bir birikimin zaten olmadığı koşullarda kurulan sosyalist özneler, hem toplumsal formasyonla etkileşim içinde olup hem de aynı zamanda sistemi kökten sorgulayacak, dışlayacak bir bilinç durumuna, iktidar perspektifi diyoruz, ulaşamamışlardır. Herhalde 1970’li yıllarda sosyalist arayış için bu durumun değişmeye başlamasının, hem işçi sınıfı hareketinin kendisini 15-16 Haziran eylemleri şekliyle yeniden kurabilecek gelişkinliğe ulaşmış olmasıyla, hem de 1960’larda gelişen marksist birikimle ilgisini kurmak açıklayıcı olacaktır.²

Fakat yeterli olmamıştır. Sosyalist devrim programının solda ağırlık kazanması, gündeme girmesi için bütün arta kalan ilericiliğinin Cumhuriyet tarafından kusulması gerekmiştir. 12 Eylül darbesi geride kalan bütün ilericiliği kusmakla kalmamış, aynı zamanda yerine kurduğu ikirciksiz gerici sermaye programıyla işlevini kusursuz olarak yerine getirmiştir.

2 Biliniyor, 60’ların aydınlanmasında marksist klasiklerin ardı ardına çevrilip yayınlanması önemsiz olmayan bir bileşendir.

Sosyalist devrim programının gelişimini kendi tarihimiz olarak yazarken, kafayı biraz dışarıya uzatıp bakmak faydasız değildir. Sosyalist devrimin tarih ötesi ve anakronik bir yorumu diyebileceğimiz çeşitli troçkist yorumlar, gruplaşmalar, örgütler, bizim kendi kökenlerimizi uzatabileceğimiz geçmişle kıyaslanabilecek bir art alana sahiplerdir. Kendilerini sosyalist devrimciler olarak adlandırır, sosyalizm programına çeşitli nüanslarla sahip çıkarlar ve fakat bugün hâlâ yokturlar...³ Neden? Konumuz bu değil ve aralarda değineceğim yalnızca, ama sorunun aydınlanması kendi tarihimizi anlamamız açısından değerlidir. Program, toplumsal formasyonla etkileşim kurmayı belli bir gelişmişlik düzeyi yakalanmasına veya çeşitli örgütsel problemlerin çözümüne vs. indirgemez. Güncel planda sosyalizm programının yeniden üretilmesi sosyalist iktidar arayışının olmazsa olmazıdır ve aslında program kazanıldıktan sonra sürekli ve büyük problem her zaman budur.

Buralara nereden geldik? Komünist hareketteki güncel ayrışmanın mekânini kavramak için hatırladık: Tekrar olacak, sosyalist devrim programı tarih ötesi bir anlam ifade etmez, sınıf mücadelelerinin ancak belli bir olgunluğa gelmesiyle anlam kazanabilir. Eğer tek başına sosyalizm programı yeterli olsaydı, Gelenek hareketinin 90'larda sağladığı gelişim dinamiği 2000'lere geldiğinde rakipsiz kalmazdı.

Dönemler

Sosyalist devrimci programın gelişim tarihini -somutlandığı uğrakları şimdilik bir kenara bırakıp- şu şekilde dönemlere ayırabileceğimizi düşünüyorum: Fikir bazında ortaya çıkması, kısmi mücadeleler içinde başlatıcı kadroların şekillenmeye başlaması ilk dönemi oluşturuyor. Ardından ilk kadro birikiminden hareketle bir örgüt ve program olarak vücut bulması dönemi var. Sonrası partileşme, ülke somutluğu, siyaset arenası. İlkine “doğum”, ikincisine “hazırlık”, üçüncüsüne de “parti evresi” diyelim.

Bir adım daha atıp izleyeceğim yönetime değinmek istiyorum. Kendi tarihimizi anlamaya çalışırken öznenin iç tarihi yerine özne ve ülke arasındaki etkileşim kapasitesini koymak, sosyalist iktidar hedefli bir perspektifin içsel, doğal bir parçası olmalı⁴. Etkileşimin mutlak

3 Yanlış anlaşılmasın, varlık durumunu “hiç değilse Türkiye solu içinde bir ağırlık taşımak” olarak anladığım için bu şekilde ifade etmiş oldum. Yoksa o cemahta yer alan saygıdeğer marksistlere haksızlık etmek istemem.

4 Bu yazıda tasfiye, hizip, kanat vs. gibi zaten yeterince üzerine yazılan konulara girilmeyecek.

olarak olmadığı bir durumdan tabii ki söz edemeyiz, fakat etkileşim, adı üstünde karşılıklı olabilen bir şey. Kısaca, etkileşim kapasitesi doğumdan hazırlığa, hazırlıktan parti evresine artarak sıçramalı olarak gelişen, göreceli bir kavram. Öznellikten nesnellığe doğru diyebiliriz, sol içinden Türkiye'ye doğru diyebiliriz vs.

İşte bu yaklaşımla doğum ve hazırlık evrelerini daha az belirlenen, öznenin kendisine ait süreçler olarak; parti ve hareket evrelerini ise toplumsal formasyonla temas ve dolayısıyla etkileşim kapasitesinin daha fazla olduğu dönemler olarak ele almak gerekir. Bu yaklaşımla mesela STP'nin kuruluş tarihi 1992 veya TKP'nin yeniden kurulma tarihi 2001 olsa ve bu tarihler hiç önemsiz olmasa da, öznenin etkileşim kapasitesi kazanmaya başladığı tarih olarak 1997 daha açıklayıcıdır. 1997 restorasyon tespitinin yapıldığı 28 Şubat sürecidir; memleketin sınıf mücadelelerinin seyrine daha vakıf bir duruma gelinmiş, müdahil olma olanakları daha fazla artmıştır. Aşağıda açmak üzere şöyle bir dönemleme yapabileceğimizi düşünüyorum: Doğum evresi Gelenek'in çıkmaya başlamasıyla 1986-87'de sonlanmakta ve hazırlık evresi başlamaktadır. Parti olmak ve etkileşim kapasitesi sağlamak ise 1997 yılı sonrasına kalmıştır. Bugünkü ayrışmayı açıklamak içinse en azından 2007'ye dek geriye dönmek gerekmektedir. 2007 içerde yeni bir önderlik ihtiyacının formülasyonu ve dışarıda 28 Nisan bildirisiyle cevap verilen askerin sınıflar mücadelesinde aldığı yeni pozisyon ve hemen ardından Cumhuriyet mitingleriyle girilen yeni süreçtir; akabinde 2008'de yayınlanan "Felaketin Eşiğinde Türkiye" broşürü de diyebilirsiniz. "Partiden hareket yaratmak" sorunu, sınıf mücadelelerinin seyrine sıkı sıkıya bağlıdır ve ayrışmanın temel dinamiği de, aşağıda açacağım, tam da bu sorundur.

Doğum

Program örgüt demektir, parti demektir. Program kavramının farklı kullanımları olsa da leninistler açısından sade bir konudur, sahibi, uygulayıcısı olmayan metinlere, hedeflere program denemez. Program da örgüt de hazır bulduğumuz olanaklar değil, uzun yıllar içinde mücadele ederek kazandığımız mevziler oldu.

Doğum evresi, sosyalist devrim fikrinin gelişmesinin ilk dönemi, SD-MDD tartışması olarak biliniyor. Metin Çulhaoğlu'nun bu derginin ilk sayısındaki yazısı bu dönemin bazı boyutlarına değiniyordu.⁵

5 Komünist, 1. Sayı, s.17.

Fikir planında ortaya çıkması ve ilk taşıyıcı kadroların şekillenmeye başlaması bu dönemde gerçekleşiyor fakat sosyalist devrimi benimseyip örgütlü faaliyet yürütmek 1980 darbesinin sonrasına kalıyor. Çeşitli kaynaklarda doğum dönemine dair çokça yazıldı, ben yalnızca bir boyutuna değineceğim.

1978 yılı Türkiye solu tarihinde önemli bir kırılma yılıdır. Bütün siyasi yapılar, büyük küçük fark etmez, neredeyse hepsi ayrışma yaşadılar ve yeni siyasi hareketler doğmaya başladı. Gelen yenilgiyi sezmek diyebiliriz veya yenilginin artık gerçekleştiğine inanmak, doğal olarak geçmişe dönük eleştirilere ve yeni arayışlara yol açtı. Fakat ayrışmalar fikir, program planında hem partili geleneklerde, hem de hareket geleneklerinde cılız kaldı. Ayrışmaların geneli program düzeyinde ileriye sıçrama şeklinde gerçekleşmedi. Bu yazı sınırları içinde kopuşun neden zayıf kaldığını analiz etmek mümkün değil, ama cevabı herhalde hem dünyadaki devrimcilik pratiklerinin ve komünist hareketin etkilerinde, hem de kuram konularında tembel olan siyasi pratiklerde aramak gerekir. Sadece siyaset değil, kuram da “boşluk tanımaz” ve kopuşların zorunlu kıldığı yenilik ihtiyacı batıdan, akademiden ithal ürünlerle dolmaya 80 öncesinde başlamıştı zaten.

TİP’ten Sosyalist İktidar kopuşunun ayırt edici bazı tutumlar geliştirmesi değerlidir ama bu değerlendirmeyi kökten değiştirmemizi gerektirecek kapsamda değildir. Zaten süre kısa, ölçek küçük, birlik zayıf ve örgütsel süreklilik sınırlıdır. Fakat bütün bu sınırlılıkların tersine sosyalist iktidar vurgusunun öne çıkması, artık yeni bir programı işaret ederek, sonrasını şekillendirecek temel perspektif olmuştur.

Sonrası 12 Eylül. Sivil toplumculuğun her yanı sardığı, Özal’dan bir demokrasi kahramanı yaratıldığı, Kürt hareketinin hızla geliştiği bir dönem. Sosyalistlerse “nerede yanlış yaptık? 12 Eylül’e niye yenildik?” psikolojisindedirler. Yetmez, on yıl sonra SSCB’deki karşı devrim süreci gelir; sol açısından halihazırda en fazla 20-30 yıllık geçmişi konu alan hesaplaşmalar, muhasebeler bu sefer Ekim Devrimi’ne ve Lenin’le Marx’a dek genişletilerek yapılmaya kalkışılır. Birçoğu doğal olarak bu yükün altından kalkamaz, muhasebe içinde kaybolup gider.

Uzatmıyorum: Hepimizin bildiği bu sürecin yarattığı karşı-psikolojiyi iyi anlamamız lazım. Etrafımız sarılıdır, hatta içimize bile girmişlerdir. Elde avuçta ne varsa savunmak elzemdır, üstelik bir de

yenisini üretmek görevi vardır. Gelenek hareketinin ilk şekillenme döneminde, doğum lekeleri diyebilirsiniz, bunlar vardır.

Hazırlık

Sosyalizm fikriyatının sosyalizm programı olarak şekillenmesi sürecinde, kuram-örgüt-siyaset-ideolojik mücadele bütünlüğü anlamında “bütünlük”ün 86 dönemeci sonrasında kurulmaya başlandığı söylenebilir. Bütünlük önemlidir ama her dönemin kendine göre çözmesi gereken problemler ve bu bütünlüğün içindeki ağırlıkları değişir. Doğal olarak hazırlık döneminin ana konusu örgüt ve kuramdır. Öncelik yeni kadroların oluşturulması ve donatılmasıdır. Siyasal çıkış arayışları olsa da henüz küçük niceliklerle yapılabileceklerin sınırı vardır.

1986-87 sosyalizm programının şekillenmesinde bir dönemeç oluyor. Toplumsal Kurtuluş, Ekim ve Gelenek dergilerinin yayına başlaması ve beraberindeki örgütlenme hamlesi bu dönemdedir. İkisi, Gelenek hareketinin o dönemde adlandırdığı şekilde geleneksel sol (TİP-TSİP-TKP) kökenden gelirken, Ekim hareketi, yine aynı adlandırmaya çerçevesinde, devrimci demokrat farklı örgütlerden gelen kadrolar tarafından kurulur.

Toplumsal Kurtuluş bölmesi başlangıçta görece geniş kadro olanaklarına sahipti. Fakat sonrasında dergi çevresi olarak, hatta Yalçın Küçük çevresi olarak siyasi yaşamına devam edenlerle, örgüt arayışını somutlama gayretinde olanlar arasında ayrışmalar yaşadı. Sonrasında örgüt arayışına devam edenler, başlangıçtaki kadro potansiyeline tekrar kavuşmak için çeşitli birliklere girdiler ve 90’larda ilk havlu atan kesim oldular.

Ekim hareketi ise kendi kuramsal-ideolojik kökenlerinden kopup, yeni bir bütünlüğü oluşturmak konusunda yeteri kadar “ihtilalci” olamadı. Örgütsel süreklilik açısından hiç havlu atılmasa da sosyalist programın gerektirdiği “yenilenme” ihtiyacına cevap oluşturamadı. Program bir iddia olarak kaldı, siyasal süreçlere taşınamadı.

Gelenek hareketi ise ilk dönem içinde öne çıkmaya başlayan kesim oldu.

Gelenek hareketinin bu dönemde ayırt edici özelliği yeni bir kadro kuşağını oluşturmak konusunda atabildiği adımlar ve kuramsal konularda yenilenebilme yeteneği oldu. Kökenini geleneksel solla başlatma söylemi, esasen seksen öncesi sınırlı bir siyasal pratik

içinde şekillenen ilk kadro açısından bir iddia olmanın ötesine geçmiyordu. “Yenilenme” bahsinde eskinin ağırlığı sınırlıydı.

1992’de Sosyalist Türkiye Partisi’nin kurulmasıysa sosyalist devrim mücadelesinin en değerli sözlerinden biridir. Sadece 12 Eylül’e değil, hatta daha çok tank üzerindeki Yeltsin’e bir meydan okuyuştur. Sosyalizm dünyada yenilmiştir ve Türkiye’de bir avuç insan “hayır” diye bağırmaktadır, “biz daha yenilmedik”. Meydan okuyuş bir iddiadır; talihimiz ve talihsizliğimizin özü tam da buradadır.

Talihimiz, en geriye düşüldüğü koşullarda ileri atılma cüretinin gösterilmesidir. Bunun değerini ne kadar anlatsak azdır bence.

Özgün tezlerin odağında leninizme getirilen yenilenmeci yorum durmaktadır.

Yorumun sonuçlarından biri sosyalizmin yenildiği koşullarda üretilen “leninist tarih tezi” diyebileceğimiz sosyalizm kavrayışıdır. Günlük tabirle “yanlış yaptıysak biz yaptık, doğrusunu da biz yaparız” şeklinde ifade edebileceğimiz kavrayış, sosyalizmin çözülüşünün kaynağını öznedeki ve ideolojik mücadelenin sorunlarında aramaktadır. O dönem geleneksel solda egemen olan marksizm kavrayışının, SSCB’den devralındığı şekliyle marksizm-leninizm olduğu düşünülürse bunun ne kadar büyük bir adım olduğu anlaşılabilir. Yaşanmış sosyalizmi sorunlarıyla beraber sahiplenmeyi, sorunları aşmanın kılavuzu olarak görmek ve sosyalist geçiş evresi boyunca partiye yüklenen özel anlam, bugün hâlâ çözülüşün en açıklayıcı tezidir. Evet, kuramsal hatta felsefi olarak işlenmemiş, sadece sınırlı örnekler üzerinden tarif edilmiştir. Fakat işin bu kısmı doğrudan siyasi ödevler arasında yer almayan geniş, akademik hatta bilimsel boyutudur.

Bir diğeri öncekine paralel olarak ideoloji kuramı konusunda yapılan üretimlerdir. Sosyalist siyasete ideolojik mücadelenin nasıl eklemeneceğinin leninist yorumu, 60’lardan beri sol üzerinde baskı oluşturan ve sosyalizmin çözülüşünün ardından daha da yakıcı hale gelen bir konudur. İdeoloji üzerine onlarca liberter, post-marksist teze karşı güncel ideolojik mücadeleyi leninist bir kavrayışla bütünleştirmek, diğer tezlere karşı öncelikle bir fren işlevi görmüş, özellikle 2000’lerde sağlanan siyasi kapasiteye eşlik ettiğinde gerçek anlamına kavuşmuştur.

Bir de ulusal soruna değinmek gerekir. Leninizmi sadece kitapta yazan şekliyle kavramak yerine yeniden üretmenin, Türkiye özelinde

doğrudan siyasete taşınan bir örneğidir. Yazı boyunca bu özel alana birincisi Türkiye’deki siyasi başatlığı ve önemi ve ikincisi tersinden bu alanda sosyalizmin bugüne dek herhangi bir ağırlık oluşturmaması nedenleriyle girmeyeceğim.

Uzatmayayım. Doğum ve hazırlık evresine ait değinilen ileri örnekler, fark etmişsinizdir, “düşünce dünyası”na ait örneklerdir. Bu dönemin işçi hareketindeki önemli çıkışları, bahar eylemleri, Zonguldak Yürüyüşü veya KESK’in kuruluşu gibi, sosyalizmin o günlerde etki alanına girebilecek örnekler değildir. Karşı çıkış cüreti ve bunun bir parti kuruluşuyla somutlanmış şekli bizi yanıltmamalıdır. Mesela 1995 yılında Emek Barış Özgürlük Bloku’na dahil olarak girilen seçim, o dönemde açık alanda dergi çevresi olarak mücadele eden öznelerden çok daha kapsamlı bir katkı anlamına gelmemiştir. “Parti” bu yıllar için bir iddiadır yalnızca, olmuş bitmiş, yeterince olgunlaşmış bir sürecin sonucu değildir. Siyaseten anlaşılabilir nedenlerle biraz da böyle olmak zorundadır zaten. Toplumsal formasyonla etkileşim kapasitesi henüz kazanılmamıştır. 1997 ve sonrası bu açıdan ileriye doğru atılmış bir adım, bir sıçrama olarak görünmektedir.

Bir de talihsizliğimiz kısmı var... Kaynağı yine aynı dönemde sosyalizmi yaşatmak ve yaşayabilmek için edinilen özelliklerde aranmalıdır. İçeride nefes almaya alışmak, en yakın kesimlerde arızalar bulup “ayırımları ön plana çıkarmak”, Kemal Okuyan’ın deyimiyse “fanus içinde” yaşamak bu kesitte edinilen alışkanlıklardır. Bir dönemin kadrosunu şekillendirmiştir ve o dönem kadrosunun bu özelliklerden hiçbir zaman tam olarak kurtulması mümkün olmamıştır. Fakat sorunlar sadece bu alışkanlıklardan kaynaklanmış olsaydı, sonraki dönem kadroları tarafından aşılabilirdi.

Leninizmin örgüt kuramına indirgenmediği yukarıdaki kısa örneklerden açıkça görünse de örgüt ve öncülüğü dışarıda bırakan veya ileri tarihlere öteleyen bir leninizm zaten yoktur. Konumuz öncülük veya örgüt teorisi değil ama bugüne doğrudan taşınan örnekler olduğu için daha kapsamlı ele alınması gereken bu kısma sadece iki problem alanı üzerinden değineceğim: Hareket ve önderlik.

Okuyan’ın “‘Ne Yapmalı’cılar Kitabı” ilk basımını 1994 yılında yapmıştı, yirmi yıl oldu, sonrasında çok sayıda basımı gerçekleşti.⁶

6 Toplam altı baskısı yapılmış. İlginçtir, ben daha önce fark etmemiştim, TKP öncesinde 4 baskısı yapılmışken beşinci baskı 2009’da yapılıyor. Son baskı da –yanılmıyorsam– iki yıl önce yapılmıştı. Parti olarak en geniş sayılara ulaşılan TKP evresinde kitabın okunurluğunun azaldığı

Kitabın sınırlarını aşan yukarıdaki örnekleri de hesaba katarak leninizmin yeni, ileri bir yorumu diyebilirsiniz. Fakat bugünü anlamak açısından kitapta yapılan Parti = Örgüt + Hareket formülü üzerinde durmak gerekiyor. Daha yazıldığı zaman “iddia olarak parti” kurulmuştu ve formülün kapsamı dışındaydı. Fakat kimse “tamam, işte parti budur” demediği için o zamanlar zararsızdı, “hareket”in kazanılması hedefleniyordu. Ayrıca formül bu haliyle doğruysa bırakın 90’lı yılları, 2001’de kurduğumuz TKP de parti değildi. Sonrasında da “bu formül aşılmıştır” veya “yanlıştır” dendiğini hatırlamıyorum fakat unutulduğu doğrudur. İşte problem zaten tam da bu: İşin ruhu, özü ne dersiniz deyin, kavrayış aslında hiç değişmiyor. İlerleyen kısımlarda önderlik konusuyla beraber açacağım.

Şunun açık olması lazım: Hazırlık evresi Türkiye’de sosyalist devrim programının kadrolar, örgüt ve kuram olarak kısmi yerleşiklik kazanmasıdır. Söz konusu Gelenek hareketinin hazırlık evresi değil, Türkiye’de sosyalist devrim programının hazırlık evresidir. Her “hazırlık evresi” yaşayan örgüt çevresinin, bir partiye dönüşmesi diye bir kural yoktur. Nitekim, örneklerini verdim, Gelenek hareketi böyle bir süreç içinde, benzer iddialara sahip örgütlenme pratikleri arasından sivrilmiştir.

“Hazırlık evresi” tamamlanabildiği için sonrasında ancak böyle adlandırılabilir. Her “hazırlık evresi” girişimi partiye ulaşmayabileceği gibi, partinin kazanılması da sonrası için düz bir gelişim çizgisi olanağı vaat etmez. Yoksa “bitmeyen hazırlık evrelerini” yaşayan çeşitli çevrelerin varlığı bugün de bir vakiadır. Hazırlığı gerçekten herhangi bir dönem yapmak durumunda kalabilirsiniz, yeniden hazırlanmak durumunda olabilirsiniz. Fakat 1990’larda sosyalist devrim programı açısından artık gerisine düşülmeyecek bir adım atılmıştır. Bugün sosyalist devrimin güncelliği, sosyalist iktidar arayışı tartışma gündeminde değilse, bir nedeni de hazırlık evresinin aşılmış olmasındandır.

Kritik dönemeç programın ülke nesnelliğiyle, partinin toplumla etkileşim kapasitesi kazanmasıdır.

Siyaset arayışı ve Parti

Önceki bölümde farkındaysanız siyasi tarihe neredeyse girmedim. Türkiye tarihi Cumhuriyet ve 12 Eylül’le, sol tarih 1978 ve 1986-87 dönemeçleriyle ve sosyalizm tarihi 1991 karşı devrimiyle yazıya

ortaya çıkıyor.

dahil oldu. Sebebi kişisel tercihlerim değil, henüz siyasetin, sınıflar mücadelesinin kenarında köşesinde kalan bir sürecin tarihini konu ediniyor olmamdır.

Genel olarak sosyalist ideolojiyi savunmakla sosyalist devrim programını güncel siyasette yeniden üretmek farklı şeylerdir. İsterseniz güncel siyaseti her durumda geliştiremediğiniz evreye “hazırlık”; yıllardır yapmak isteyip de artık yapmanın hem olanağına kavuştuğunuz hem de artık giderek yapmak zorunda kaldığınız evreye “parti” diyebiliriz.

Partili gelenek ve hareket geleneği bu eksen üzerinden de ayrılır. Partili gelenekte program önseldir, halihazırda gelişen ve gelişmekte olan hareket dinamiklerinden bağımsızdır. Hareket geleneğinde ise program hareket dinamiklerinin bütünlüklü siyasi ifadesi olarak ortaya çıkar. Sonrasında Türkiye Komünist Partisi’nin temsil ettiği sosyalizm programı bu anlamda tektir ve Türkiye solu içinde oldukça kalın bir çizgi çekmektedir. Çizgi her iki anlamıyla da kalındır: Ötesine geçmek kolay değildir, geçerseniz sosyalist iktidar arayışının dışına sürüklenirsiniz. İkincisi de içinde birçok “ince çizgi” barındırır.

Sosyalizm programının Gelenek hareketi eliyle Türkiye toplumuy- la etkileşim kapasitesi kazanması Restorasyon süreciyle beraber gerçekleşmiştir. Siyasal restorasyon “düzenin yeniden tesisi”, 12 Eylül’ün işçi sınıfına, sola ve beraberinde Cumhuriyet’e saldırısının artık mantıksal sonuçlarına ulaşmaya başladığı bir dönemde gerçekleşen frenleme girişimi için kullandığımız bir kavramdır.

28 Şubat 1997’de MGK’da alınan kararlar ve beraberinde askerin siyasi mücadelede tutmaya başladığı yer, egemen sınıflar arasındaki büyük bir çatlağa işaret ediyordu. O dönemki adlandırmayla “Asker Partisi”nin ortaya koyduğu program siyasette yeniden bir istikrar ortamı oluşturmayı hedeflese de Cumhuriyet’in devrimci dönemine ait referansları ön plana çıkartmak durumunda kalıyor ve gericiliğin siyasette kazanmış olduğu geniş hareket kabiliyetini zayıflatmaya çalışıyordu. Büyük sermaye temsilcileri ve emperyalist merkezlerin yön göstermesiyle alınan inisiyatif, koalisyonlardan ve savaştan yorulan toplumun istikrar arayışındaki geniş kesimlerinin onayını alıyordu. Bir teknokratlar hükümetinin asker partisinin yönlendirmesiyle kurulması artık doğal bir beklenti halini almıştı.

Tam da burada Asker Partisi’nin programına taşıdığı cumhuriyet-çi öğelere bakarak destek olmak, sermaye sınıfı temsilcilerinin bir

kesiminin diğer kesimine karşı geliştirdiği bir program olduğundan hareketle “biz bu topa girmiyoruz” demek veya denkleme dahil olmanın yaratıcı bir yolunu bulmak gerekiyordu.⁷ Mesele Türkiye toplumsal formasyonunun geçirdiği evrimle geldiği kritik bir dönemece müdahale için sosyalizm programının güncel tercümesini yapmakta.

Restorasyon programının hem iç tutarsızlıkları vardı hem de toplumda yol açtığı dinamikleri kucaklayabilecek olanaklara sahip değildi. Siyasal alanda CHP dahil, Atatürkçü Düşünce Dernekleri vs. gibi uzantılar açığa çıkan dinamiği kapsama olanağına sahip değildi. Bunu bizim yapmamız da söz konusu tabii ki değildi fakat açığa çıkan dinamiklerle etkileşmek mümkündü. “Gericilikle mücadele bizim işimiz” demeyi tercih ettik ve sosyalizm çubuğunu sertçe bükтік. Cumhuriyetçiliğin aşmak istediğimiz tarihsel kazanımlarının şekillendirdiği toplumsal formasyonla, sosyalizme zaten içkin değerlerin buluşması sosyalizm programına ölçek atlatı.

2001’de TKP’nin yeniden kazanılmasına giden süreçte etken olan bu siyasi iklim, 1999 seçimlerindeki ÖDP merkezli oluşturulan sol birlik ve Kürt hareketinin yarattığı basınç ortamına rağmen sosyalizm programının görece geniş bir kesimle buluşmasına olanak sağladı.

Yapamayabilir ve farklı yollar denemek durumunda kalabilirdik. Mesele siyasi bir fırsatı değerlendirme problemi olarak ele alındığında böyle söylenebilir. Fakat söz konusu siyasi bir fırsat değil, sosyalizm programının Türkiye’deki gelişimindeki tarihsel bir uğraktır. “Kaçırılan fırsat” uzun bir süre kendi havuzumuzda oynamaya devam etmemize yol açardı. Neyse ki yaptık ve TKP’ye giden süreçte sosyalizm programını, sol içinde önemli bir ağırlığı olan siyasi bir odak haline getirebildik.

Hareket

TKP’nin 2001’de yeniden kazanılması sosyalizm programının toplumsal formasyonla etkileşim kapasitesi kazanmasının, Türkiye’de artık bir yerleşiklik kazanmasının ilanı anlamına geldi. Kuşkusuz iddialarımız bununla sınırlı değildi ve kazanıldığını

7 O dönemde İşçi Partisi restorasyon sürecine destekleyip eklemelenirken, yeni kurulan ÖDP “Ne şeriat, ne darbe” diyerek sürecin dışına sürükleniyordu. Demokrasi programlarının durumu böyleydi ve daha fazla detaya girmeye gerek yok, ama sosyalizm programına farklı şekillerde de olsa sahip çıkan diğer çevre ve örgütlerin ÖDP’de somutlanan anlayışa benzer bir tutum geliştirdiğini hatırlatayım.

düşündüklerimizin kazanım hanesinde kalması ancak tutarlılığı ve sürekliliği sağlanmış bir gelişim çizgisiyle mümkündür.

Konumuz parti tarihi değil, yoksa ODTÜ Mc Donalds sürecini veya “Türban neyi örtüyor?” broşüründe simgelenen gericilikle mücadele konularını detaylı olarak ele almak gerekirdi. Bunlara değinmemin nedeniyse siyasi hareketimizin gelişiminde öğrencilerin tuttuğu ağırlıktır. Tabii ki öğrenci ağırlığı siyasi faaliyetimizi hızla geliştirmek için önemli; fakat Türkiye toplumuna seslenmek açısından yetersizdi. TKP’nin kuruluş aşamasında sürdürülen “Halk muhtıra veriyor!” çalışması ve sonrasındaki dönem, hep “toplumsallaşma” hedefiyle sürdürdüğümüz faaliyetlere konu oldu.

Toplumsallaşma...

Klasik metinlerde komünist hareket ve işçi hareketi biri öznelliği diğeri nesnelliği işaret eden iki bölme olarak ifade edilir. Hangisi ne kadar nesnel ne kadar öznel, bu iki bölme hangi mücadele döneminde ne kadar iç içe geçecektir, komünist hareketin siyasi yönlendirme ve öncülüğü nasıl tesis edilecektir vb. çok sayıda tartışılan konu vardır. Fakat sadece Lenin değil, tüm komünist hareket açısından özne-nesne tartışması benzer kavram çerçevelerinde sürdürülür. Toplumsallaşma diyerek neden yeni bir kavram icat edilmiştir? Veya daha doğrusu icat edilmek durumunda kalınmıştır? Türkiye’de bir işçi sınıfı “hareketi”nin olmaması elbette bizim “suçumuz” değildir.

O zaman soralım: İçerebildiği her anlama gelerek kullandığımız “hareket” nedir, ne anlamalıyız? Öğrenci hareketi, kadın hareketi, lgbt⁸ hareketi, ekoloji hareketleri, köylü hareketi, işçi hareketi, komünist hareket, siyasi hareketler vs. gibi kullanımlara bakıp “aslında kavram olarak pek bir şey ifade etmediği” üzerinde mi uzlaştık? Bir açıdan kavramdan çok günlük kullanımındaki anlamıyla dilde yer ettiğini söyleyebiliriz fakat sosyalist siyasi mücadelede kavram olarak da önemlidir. Önemi özne-nesne ilişkisinde nesneye ait olan arayışlara karşılık gelmesindendir. Bu şekliyle tanımlandığında işçi sınıfı hareketi dahil olmak üzere parti dışındaki kitlesel dinamikleri ifade eder.

Parti = Örgüt + Hareket formülünde yer bulan “hareket” kavramını ise spekülasyona yol açmadan anlamak için Okuyan’ın kitapta

8 Nasıl adlandırmak gerektiği üzerinde nasıl bir uzlaşma olduğunu bilmiyorum, umarım yanlış bir ifade değildir.

verdiği tanıma bakabiliriz: “Örgüt devrimci mücadelede belirli bir formda var olan bir çekirdektir. Hareket ise, halkalar halinde bu formun etrafında genişleyen ve dışa doğru açıldıkça ideolojik ve siyasi anlamda yeni renkler kazanan ve kendisine özgü kolektif biçimler yaratan bir dinamiktir.”⁹ Kısaca hareketin bu tanımının yukarıdaki bütün diğer kullanımlarının dışında olduğu için özgün olduğunu ve beraberinde parti ve siyasi mücadeleyi anlamak açısından yanlış bir kullanım olduğunu söyleyebiliriz. Hareket kendi dışında, öznenin ötesinde gelişmesi beklenen ve ancak kısmen partide kapsanabilecek bir siyasal süreçtir. Bu formülse apaçık parti ve hareket arasında bir kapsama ilişkisi kuruyor. Bu aslında hareket ve öncülük ilişkisini iskalamak anlamına geliyor. 1994 yılında kalmış ve aşılmalıdır diyebilirsiniz ama pek öyle değil.

Parti üye sayısı açısından geniş veya dar olabilir. Fakat hiçbir zaman üyelerinin tamamı kadrolardan oluşacak diye bir kural yoktur. Parti tabii ki öncü kadrolardan oluşan bir örgüt ve örgütün çevresindeki üyelerden oluşacaktır. İsterseniz öncü kadrolardan kurulu iskelet ve sarmalayan vücut diyebilirsiniz. Mücadele dönemlerinin iniş-çıkışlarına göre büyüklükler değişse de fonksiyonlar benzer şekilde devam edecektir. Duruma göre genişleyen sınırlar elbette hareketin önemli bir kısmını kapsayacak hale gelebilir, hatta devrim durumlarında hareketin parti tarafından kapsanmayan kesimleri azınlığa düşebilir. Fakat farklı mücadele dönemlerinde değişmeyen şudur: Hareket parti içinde yer almaz, parti dışında gelişen nesnelliğin ürettiği inişli-çıkışlı bir hareketlenme biçimidir. Değindim, klasik olarak işçi sınıfı hareketini ifade etmek için kullanılır ve temelinde özne-nesne ilişkisini kavramsallaştırmak açısından vaz geçilmez bir yeri vardır.

Peki, hareketi partinin bir unsuru gibi anlamamanın zararları nelerdir? Parti örgütün paylaşımsız iradesiyle belirlenir fakat hareket başka iradelerin varlığını tanım olarak içermek zorundadır. Ortada hiçbir hareket olmaması durumu dışında ağırlıkla parti tarafından belirlenen bir hareketten bahsedemeyiz. “Dışa doğru genişlerken farklı renkler kazanmak” dışarıda hareket olmamasını varsayar. Nitekim “toplumsallaşarak” partiyi büyütme döneminde karşılaştığımız işçi sınıfı hareketinin yokluğu durumu bizi buna benzer bir arayışa sürükledi. Yurtsever Cephe tarihimizde böyle bir yere oturuyor. Açılan siyasal alanın bulunduğu geniş toplumsallık belli bir

sınıf hareketine karşılık gelmiyordu ve “partiden yola çıkarak hareket kurma” gayreti tam da bunun bir örneğini oluşturuyordu.

Parti-hareket ilişkisindeki kavrayışın problemi dışarıda gerçek bir hareket gelişmeye başladığı zaman karşımıza çıkmaya başladı. İlk örneği 2007 Cumhuriyet mitingleridir. Partinin kendi dışındaki milyonların harekete geçmesi sırasındaki tutukluğu, “mitinge katılıp-katılmama” sorununa indirgenemeyecek kadar ciddidir. Hemen ardından 2008 başında ÜKD vasıtasıyla geliştirdiğimiz türban çıkışı ve beraberinde yaptığımız 2 Mart “AKP’yi istemiyoruz!” mitingi aydınlanmacı ve cumhuriyetçi kimliğimizi ön plana çıkartmıştı ve bu durum daha altı ay önce harekete geçen kesimlerle yeni bağlar kurmanın olanağı haline gelebilirdi. Fakat “kendi dışımızdaki” iradelerin etkin olduğu bir hareketin alanına girmek, bunun yollarını bulmak, dışımızdaki hareketi siyasi olarak yönlendirme gayretini somutlamak vb. öncelikle meseleyi kavrayışımızdaki yanlışlar nedeniyle mümkün olmadı. Adam asmaca oynamıyoruz, bu işleri hep beraber yaptık ve hayatımızı verdiğimiz partinin yetersizliğinin nereden kaynaklandığını, bundan sonrasındaki siyasi pratiğimizde tekrarlamamak için anlamaya çalışıyoruz. Tabii ki problemin bu şekilde tarifi o dönemde yapabildiğimiz bir şey değildi, bugün daha net görünüyor, özünde kendi dışımızda gelişen hareketlerle etkileşim yüzeyleri kuramamamız yatmaktadır. Bu basit bir yetersizlik değil, sonrasındaki daha can yakıcı örneklerde görüldüğü üzere partinin siyaseten büyümesinin ve daha geniş kesimlere ulaşmasının önündeki temel kavrayış engelidir. Eğer hareket nesnelliğin parti içinde kapsanabilecek bir boyutuysa, mesela gelişen hareketin devinim alanlarına yabancı kalmakta bir beis görülmez.

FKF’nin kurulmasıyla sonuçlanan süreç ise tam da parti dışındaki hareketle parti ilişkisinin “sağlıklı tesisinin” iyi bir örneğidir. Yadırgayabilirsiniz ama şöyle anlatayım: 2012 Aralık ayında ODTÜ’de gerçekleşen öğrenci eylemlerinde, Parti merkezi, üyelerinin ne kadar bir yer tuttuğunun ve ne işlev gördüğünün farkında değildir! Bu durum tam da bir hareketin doğumunu işaret etmektedir. Üstelik bu doğum sağlıklıdır. Parti kendi dışında gelişen hareketlenme dinamiğine daha baştan öncesinde geliştirdiği olanaklarla doğal olarak dahil olmaktadır. Kendi uzanım alanı dışında gelişen bir harekete sonradan dahil olmak zorunda kalmamıştır. FKF’nin kurulmasıysa bu hareketin bir miktar kendisini Merkez Komitesi’ne kabul ettirmesi sonucunda gerçekleşmiştir. Sonrasında gördüğümüz MK’nın yarısının bu hareketi bir türlü kabul edememesinin

temelinde, özel problemler değil, farklı iradelerin de devreye girebileceği bir hareketin dışında kalmak konusundaki tarihsel kavrayış yatmaktadır.

2013 Haziran'ına dair çok şey söylendi. Parti olarak gelişen hareketi öngöremeyebilirsiniz, öngörür ama öncülük edemeyebilirsiniz, geliştirdiğiniz kısmi öncülük pratikleri hareket içinde sizi dışsallaştırabilir vs. Fakat hareket bir olgu olarak ortaya çıktıktan ve ilk dalga çekildikten sonra buna uygun bir örgütlenme pratiğine girmezseniz sosyalist iktidar arayışınızda, öncülük iddialarınızda problemler var demektir. Haziran isyanı da parti-hareket ilişkisi açısından önceki öğrenci hareketinin gelişimi örneğine benzer bir şekilde fakat çok daha büyük ölçeklerde "patladı". Parti üyelerinin bir kısmı hareketin ortaya çıkmasında en başından itibaren etkili ve kuşkusuz bütünü belirleyen bir etkinlik anlamına gelmiyordu. İlk dalga çekildi, parti yeni MK'nın da belirleneceği bir konferans sürecine girdi. Fakat sanki Haziran hiç yaşanmamış gibi, toplumsal mücadele alanlarında yeniden örgütlenmeden tutun MK'nın belirlenmesine kadar, etkisiz işlevsiz öngörüsüz bir süreç yaşandı.

Problemin kaynağı aslında hazırlık döneminin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yazılan Ne Yapmalılar kitabında ifadesini bulan fakat kuşkusuz Okuyan'la ve o dönemle sınırlamayacağımız, partinin yönetiminin büyük bir kısmında benimsenen örgüt-parti-hareket kavrayışındadır. Partide öncelikle gençlerde yeni bir tarzın ortaya çıkmasında herhalde yapılmayan eğitimlerin ve Ne Yapmalılar kitabının parti yaşantısında yaygın bir kullanımının olmamasının etkisi vardır; bırakılan boşluk bir olanağa dönüşmüş olmalıdır.

Önderlik

Harekete önderlikten değil, partiye, örgüte önderlikten bahsediyorum. Kuşkusuz hareket geliştiğinde önderliğin kriteri harekete yön verebilmek olacaktır. Önderlik, leninist veya başka türde olsun, her örnekte farklı gelişim çizgileri olan tarihsel-toplumsal bir kazanımdır.

Kendi tarihimizde önderlik misyonu hazırlık evresinin sorunlarını çözmek üzerinden, bir toplumsal boyut taşımadan kazanılmıştır. Yani kuram ve örgüt problemlerinde elde edilen başarılar neticesinde önderlik öncelikle kadrolar nezdinde meşru bir otorite haline gelmiştir. Ben adını koyarak devam etme yanlısıyım. Gelenek hareketinin önderi olarak Okuyan'ın pozisyonu parti veya toplum

önünde hiçbir zaman ne kendisi ne de başka partililerce ifade edilmiştir.¹⁰ Tersine, önderlik hep bir kolektif önderlik olarak nitelenmiştir. Fiiliyatta pek de böyle bir işleyiş olmadığını, herhangi bir rahatsızlık duymadan, hepimiz yaşadık. Önderlik söz konusu olduğunda problem alanı, kolektif önderlik yerine Okuyan'ın önder olması ve beraberindeki uygulama pratikleri değildir. Tersidir: 2007 yılında yeni bir önderlik ihtiyacının formüle edilmesidir. Veya Okuyan'ın ya da kolektif önderliğin, partiye önderlik etmeyeceğini ifade etmesidir.

Kolektif önderlik “kavramı” da geleneğimizin ürünlerinden biridir. Aslında ve öncelikle doğum ve hazırlık evrelerinin bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Otuzlu yaşlarının başında olmasına rağmen, Türkiye’de veya sol içinde önemli bir yer işgal etme fırsatı yakalayamamış bir öbeğin kendi siyasi otoritesini inşa ederken ortaya çıkan bir ihtiyaç. Kolektif önderlik pratik ihtiyaçlara cevaben üretilmiştir; “teorize etme”nin sıkıntısı buradadır.

2007 yılı itibariyle dillendirilen “yeni bir kolektif önderlik ihtiyacının” nereden kaynaklandığı sorusunun cevabı çeşitli şekillerde verilebilir fakat bir noktadan sonra kişiler üzerinden bir spekülasyon konusu olacaktır. Daha önemli olan “yeni bir önderlik” ihtiyacının “önceki önderlik” tarafından tespitinin, gerçek bir yeni önderlik kurulmasına alan bırakmamasıdır. Önceki önderlik bir sonraki önderliği tasarlayamaz. Yeni bir önderlik olsun ama benim kontrolümde olsun diyemez. Eğer böyle bir ihtiyaç tespiti varsa, sadece kendi konumunu açıklayarak kenara çekilebilir.

Siyasette, leninist türünde de kimse kimseye önderlik bahsedemez. Önderlik kazanılır ve ancak kazanıldıktan sonra adı konulur, önce-sinde sadece bir iddia olabilir ve dile getirilmemesi daha uygun bir iddiadır. Önderliğin bu anlamda bir tarifi yoktur, sadece betimlemelerle yetinmek durumundasınızdır. Ötesi metafizik bir önderlik anlayışıdır ve bizden uzak durmasında fayda vardır.¹¹ Önderlik tabii ki değişebilir fakat bu siyasi mücadelenin konusudur.

Nitekim öyle olmuştur. 2007 yılından 12. Kongre’ye kadar geçen süreci önderlik probleminin ortaya konması ve çözülmesi süreci olarak da okuyabilirsiniz.¹² Tüm iyi niyetlerden, tüm “iyi” ve “kötü”

10 Yanlış biliyor veya hatırlıyorsam düzeltilmesine sevinirim.

11 Yeni icat edilen “kurucu irade”, “kurucu önderlik” kavramları tam da anlatmak istediğim metafizik önderlik anlayışına işaret etmektedir.

12 Ayırışmanın dinamiğinde tek başına önderlik problemini işaret etmek bir başka yanlış anla-

durumlardan, başarı ve başarısızlıklardan bağımsız olarak siyasetin tunç yasası işlemeye devam etmiş ve problem “çözülmüştür”. Bu arada partinin de çözülmüş olması, biri eski önderliği ve geçmişi, diğeri yeni önderlik adaylarını ve geleceği ifade edecek tarzda ikiye bölünmesi meselenin özünü değiştirmemektedir.

Son yerine

Önümüzdeki görevlere işaret eden notlarla sonlandırıyorum.

1. Ne Yapmalılar kitabının alt başlığında “Öncülüğün siyasi anatomisi” yazıyor ve birinci baskının önsözünde Okuyan, kitabın “siyasi belirlenimlerden arındırıldığında ‘bir hiç’ olma olasılığında sadece gurur duyarım” diyor.¹³ Ama bugünden bakarak daha fazlasını rahatlıkla söyleyebiliriz: Kitabı siyasi belirlenimlerinden arındırmanıza veya kitaptan Gelenek hareketini çıkarmanıza gerek yoktur; sadece Okuyan’ı çıkarttığınızda elinizde “öncülük anatomisi” adına çok az şey kalmaktadır.

Bu yazı ne yapmalılar kitabının bir eleştirisi veya öncülük kuramının bir yeniden üretimi tabii ki değil. Ayrıca gerçek polemiklerin yapılması bazen yararlı olabilir ama daha önemlisi yeni dönemin örgüt-parti-hareket kuramını geliştirmektir. Genç yoldaşlarımız bu konuda iddialı olmalıdır.

2. Yeni bir önderliğin tesisi, içinden geçtiğimiz dönemin siyasi-örgütsel ihtiyaçlarına yanıtlar oluşturarak gerçekleşecektir. Tarihimiz, yakın kısmı dahil, çok değerlidir ama Komünist Manifesto’dan başlar, çok uzun ve çok kapsamlı mücadeleleri barındırır.

Önümüzdeki problemleri kolayca bu mücadele pratiğinden bazı örnekler bularak çözemeyeceğimiz apaçık olmalıdır. Mesela yıllarca çeşitli troçkist öbeklerin “evet, işte asıl komünist parti budur” diye dillerine doladıkları Enternasyonal’in 1920 kongresini, bu kongrede tarif edilen komünist parti anlayışını ve Dünya Komünist Partisi örneğini bugün gardıroptan çıkartıp yeniden sürümünü yaparak problemlerimizi çözemezsiniz. Haa “kurucu önderlik” metafiziğine inanıyorsanız bu da idare eder, bize de söz düşmez.

Fakat önümüzdeki problem gardıroplara sığmayacak kadar ciddidir. Türkiye bir tür faşizme gitmektedir. Beraberinde savaş tamamları her yanı sarmaya başlamıştır. Örgütsüz halkımız her geçen

ma olacaktır. Burada ifade edilen en önemli problemlerden biri olduğudur.

¹³ Agy. s.14

gün bambaşka şekillerde devrimci enerjisini ortaya koymaktadır. Halkın ilk devrimci kalkışmasıyla karşılaştığında topu taca atan TKP, yeni bir önderlik kurma göreviyle, yeni bir parti kurma görevi-ni halka önderlik yeteneği geliştirerek çözmek zorundadır.

3. Sosyalizm programını benimseyenler hazırlık evresini 90'lar-da tamamlamıştır. 2000'li yıllarda sağlanan gelişme dinamiği Türkiye'de artık gerisine düşülemeyecek bir çizgi oluşturmıştır. Yılların mücadelesinin bakiyesi şimdilerde sosyalizm programına sahip çıkan geniş kadro öbeklerinin varlığıdır; neyse ki bakiyede daha fazlası da bulunmaktadır.

Yeni dönemin görevi Haziran Türkiye'sinde sosyalizm programının yeniden üretimidir. Bu bir cümlede ifade edebildiğimiz görev kap-samlı kuramsal sorunlardan, yeni örgütsel hamlelere uzanmakta-dır. Görev sosyalizmi Türkiye siyasetinin etkin bir gücü haline getir-mek olarak da tarif edilebilir.

Neyse ki TKP geleneği biraz gecikerek de olsa yeniden görevlerine sahip çıkmaya başlamıştır.

■ Devrimci siyaset ve örgüt üzerine

ERKİN BULUT

“...boğulanları daha da itmek için suya...”¹

Bu yazı Türkiye Komünist Partisi’nde yaşanan ayrışmanın en yoğunlaştığı ve tartışmaların gittikçe gerginleştiği zaman aralığında yazıldı. 2014’ün 1 Mayıs’ında başlamıştım, yazılışı Haziran ayının sonlarına kadar sürdü. Biraz düzenleme yaptım ancak amacına ve yazının bütününe taşıdığı heyecana dokunmadım, zaten onu hala çok güçlü bir biçimde taşıyorum.

Okuyacağınız bu yazı aslında bir deneme. Hem kolaycılığa kaçtığım ve kendimde henüz “şu şudur, bu budur” diyecek özgüveni görmediğim, hem de denemenin özgürlüğünden yararlanmak istediğim için öyle demek daha iyi.

Odaklandığı konu ise TKP’de mücadele ettiğim süre içerisinde üzerinde düşündüğüm devrimci siyasete ve onu taşıyacak örgüte dair ihtiyaç duyduğumuz değişimin püf noktaları. Yeniye dair, yoldaşlarımla birlikte duyduğum bu yoğun ihtiyaçtan doğan kolektif tezleri kağıda dökmeye çalıştım.

Somut durumu görmek

Türkiye solunun özellikle somut durumu sezmek ve tahlil etmek konusunda sıkıntı yaşadığını söyleyebiliriz. Bu sıkıntılar solcu öznenin çevresindeki durumu algılayamaması ya da o çevre bütünlüğü içerisinde kendi durumunun bilincine varamaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dışarıdaki durumun kavranmasına ilişkin sorun öznenin kendini etkin bir biçimde yeniden üretmesinin önüne geçerken, öznenin kendi durumunu kavrayamaması ise sürüklenmeye neden olabilmektedir. Bu iki bozukluk da her zaman için birbirini tetikler.

1 İsmet Özel, Yağmurun Kapıları Karanlık.

Somut durumun algılanmasının önündeki engellerden en önemlisi, yaşanmış ve yaşanmakta olan tarihin bütünlüğünün ve onu belirleyen parçaların durağan varlıklar olarak kavranmasıdır. İnsan açısından en zor değerlendirilebilen varlık zamandır. Zamanın akışı ve dünyada zamana bağlı olarak yaşanan maddi değişimler insanlar tarafından ancak uzun aralıklarda fark edilebilir. Kısa zaman aralıklarında yaşanan değişimler ise genellikle gözden kaçır. İnsanlar yaşanmış ve yaşanmakta olan tarihe bakarken de bu küçük değişikliklerin yarattığı dalgalanmalara ve dalgalanmaların oluşturduğu ince ayrımlara yoğunlaşmak yerine uzun aralıkları ayrıştırmayı tercih ederler.

Devrimci mücadele açısından somut durumun kavranmasında ve uygun konum alınmasında bir noktaya dikkat edilmesi gerekir. Somut durumun sınanmasında bazı eşikler tarif edilmelidir. Somut durum, içinde bulunulan en geniş zaman aralığındaki süreçlerden anlık denebilecek süreçlere kadar farklı bütünlükler gösterir. Alınacak güncel konum, somut durumun hangi aralıktaki bütünlüğüne bakıldığına göre değişim gösterir ya da sabit kalır.

Örnek olarak Haziran Direnişi, Türkiye’de sosyalizmin güncelliğini perçinlemiş olaylardan biri olarak sayılabilir. Ancak Türkiye’nin bugününe baktığımızda Haziran olaylarından bir sosyalist devrimin çıkmasının ve hatta orta vadede yeni bir Haziran’ın yaşanmasının bile sosyalist bir devrime dönüşmesinin mümkün olmadığını görürüz. Yani sosyalist devrimin güncelliğinin en geniş zaman aralığında Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan beri tespit edilebilecek bir durum olduğu söylenebilir ancak devrimci siyaset açısından bu durum tahlilinin içine daha dar aralıklarla başka tahlillerin sürekli olarak eklenmesi gerekmektedir.

Aynı örnekle devam edersek bir Haziran’ın daha yaşanması durumunda ortaya çıkabilecek siyasi tablonun (örneğin bir ara geçiş hükümeti kurulması) somut durumunun ortaya koyulması ve öznenin bu durumun içinde nasıl konum alacağının ayrıca belirlenmesi gerekir.

Somut durum tahlili, ancak ortaya koyulan bütünlüğün kendisi içinde parçalar ve bu parçaların her birinin de başka bir bütünlük ve parçalar içerdiğinin bilince çıkarılması ile birlikte devrimci özneye müdahale için gereken enerjiyi ve hareket kabiliyetini ortaya çıkarabilir. Somut durumun sağlıklı bir tahlili; incelenen süreç içerisindeki birikme ve süreklilik, sıçrama, düşüş, çakılma, kopuş

vb. olaylara ait fotoğrafların toplamının oluşturduğu filme bakılarak tayin edilebilir. Bu tayin etme süreçlerinin ise birbirini sürekli izlemesi, yeniden ve yeniden sağlama alınması gerekir.

Başka bir nokta ise, somut durum tahlili sırasında değerlendirmeye yalnızca maddi gerçekliklerin değil aynı zamanda toplumsal algının da eklenmesi gerekliliğidir. Türkiye solunda yine sıkça görülen arıza durumlardan birisi de bilimsel bilginin zaman zaman siyasetin yerine kullanılmasıdır. Kanıtlanmış bir bilginin çok daha ikna edici olduğu günlük yaşantımızda zaman zaman yaşadığımız bir deneyim olabilir ancak kitleler açısından bakıldığında toplumsal algı ve tutum ideoloji, kültür ve benzeri birçok belirleyene sahiptir.

Dolayısıyla altını çizmek gerekirse gerçek, zaman zaman saf haliyle büyük değişimlere yol açsa dahi, genellikle toplumsal algıda saf halinin dışında başka görüntüleriyle yer alır. Burada bir not düşelim: gerçeğin saf halinin dışında başka görüntülere sahip olması, saf halin dışında kalan görüntülerin hiçbir gerçeklik taşımadığı anlamına gelmez. Devrimci siyasal söylem, gerçekliği anlaşılır ve basit olarak taşınmalı ve içermelidir. Ancak diğer görüntüler de saflıktan ne kadar uzak olurlarsa olsunlar verili gerçekliğin birer görüntüsüdür. Yalanlar dahi dayanacakları gerçek durumlar ararlar. Sonuçta kimse inanmayacaksa yalan söylemenin anlamı yoktur.

Yaşayan tartışma

Gerçeğin devrimci bir enerjiye dönüştürülmesi, onun toplumsal algıyla kurduğu ilişkide etkili bir söyleme sahip olmasıyla mümkündür. Siyasal mücadele, yalnızca “gerçekleri görme” veya “akıl-kılsızlık” sorunu olarak algılanamaz. Etkili söylem, söyleme sahip öznenin dışındaki nesnellikte var olan çeşitli parametrelere gereksinir. Kitleler, kendi algılarını ve tutumlarını, yaşadıkları anın içerisinde öyle ya da böyle dahil oldukları tartışmalar-saflaşmalar ekseninde belirlerler. Bu saflaşmayı yaratan olgulara ben “yaşayan tartışma” diyorum.

Bir tarihsel kesitteki önemli fikirler ve/veya hareket noktaları her zaman o kesitin yaşayan tartışmalarıyla bir biçimde ilişkilendirilerek kendi konumunu tariflemiştir. Marksizm’deki altüst oluşlar tarihi yalnızca iktidarın alındığı o özgül ana değil siyasetin tüm süreçlerine uygulanmalıdır. Yaşayan tartışma, işte bu diyalektik süreçlerin toplumsal algıdaki gündelik, dönemsel ya da konjonktürel halidir.

Tartışmalar ya da argümanlar üzerinde yükselebilecekleri gerçeklikler bulabildiklerinde canlanır, nefes alıp vermeye başlarlar. Tüm dünyayı sarsan tartışmalar çok fazla süreçten etkilendiği ölçüde karmaşık ancak milyonlarca insanın anlayabileceği ve konumlanabileceği ölçüde de basittir. Birbirini besleyen süreçlerle yükselen ve dalga dalga yayılan tartışmalar kendisine meşruiyet alanı bulduğu ölçüde patlamalar ve altüst oluşlar yaratır. Çok büyük bir güçle karşıtlarını savunmaya iter. Etkili söylemin bağ kurması gereken parametreler ancak yaşayan tartışmaların içerisinde çıkarılabilir. Başka bir deyişle, yaşayan tartışma hegemoniktir.

Dolayısıyla devrimci siyasi söylemin her düzeyde, içerisinde bulunan sürecin yaşayan tartışmalarıyla ilişkileneceği ve kitleler nezdinde alınacak konumlardan biri olarak kadraja girmesi hedeflenmelidir. Bu durum, devrimci öznenin kendisiyle ya da hedefleriyle ilişkisiz ya da bizzat özneye ve hedeflerine zarar verebilecek her tartışmaya dahil olma zorunluluğu taşıdığı anlamına gelmemektedir. Dünyada yaygınlaşan kimlikçilik, sosyalizmi de hayattan kopuk ve durağan bir kimliğe dönüşmeye zorlamaktadır. Bu durumun panzehiri olarak yaşayan tartışmalarla ilişkileneceği çabası düşünülebilir.

Yeniye duyulan ihtiyaç

Devrimci siyasetin toplumsal algıda kendine etkili bir konum elde edebilmesi için dikkate alınması gereken bir başka başlık yeniye duyulan ihtiyaçtır. “Zamanın ruhu denilen şeyin ben genel olarak yaşlı olduğunu düşünmüşümdür. Bu sadece karşı tarafa ilişkin değil bize ilişkin de böyledir. Zamanın ruhunun ağırlık merkezi genç olana değil genellikle oturmuşluğu ve ‘sağlamlığı’ temsil eden yaşlı tarafa doğrudur. Yani yaşlı ile genç, eski ile yeni sürekli olarak bu ruhun ağırlık merkezini hareket ettirmek ya da sabit tutmak için mücadele ederler. ‘Yeni’ her durumda iyi olan, ileri olan olmayabilir, ‘eski’nin her durumda kötüyü ve geriyi temsil etmeyebileceği gibi. Ancak meşruiyet ve dengenin kaybedilmemesi için insanlık hep ‘yeni’ye ihtiyaç duyar. Çünkü ‘yeni’, umut demektir, geleceğe dair (gerçek dışı olsa dahi) inancı besler. Ben günümüz dünyasında bu dengenin egemenler aleyhine kırıldığını düşünüyorum. Egemenler insanlığa ‘yeni’ hedefler, umutlar göstermekte ciddi zorluklar yaşıyorlar...”²

Her siyasal hareket dönemsel bir “yeni”ye ihtiyaç duyar. Hem nesnel bir yenilenme dayattığı için, hem de insanların harekete geçmeye

2 Gelenek sayı 122, syf. 36 - 37, “Hazirandan Sonra Gençliği Kim Kazanacak?” içinde.

dönük enerjilerinin ya da motivasyonlarının sürdürülmesi ya da yeniden üretilmesi için bir ihtiyaçtır. Her önerme kitleler nezdinde bakıldığında kendine bir takım destekler bulabilir ancak düşünsel alana ilişkin kitlesel hegemonya ancak “yeni” ile mümkün olur.

Bir parantez açarsak, Marksizm tarihe bakışta insanlığın düşünsel birikiminin ulaştığı son noktadır desek herhalde çok iddialı bir laf etmiş olmayız. Marksizm, çıkış noktasındaki dönemsel tüm eksikliklerine rağmen yine kendi düşünce sistematüğinden yola çıkılarak farklı katkıların yapılabilirdiği, kendisini yenileyebilen bir öğretilir. Farklı coğrafyalarda yaşayan toplumlara ve tarihsel kesitlere uygulanabilmekte, bunların tümüne ilişkin hem anlamlı bir bütün hem de bütünden farklı açılarla ayrıışan ancak bütünü zenginleştiren parçalar sunabilmektedir.

Yani “yeni” olarak adlandırılabilir herhangii bir düşünsel önerme Marksizm’in yukarıda bahsettiğim bütünü ya da parçaları ile çeşitli bir biçimde ilişkilirmek hatta o bütüne ya da parçaya içsel olmak durumundadır. Özetle Marksistlerin söyledikleri eskiyebilir ancak Marksizm eskimez. Marksizmin bu özelliğı, komünist mücadeleye ciddi bir avantaj sağlamaktadır.

Ancak doğru ve tarihsel olarak güncel olan önermeler de siyasal ve ideolojik mücadelelerin ortaya çıkardığı yaşayan tartışmaların akışı içerisinde eskiyebilir. Toplumsal taraflaşmalar, doğru olanı dahi eskiterek geride bırakıp yeni bir düzleme oturabilir. Bu durum devrimci siyaset açısından tüm konumlanışın baştan aşağı sorgulanmasını ve değıştirilmesini gerektirmese de ortaya çıkan yeni düzlem yok sayılarak asla ilerlenemez.

80’li yılların ikinci yarısında sosyalist hareketin yeniden kuruluş çabaları, yaşayan tartışmanın liberalizm lehine hegemonik bir basınç yaptığı döneme denk gelmiştir. Sosyalist hareketin toparlanmaya çalıştığı o yıllarda eski ve yeni tarifleri de sıkça yapıliyordu. Sovyetler Birliğı’nin çözölüşüne giden sürecin ve daha öncesinden başlayan emperyalist-kapitalist sistemin yeni yönelimlerinin gölgesinde yapılan tartışmalar liberal saldırının gücünü çok yükseltiyordu.

O dönemde “yeniye” ilişkin dünya çapındaki düşünsel atmosferde etkili olan tezler liberal ve post-modern cenahtan çıkmaktaydı. Kendini iktidar mücadelesi ile tanımlamayan bir demokrasıcılık-özgürlükçülük ya da iktidar mücadelesini siyasal iktidarın dışındaki

farklı mikro iktidar biçimleriyle tarif eden anlayış kendisini güçlü bir biçimde pazarlıyordu.

Dönemin liberal argümanları, özellikle 80'lerin ikinci yarısından başlayarak dar bir tarihsel kesite ilişkin tahlillerle bir canlılık yakalamış ve Marksizmi ya da Leninizmi eski, kendisini ise yeni olarak pazarlayabilmeyi başarmıştır. Bu dönemde liberal saldırı özellikle iki başlığa, iktidar ve özgürlük kavramlarına yönelmiştir. İlgili dönemlerde çözülüş sürecine giren reel sosyalizmin tarihi boyunca önüne koyduğu hedefler ya da önceliklerde eşitlik vurgusu ağır basmıştır. Bu vurgudan doğan politikalar tabii ki geniş kitleleri bir çok başlıkta özgürleştirmiştir de. Ancak bugünden dünya tarihine bakıldığında kapitalizmden sosyalizme geçişin ilk ve en ciddi denemesi olarak görebileceğimiz bu deneyimin çeşitli -normal karşılanabilecek- toyluklar barındırması ve emperyalist-kapitalist sistemin yoğun ideolojik saldırılarına nesnel ve öznel nedenlerle yanıt verememiş olması da yukarıda bahsedilen saldırı atmosferini beslemiştir.³

Yoğun saldırı altındaki yıllarda fırtınanın ortasında kalan bir ağaca benzeyen sosyalist hareketin meyvelerinin ve yapraklarının dökülmesi yetmemiş, kökünden sökülüp rüzgara kapılması ihtimaliyle karşı karşıya kalınmıştır. Böyle bir dönemde henüz ülkeye değil, solun hali hazırda tutunmuş bulunduğu noktalara kök salması, fırtınaya karşı sağlam durması ihtiyacı ve görevi kendini dayatmıştır.

Kuruluşun bıraktığı iz

Durum buyken yapılacak olan bellidir. Hareketin kadrolarının nesillerinin tükenmesine izin verilmemeli ve yeni neslin yabancı müdahalelere karşı korunması sağlanmalıdır.

“Akli korumak”, “haklılık”, “doğruda durmak”, “sağlıklı bakış” gibi, Gelenek hareketinin o dönemde sıkça kullandığı bu sözler dönemin duruşunu anlatmaktadır. Marksizm-Leninizmin temellerine yönelik saldırılar boşa çıkarılmıştır. Leninizmin, reel sosyalizmin birikimi savrulmalara meydan vermeksizin güncellenebileceği yeni bir sıçrama dönemine kadar kıskançça korunmuştur.

Her yeniden kuruluş döneminde kadrolar, dönemin konjonktürel

3 Bugünün dünyasında, reel sosyalizme ya da Marksizme dönük eleştiriler yaşayan eleştiriler değil, belirli çevrelerde her namaza başlandığında çekilen besmele görevi görmektedir. Evet, besmele çok yaygın bir kullanım alanına sahiptir ancak beş vakit namaz kılanlar dahi artık anlamını unutmuşlardır. Yani ölüdür.

tarafraşmalarında aldıkları pozisyonları ilkeselleştirme eğilimi gösterirler. Süreç ya da süreçler içerisindeki tarafraşmalarda güncellikten belirlenen konumlarını tarihselin üzerine çıkarma eğilimi taşırlar. Bu eğilim değinilen süreçlerdeki konumlanışları hareketin bütününün reflekslerini belirleyen bir tür ize dönüştürür. Bu iz aynı yoğun bir ışığa bakıldığında gözde kalan iz gibidir. Işığa bakarken fark edilmez, fakat başka yöne bakıldığında görüntüyü bozar. Benzer, ama ışık izi kadar kolay geçmez.

Gelenek hareketinin de özellikle kurucu kadrolarından başlayarak benim de içinde bulunduğum bugünün kadrolarına kadar işte böyle bir iz ile malul olduğı söylenebilir. Sol içi hesaplaşmaya doğan bir hareketin korunmacı refleksleri, bugünün saldırgan olması gereken tarzını gemlemektedir diye düşünüyorum. Saldırı altındaki dönemin miras bıraktığı tedirginlik, kendisini en fazla bugünün kadrolarına ilişkin güvensizlikte göstermiş ve ayrışmaya kadar varan sürecin yolunu açmıştır.

Bu uzun süre zarfında ciddi siyasal çıkışlarla beslenememiş olsa da çeşitli yeniden üretimler yapılmış, özellikle UKKTH, reel sosyalizm ve Türkiye Cumhuriyeti başlıklarına ilişkin sıçramaya zemin hazırlayacak gerçek bir literatüre sahip olunmuştur. Bunun dışında “özgöl bağımlı devrim”, “süreklilik-kopuş” gibi çok önemli güncelleme girişimleri de Marksizme ilişkin özgün katkılar olarak sayılabilir. Siyasal motifler açısından da “yurtseverlik” sorununun solda öne mine işaret edilmesi bir kenara yazılmalıdır. Bu sayılanlar önemli başarılarıdır. Değerini küçöltmek için değil ancak nesnel bir değerlendirme ortaya koyabilmek için altını çizmek gerektiğini düşünüyorum: Bütün bunlar hareketin kendi teori-örgüt-siyaset bütönlüğü içerisinde kazanılan ya da kaybedilmeyen mevzilerdir.

Yukarıda sayılan hamleler zeminin yeni bir sıçramaya kadar korunması için yapıldığı ölçüde doğrudur. Zeminin yeni bir sıçramaya karşı korunması çabası ise talihsiz ve nafil bir çabadır. Korunma ve kapanma, sıçrama olasılığının kendini hissettirdiğı bu konjonktürde sürdürölür ise, ortada korunacak herhangi bir şey kalmayacaktır.

Bir umut kaynağı: Siyasal kriz

Liberal saldırı çeşitli biçimlerde 2000’li yıllara değin sürmüştür. Gelenek hareketinin pratiğı tabii ki yalnızca korunmacı çabalardan ibaret değildir. Aydın grubu olarak yola çıkan insanlar özellikle iktidar mücadelesinde, ısrarlarının gereklerini yerine getirmek için de

uğraşmışlardır. Gelenek hareketi bu dönemde özellikle Leninizmin Marksizme çok önemli bir katkısı olarak gördüğüm “siyasal kriz” kavramına sırtını yaslamıştır.⁴

Siyasal kriz, bir stratejiye işaret etmektedir. Strateji, burjuva iktidarının yaşayacağı ciddi bir meşruiyet krizinin sonuçlarının devrimci özne tarafından değerlendirilmesine dayanan bir sıçrama olarak tarif edilebilir. En önemli örneğini tabii ki Büyük Ekim Devrimi’nde bulan bu strateji, Lenin önderliğindeki Bolşeviklerin Şubat Devrimi’nden Ekim Devrimi’ne kadar geçen süre içerisinde yaptıkları atılımı referans alır.

Siyasal krize çubuk bükme ve kriz tespit etmeye yönelik arayış aynı zamanda bir umut arayışıdır. Post-modern kimlikçi mücadelelerin kol gezdiği bir dönemde, daralan ya da genişleyemeyen Türkiye solu açısından rasyonel bir beklenti olarak kriz beklentisi mücadeleye güç vermiştir. Aynı zamanda 90’lı yıllar burjuvazi açısından oldukça krizli yıllardır da. Kürt sorunu çevresinde ortaya çıkan durumlar, üniversitelilerin ve kamu emekçilerinin yaptığı çıkışlar, dahası 28 Şubat-Susurluk krizleri düzenin önemli krizleri olarak görülebilir. 2000’li yıllarda ise solun önünde çok daha büyük olanaklar açılmıştır.

Bu krizli süreçlere ilişkin solun çeşitli siyasal müdahale girişimleri olmuştur, ancak güçsüzlük önemli ölçüde etkiyi düşürmüştür. Doğru sözler söylenmiştir, solun aklı korunmuştur, evet. Diğer taraftan örgüt belirli ölçülerde büyütülmüş, ancak çok ciddi bir çıkış yapılamamıştır.

Peki, geleneksel zemin korunarak kurulan ve belirli bir genişliğe ulaşan örgüt neden çok daha fazla genişleyememiş ve ciddi bir toplumsal güç haline gelememiştir?

Kimseye haksızlık etmeden, ancak elimizi de korkak alıştırmadan tartışmak gerekiyor. Nesnelliğin olumsuz etkilerini yok saymaya çağım ancak kendi örgütünden ve düşün dünyasından öte ciddiye alınabilecek mevzisi olmayan ya da mevzi denebilecek tuttuğu çeşitli yerlerin de onla beraber çürümesinin önüne geçemeyen sosyalist hareketin bu durumunun yegane sebebi olarak nesnelliği görmediğimi açıkça belirtiyim. Tabii ki “... ağzıyla kuş tutsa bundan ötesi olmazdı...” denebilecek durumlar vardır. Ancak otuz yıllık

4 Bu arada “siyasal kriz” kavramı doğrudan Lenin’de olduğundan değil, Leninizm’e içkin olduğundan onun katkısı olarak değerlendiriyorum.

mücadelenin mevzisizliğine baktığımızda hareketin, ağzıyla kuş tutmayı geçerse son dönemlerine kadar daha debriyajdan ayağını çekerken sıkıntı yaşadığını görmek üzücüdür.⁵

Sıçramanın eşiği

Siyasal kriz üzerinden sıçrama düşüncesi genel hatlarıyla doğrudur ve söylediğim gibi önemli bir katkı olarak görülmelidir. Ancak siyasal krize giden süreçte veya iktidarın alınması ile sonuçlanmayan krizlerin sonrasında neler yapılabileceği sorusu açıkta kalmıştır. Kanaatimce süreklilik ve biriktirme hafife alınmaktadır.

Mücadele alanları olarak belirleyebileceğimiz alanlardan üçünü ele alalım: Kültürel alan, ideolojiler alanı ve siyaset. Oturmuşluk ekseninde bakılırsa kültür diğer ikisinden daha fazla “nesnelliktir”. İdeolojiler alanı siyasete göre daha az değişken ve oturmuş olmakla beraber son kertede kültürel alanın üzerinde kurulan ve siyasetin sürekli olarak aşındırdığı bir düzlemdir. Siyaset ise sırasıyla bu iki alanın üzerine kurulan ve köklerini bu iki alandan almakla birlikte aşırı değişkenlik taşıyan bir alandır. Siyaset, diğer iki alanın güncelliğe verdiği uçlara dönük müdahalenin en esnek ve kısa vadede sonuç alıcı yoludur. Bu yüzden önemli bir silahtır. Siyaset düzleminde alınan sonuçlar, ideoloji ve kültür alanlarında yarattığı değişimlerle “nesnellik” olur ya da nesnellığe yakınsar ve geleceğe taşınır.

Birikme, özel olarak bu üç alanda gerçekleşerek geleceğe taşınır. Yaşanan maddi gelişmelerin ardından ortaya çıkan toplumsal olaylar, toplumsal algıya bu üç alana tercüme edilmiş kodlarla yerleşir. Yerleşen bu kodlar, başka maddi gelişmeler yaşanması durumunda, toplumun bu yeni gelişmelere ilişkin davranışlarını da belirler. Dolayısıyla bu üç alandaki birikme, devrimci siyaset açısından önemsenmelidir.

Ekim Devrimi’nden bugüne kapitalizm, farklı boyutlar taşımakla birlikte her ülkede kendi iktidarının dayanaklarını çeşitlendirmiştir. Meşruiyetinin sorun yaşadığı dönemlerde çeşitlendirdiği kaynaklarının bir başkasından yararlanabilmekte, tırnak içindeki yeni-yi sürekli olarak kendi içsel süreçlerinden üretebilmektedir.

5 Araba kullanmayı bilmeyenler için açıklayayım. Aracı harekete geçirirken ayağınızı en soldaki pedal olan debriyaya basılı tutarak anahtarı çevirip ayağınızı pedaldan çekmeden vitesi 1’e alırsınız. Aracın hareket etmesi için ayağınızı debriyajdan hafif hafif çekerek aynı hafiflikte en sağdaki pedal olan gaza basarsınız. Ayağınızı debriyajdan hemen kaldırırsanız araç stop eder. Ayağınızı debriyajdan kaldırmazsanız boşa gaz vermiş olursunuz ve motor acı acı bağırır. Her iki durumda da iki adım öteye gidemezsiniz. “Peki diğer pedal?” diye soran olursa, diğer pedal ortada bulunan fren pedalıdır. Araç zaten dururken frene basmanın bir anlamı yoktur.

Bu durum siyasal krizin ve sıçrama stratejisinin önemini azaltmamakta ancak etkili olacağı siyasal eşiği yükseltmektedir. Siyasal krize dayanan sıçrama o süreçte sıçrama yapabilecek özneyi ve o öznenin çevresinde biriken -diğer başka belirleyici etmenler ile birlikte- ideolojik ve kültürel atmosferi gereksinmektedir. Özetle devrimci mücadele yukarıda saydığım üç kulvarın tümüne etki eden, mevzi biriktiren bir biçimde yürütülmek zorundadır. Siyasal kriz olgusunun süreklilik, biriktirme ya da mevzi tutma gibi başlıklarla pekiştirilmemesi bir nevi “soteye yatıp uygun anı bekleme” uç yorumlarına yol açmaktadır. Bu uç yorumun sonuç vermeyeceği deneyimle sabittir.⁶

Toparlarsak, Leninizm’de kendi ifadesini bulan “siyasal kriz” stratejisi yaşadığımız döneme uygun olarak yeniden üretilmemiştir. Korunmacı dönem, hareketin kendi içsel problemlerine dönük bazı girdileri ötelemiş, süreklilik ve biriktirme meselelerini önemsiz görmüştür. Korunmacılık, zeminin kendisine sıçramayla ilişkisinden bağımsız bir anlam atfetmiş ve zemini fetişleştirmiştir. Bu durum özellikle hamleye gereksindiğimiz bugün sıçramayı frenlemektedir. TKP döneminde Haziran Direnişi’nde ortaya çıkan atılığın ve sonrasında ayrıştığımız kesimin direnişe ilişkin olumsuz tezlerinin arkasında bu neden aranmalıdır.

Korunmacı eğilim gerçeklik zemininden ve yaşayan tartışmalardan uzaklaştıkça kendisini bugün hepimizin tespit ettiği bir arkadaş grubu ya da tarikat benzeri statükocu bir duruma sokmuştur. Bu sosyalist hareket açısından oldukça tehlikelidir.

Hastalığın zararları

Reel sosyalizmin geri çekildiği, post modernizmin ve liberalizmin yaşayan tartışmanın diri unsurları olduğu ve solun dünya çapında neyi nasıl anlayacağını bilemez hale geldiği bir dönemde doğal olarak akla ve “doğruda durma”ya çubuk bükülmüştür. Dünya solunun sürekli yanlış algıladığı ve yaptığı bir dönemde ayakta kalabilmek için sürekli olarak bu yanlışların altı çizilmek durumunda kalınmıştır.

6 Bu noktada bir ek yapmakta fayda var. Avrupa ülkelerindeki Marksizmle ilişkili düşünsel gelişimler, yukarıda bahsetmeye çalıştığım liberal saldırının koç başı olarak işlev görmüşlerdir. Bu durum geleneksel zeminin savunulmasının gerektiği dönemde önlenemez bir biçimde Avrupa’ya kapıların kapatılmasını getirmiştir. Bu karar aslolarak siyasi bir karardır. Ancak Avrupa gibi gelişkin kapitalist ülkelerde siyasal, ideolojik ve kültürel mücadeleye ilişkin ortaya atılanların tamamıyla önemsiz olduğu, özellikle bugün söylenemez. Komünist hareketin tarihi geride kalanın yok sayıldığı örneklerle doludur. Bunun sebebi sürekli ileriye bakan ve yine sürekli olarak çeşitli saldırılar altında olan bir hareket olmasındandır. Fakat bugünün “sağlam abdestiyle” çerçevesi çizilmiş bir “göz atmanın” zarar verici olmayacağını düşünüyoruz.

Bu iş doğası gereği negatiftir. Gücü durumu değiştirmeye yetmeyen özne, değiştirmeye gücü yetenleri ya da sürüklenenleri eleştirerek hareket alanını genişletmeye çalışmıştır. Sürekli olarak yapılmaması gerekenin altı çizilmiş, hakim olan yanlış eğilimler mahkum edilmiştir. Konjonktür negatif önermeyi dayatmıştır.

Bu durumun siyaset diline iz düşümü “ayrıştırıcılık” olarak gerçekleşmiştir. Hareket, kendisinin nasıl bir dünya ve ülke istediğini anlatmaktan daha çok o dünyanın kimlerle kurulamayacağını, hareketin hangi politik konumlanışta “olmadığını” vurgulamıştır. Yaygın olarak yönsüzlükle malul dağınık devrimcilerden kadro devşirilmesi gerekliliği bu ayrıştırıcılığı teşvik etmiş ve sonuçları itibariyle de doğrulanmıştır.

Bir örgüt ya da hareketin dar kuruluşu veri alındığında “doğru siyasal akıl” yalnızca kendisi de olumlu sonuç verebilecek bir parametredir. Sosyalizmin siyasete uzanan dolayımının değil de kendisinin anlamlı olduğu, belirli bir arayışa zaten sahip kesimler açısından, yanlışlarla dolu olan bir dönemde doğruların parlaması kadar doğal bir şey yoktur. Işığı görenler gelmiş ve hareket ile ilişkilenebilirlerdir. Ancak çıtayı yükseltirsek, kitleler nezdinde o ışık fazlasıyla sönüktür.

Ayrıştırıcı yaklaşım dönemsel olarak doğru kabul edilebilir. Sorun, siyasal açılımların tekil bireylerle değil, kitlelerle buluşturulmasının da ayrıştırıcılığı ön plana çıkaran bir yaklaşımla yapılabileceği tezidir. Bu tez, kitlelere siyasetin ulaşamaması ya da ulaştırılamaması durumunun sebebi olarak yalnızca sayı ile ifade edilen gücün yetersizliğini, burjuvazinin güçlü ideolojik hakimiyetini, bununla beraber toplumda nüveleri gerçekten de bulunan ancak en genel hatlarıyla öznel bir tarif olduğunu düşündüğüm çürümeyi, “kötücüllüğün” yaygınlaşmasını ve zamandan ve mekandan soyutlanmış bir “ideal insan”ın yıpratılmasını görmektedir.

Yukarıda sayılan tezlerde görülebileceği gibi; Gelenek hareketinin düşünsel alandaki söyleminde ortaya koyduğu “iradecilik”, sıra öznenin somut alanda gerçekleştirmesi gereken görevlerine geldiğinde yerini kolayca içerikli bir nesnelciliğe bırakmaktadır.

Burada sorunlu bir Jakobenzim kavrayışı da görüyoruz. Jakobenzim’de örneklenen “halk için halka rağmen” sloganının “halka rağmen” kısmı fetişleştirilmiştir. İdeolojik saldırı altında ortaya çıkan tedirginliğin belirlenimindeki bir başka fetiş olan titizlik arayışı da

kendisini halk hareketine bakışta göstermiştir. Doğası gereği bu-
laşık bir ideolojik belirlenime sahip olan halk hareketinin içinde-
ki yanlış ideolojik eğilimlerle tabii ki mücadele edilmelidir. Ancak
en genel hatlarıyla tarih doğrultusunda yönü ileriye dönük olan ve
sosyalizmle uçlarını buluşturma potansiyeli olan bir hareketliliğe
dair çıkarılacak görev onu yanlışlardan temizlemek, kirli kısımla-
rını çöpe atmak değil, ona en genel anlamıyla önderlik etmektir.
Zaten kitlelere yönelik ideolojik yönlendirme ve hat tayini, başka
bir deyişle belirleme ancak önderlik ile mümkün olur. Sadece te-
mizliğe soyunursanız bırakın halk hareketini temizlemeyi marja
itilir ve toparlanmaya çalışırken asıl siz kirlenirsiniz.

Devrimci siyaseti bir temizlik ve arınma işi olarak gören anlayış-
la hesaplaşabilmek için, siyasete ilişkin geniş bir tartışma yapmak
gerekıyor.

İlkeler ve siyaset

Ben siyaseti en genel anlamda 'temsiliyet sorunu' olarak tanımlı-
yorum. Burada temsiliyeti kitlelere doğrudan önderliğin dışında
yine bununla ilişkili olduğu ölçüde anlamlı olan fakat kendi özgül
ağırlığından da bahsedilebilecek, kavramlara ya da olgulara ilişkin
temsiliyet olarak da anlamak gerekiyor.

Temsiliyet mücadelesi kendisini bazı alt enstrümanlar eliyle var
eder. Bu enstrümanlar ayrıştırma, dışlama, yaklaştırma, kapsama
olarak sayılabilir. Kavramsal ya da toplumsal mücadelede temsil
edilmesi istenilen şey ya da şeylere ve o şeylerin içinden geçilmekte
olan dönemde durdukları yerlere göre bu enstrümanlardan
herhangi birisi öne çıkarılır. Bu enstrümanların hepsi siyasete
içkindir. Siyaset pratiği bunların hepsini her an kapsar. Ancak
siyaset kendi başına bunlardan herhangi biriyle tanımlanamaz.

Siyasal özne; ayrıştırma, dışlama, yaklaştırma ve kapsama gibi ens-
trümanları belirli bir zeminden hareketle kullanır. Bu zemini ilkeler
belirler. Ancak yalnızca ilkelerin savunusu devrimci siyasetin yerini
alamaz. Siyaset ve ilkeler ilişkisi kolaycılığa kaçmadan, bütünlüklü
değerlendirilmelidir.

Burjuva siyaseti, en nihayetinde iktidarı elinde tuttuğundan ilkesel-
lik konusunda devrimci siyasete göre oldukça esnektir. Kapitalizmin
yıkıcı ve dönüştürücü gücü güçlü bir nesnellik taşıdığından, burju-
vazi kendi öznel girdilerinden çok parçası olduğu nesnel sürükleyi-
cilikle kendi toplumunu ve iktidarını kurmuştur. Oluşan bu toplum

ve düzen zaten burjuvaziye içkindir. Kapitalizmde bilinçli bir biçimde ortaya koyulan ilkelerden değil, o güçlü nesnelliğin belirlediği sınırlardan bahsedilebilir. O sınırlar çok geniştir ve burjuva siyasetine çok ciddi bir manevra kabiliyeti kazandırmaktadır.

Bir alt soyutlama düzeyinde ise burjuvazinin farklı siyasi fraksiyonlarından bahsedilebilir. Bu fraksiyonların, burjuva siyasetinin çeşitliliği içinde kolayca dengelenebilecek de olsa ilkesel konumlanışları olduğu söylenebilir. Ancak burjuva siyasal düzeni, burjuvazinin meşruiyet kaynaklarının yeniden üretimi işlevi gördüğünden bu ilkesel konumlanışların da hızla eksilmesi, artması, yer değiştirmesi ya da topyekün ortadan kalkması mümkün olmaktadır. Bu dinamizm burjuva siyasetine inanılmaz bir güç katmaktadır.

Ancak burjuva siyasetindeki ilkesellikler yalnız düşünsel dünyada var olan ve belirli bir aklı selim toplamın duruma göre hızla değiştirebildiği konumlanışlar değildir. Hepsinin toplumda, sınıf mücadeleleriyle de ilintili dayandıkları gerçeklikler vardır. Söz konusu kitleler olduğunda zaman burjuvazi için de yavaşlamaktadır. Bu ilkesel konumlanışların ortaya çıkardığı taraflaşmalardan doğan siyasal krizler, taraf olan burjuva partilerinin mevzilerini terk etmesinin yani ilkesizlik yapmalarının hemen ardından sona ermez. Bu konumlanışların toplumdaki gerçek izdüşümlerinde “herkes tarafından kabul edilebilecek” bir mağlubiyete değin mücadele devam edecektir.

Devrimci siyaset açısından ise ilkeler çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Bunun bir yanında tabii ki tüm siyaset kurallarının dışında devrimcilerin etik değerleri durmaktadır. Ancak ilkelilik yalnızca etik ile açıklanamaz. Yeni bir ülke ve toplum inşasını hedefleyen devrimci siyaset, kurtuluşu örgütlerken aynı zamanda kuruluşun da nüvelerini yaratır, yaratmak zorundadır. Kurulacak olan iktidar, meşruiyetini yalnızca gerici iktidara karşıtlık üzerinden değil, kendi ilkelerinden almak durumundadır. Bunun için ideolojik ve siyasal atmosferin devrimci ilkeler çerçevesinde yeniden düzenlenmesine başlamak bir zorunluluktur.

Yani bir nevi geniş toplumsallıkların dönüşümünden, şekillendirilmesinden bahsediyoruz. Burada Marx’ın ünlü “eğitimcileri kim eğitecek?” sorusuna bir yanıt vererek ilerleyebiliriz. Bana göre, eğitimcileri eğitecek olan siyasal mücadelenin kendisidir. İlkeler, bu eğitim sürecinde kullanılan “eğitim materyali” olarak görülebilirler. Bu yüzden ilkeli siyaset devrimci mücadele açısından oldukça önemlidir.

Ancak kitleler açısından dönüşümün gerçek başlangıcının iktidar sonrası olduğunun unutulmaması gerekir. “Sosyalist mücadele stratejisinin, toplumda sosyalizm ya da ‘yeni düzen’ adına bir ideolojik hegemonyanın daha siyasal iktidar öncesinde oluşturulabileceği inancına dayandırılması sakıncalı bir yönelimdir. Bu strateji, siyasal mücadelenin, siyasi araçların, bu arada ‘zor’un bozucu, çözücü, işlevsizleştirici, atıl bırakıcı fiziksel etkilerini görmeyip ideolojik mücadelenin etkilerini abartan bir içerik taşır.”⁷

Kurtuluş aşamasını önceleyen süreçte ilkeler, sosyalist özne açısından aslolarak her yeni adımının çıkış noktası olma özelliği gösterir. Sosyalist özne; kurtuluş aşamasını önceleyen tüm süreçlerde ve kurtuluş aşamasının ardından da uzun bir süre, son kertede burjuva toplumun belirlediği kültürel, ideolojik ve siyasal bir atmosferde mücadele eder. Zaten devrim tam da bu yüzden siyasal mücadelenin esnek ve değişken yapısından, başka bir deyişle buz kıranlığından yararlanmak durumundadır.

Meşruiyet meselesi ve yine ilkeler

Devrimci mücadelenin bu süreçlerde düzene karşı kullandığı en büyük avantaj meşruiyet meselesidir. Burjuvazi toplumu kendi eliyle değil, çeşitli siyasi partiler eliyle yönetir. Bunun basit sebebi, burjuva toplumun dayandığı temel olan sömürünün gizlenmesidir. Burjuva siyasetinin ana motivasyonu diyebileceğimiz “sömürünün gizlenmesi” meşruiyet sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Avantaj diye tarif ettiğim duruma gelirsek; burjuvazi kendi sınıfsal güdülerinden ibaret bir düşün dünyasına sahip olmamasının yanında zaten yalnız o güdülerle meşruiyetini de sağlayamaz. Bu yüzden insanlığın tarihsel birikiminden mümkün olduğunca beslenen bir kültürel, ideolojik ve siyasal donanım ile hareket ederek bu birikimi kendi konumlanışına göre esnetir. Örneğin, eşitlik insanlığın yüzlerce yıllık mücadelesinin bir talebidir. Burjuvazi eşitlikçi değildir, fakat bu talebi yok saymaz, hatta savunur. Esnetir ve zararsız hale getirir. Eşitlik talebini yok etmez, edemez. Bünyesinde öyle veya böyle taşır. Hatta burjuva iktidar siyasal partiler eliyle yönetildiğinden, zaman zaman bu talepler siyasal alana burjuvazinin istemediği düzeyde yansır.

İdeolojilerin tümünün çeşitli açılardan belirleyici olduğu egemen ideoloji, hem burjuvazinin hükmetme meşruiyetini yeniden

7 Metin Çulhaoğlu, İdeolojiler alanı ve Türkiye Örneği.

üretmesine avantaj sağlarken hem de sosyalist ideolojinin ilişkilenebileceği kavram, tutum, kimlik ve değerleri de sürekli olarak üretmektedir. Bunun tarihe yansımaları eşitsizdir. Ancak eşitsiz olmakla birlikte bu durum bir zorunluluktur. Tarihsel avantaj budur.

Söylenenler ışığında tekrar ilkelere dönelim ve ilkeler zeminini iki boyutlu bir düzlem olarak ele alalım. Bu düzlemi egemen ideoloji evrenine yerleştirelim. Egemen ideoloji içerisinde bulunan sosyalizmin ilişkilenebileceği değerler belirli noktalar olarak soyutlanırsa, devrimci siyaset, ilkeler düzleminden o noktalara çıkarılan doğrulardır. Devrimci öznenin etki alanı ise bu doğruların bütünüdür. Bu siyaset doğrularının yalnızca ilkeler düzleminde kalarak egemen ideoloji ile ilişkilinmeleri mümkün değildir. Yine siyasetin doğası gereği ilkeler düzleminden egemen ideoloji evrenine çıkarılan her doğru çıktığı andan itibaren ilkeler düzlemine aitliğine ilişkin bir esneme payı taşır. Esneme payının ölçüsü öznenin tercihleri ile belirlenir.

Belirlemek ya da belirlenmek

Peki özellikle ayrışma döneminde sıkça karşılaşılan bir soruyu soralım. Devrimci özne, içinde mücadele ettiği ve değiştirmeye çalıştığı atmosferi belirlemeli midir yoksa ondan belirlenmeli midir?

Bu soru baştan aşağı yanlıştır. Sorduğumuz soru diyalektiği yok hükmünde kabul etmektedir ve bu yüzden de demagogiktir.

Devrimci özne hiç kuşkusuz mücadele ettiği düzeni belirlemek için uğraşır. Ancak “özgürlük zorunlulukların kavranmasıdır”. Zorunlulukların kavranması ise, belirlenmektir. Yani devrimci özne açısından eğer somut durumun somut tahlili diye bir doğru ezber varsa, devrimci özne koşullara uyum sağlamak ve ona göre kendini yeniden ve yeniden kurmak durumundadır. Yeniden ve yeniden kuruluş süreçleri radikalliklerinden bağımsız bir şekilde “kopuşlar” olarak değerlendirilebilirler. Ancak bu kopuşlar sürekliliğin yok sayılmasını gerektirmez. Sürekliliğin yok sayılması maceracılık ise, kopuşlara dönük korku muhafazakarlık olarak adlandırılmalıdır.

Öznenin her hamlesi, nesnelliğin içerisinde hazırda var olan olası gerçeklikler içerisindeki kimi kırılma noktalarıyla buluştuğu ölçüde nesnelliği belirler ve ona nüfuz eder. Yani devrimci özne «bu kentin zaptiyesi» değildir. İradecilik, kendiliğindencilığa karşı geliştirilen bir konumlanıştır. Kendiliğindenini yok saymaz. Öznenin, tarihin

yalnızca nesnesi olmadığını anlatır. Ancak iradeciliğin uçlaştırılmış hali de bir çeşit kendiliğindenciliktir. Çünkü özne, verili gerçekliğe müdahale edemediği ölçüde nesneye dönüşür ve sürüklenir.

Belirleme-belirlenme meselesine ilişkin bir örnekle devam edelim. Rus devriminde büyük toprak sahiplerinin toprakları topraksız köylülere dağıtılmıştır. Bu sosyalist mücadele açısından gerici bir adımdır. Çünkü sosyalizm, büyük toprak parçalarının hızla kamulaştırılmasını ve geniş köylü kitlelerinin işçileştirilmesini gerektirir. Lenin de uzunca bir süre toprak reformunu programlarına alarak savunan SR'leri (Sosyalist Devrimciler) kıyasıya eleştirmiş ve bunun gerici bir talep olduğunu dile getirmiştir. Ancak Lenin öncülüğündeki Bolşevikler devrimden önce bu talebi, hatta SR'lerin toprak reformu programını olduğu gibi kendi programlarına dahil etmişlerdir. Bu sa- yede devrim ciddi bir köylü ordusunu arkasına almıştır.

Soru: Bolşevikler köylülükten belirlenmişler midir yoksa köylülü- ğü belirlemişler midir? Aramızda Lenin'e ya da Bolşeviklere "belir- lenmeyi" yakıştıramayacaklar olabilir. Ancak sırasıyla belirlenmiş ve belirlemişlerdir. İktidarı almayı öne koyup toprak reformunun yaratacağı sorunları öteledikleri ölçüde belirlenmiş, geniş köy- lü kitlelerini arkalarına aldıkları kadar da belirlemişlerdir. Ancak Bolşevikler, geniş köylü kitlelerini "mülkiyetçilik"ten ve gericilikten devrimden önce kurtaramayacaklarını bilmişlerdir.

Devrimci siyasetçi-iradeci aydın⁸

Yine kuruluş sürecine dönelim. İki basamaklı sayılarla ifade edi- lebilecek sayıda insanların kurduğu bir harekettten söz ediyoruz. Dönemin ise korunma dönemi olduğunu yukarıda yazdık. Öne çı- karılan slogan "aklı korumak"... Bu dönemin çözümlenmesi gereken iki büyük çelişki ortaya çıkardığını düşünüyorum. İlki; anlamakla yetinebilen aydın ile değiştirmeden rahat edemeyen devrimci siya- setçi arasındaki çelişkidir. İkincisi ise, korunmak adına geliştirilen biçimsel Leninizm kavrayışından dolayı tek taraflı olması gerektiği zannedilen besleme-beslenme çelişkisidir.

Bu izin yarattığı kadrolara ve örgüte ilişkin eleştiriye yakın zaman- da izlediğim bir Amerikan dizisinden örnekle başlamak istiyorum. Dizinin ismi "Boardwalk Empire". Hikaye 1920 sonrası Amerika'da Atlantic isimli bir şehirde geçiyor. İçki yasağından sonra başlayan

8 Bu başlığın ardından örgüte ilişkin olarak yapılan öneriler metnin bütününde yer alan ruh ve konjonktür saptamaları ile beraber ele alınmalıdır.

mafiyatik ilişkileri, o dönemin Al Capone gibi ünlü bazı isimlerinin doğuşunu konu ediniyor. Olaylar ünlü oyuncu Steve Buscemi'nin canlandığı o dönem yaşamış gerçek birinden esinlenilerek yaratılmış Nucky Thompson karakteri etrafında gerçekleşiyor.

Nucky, Atlantic şehrinin hazinedarıdır. Yasal bir görevi olan Nucky rüşvet ve yolsuzlukla yolunu bulan, şehrin en güçlü adamıdır. İçki yasağıyla beraber içki fiyatlarının 10 kat artacağını bilmektedir ve Nucky de diğer tüm "iş adamları" gibi işlerini içki ticareti üzerinden büyütme niyetindedir. İçki yasağının ilk günlerinden itibaren işler Nucky'nin düşündüğünden daha çetrefilli gitmeye başladığında, birilerinin ortadan kaldırılması gerekir. Elini kana bulamasını öneren Jimmy adında bir dostuna Nucky "Ben gangster değilim!" diye yanıt verir. Jimmy ise gülümser ve "Sonsuza kadar yarı gangster kalamazsın Nucky." der.

Bu sahneyi izlediğimde "Bize ne kadar da benziyor" demiştim. Sonsuza kadar yarı siyasetçi yarı aydın kalabileceğimizi sanmıyorum.

Aydın, kendi çelişkilerini toplumun bütününe taşıma uğraşı veren kişidir.⁹ Dolayısıyla aydın her şeyden önce ve daha fazla "şahsi"dir. Olaylara güçlü ancak şahsi yorumlamalar getirir. Aydın önemli siyasal sorumluluklar alır, almaya hazırdır da. Ancak aydın, aynı zamanda -Türkiye aydını özellikle- ikamecidir de. Stratejisini genelde, kendisinin belirlediği görevleri başkalarına yaptırmak üzerine kurar. CHP'den, ordudan, Kürt halkından ya da bazen ilişkilendiği daha küçük oluşumlardan bekler. Yalnızca fikirleri ile dünyaya hükmedebileceğini sanır. Olmayınca da kendi fikirlerini yeterince iyi değerlendirememiş olanları suçlu ilan eder.

Aydının kendi fikirlerine ilişkin bu kıskançlığı ve hırsı iradesini güçlendirir. Bu irade, sıradan bir insanın kısa vadede yaratabileceği değişimden çok daha fazlasını yaratır. Ancak belli bir eşiğin üzerine çıkması mümkün değildir. Çünkü dünyayı aydınlar ya da fikirler(i) değil, sıradan insanlar değiştirir. Türkiye aydını her şeyi anlayıp bu basit gerçeği es geçtiği içindir belki de, Türkiye tarihi ve bugünü belli bazı isimlerin tarikatı şeklinde işleyen örgütlerle doludur.¹⁰

9 Aydınla ilişkin yapılan çok fazla tanımlama var. Ayrıca kelimenin önüne "geleneksel" ya da "organik" getirilerek türetilen bambaşka tarifler de söz konusu. Kuşkusuz bunların hepsinden yararlanılmalı ancak ben burada anlatmak istediklerime yardımcı olacak vurguyu taşıyan tanıımı tercih ettim.

10 Sorunlardan bahsedeceğimizi belirtceğimiz için aydın insanın neden değerli olduğuna uzun uzadıya girmeyi gerekli görmüyorum.

Dikkatli bir göz aydın insana dair yukarıda açıklamaya çalıştığımız olumsuz özelliklerin daha önce yine bu yazıda tarifini yaptığımız “iz” ile nasıl örtüştüğünü görebilecektir. İze dair açıkladıklarımıza bir de küçük örgütün yaşamayı sürdürebilmek için geliştirmek zorunda olduğu “biz” kültürünü ekleyin. Ortaya bir tarikat çıkması işten bile değildir.

Gerçeklerle ya da gerçeklikle bağını yitiren aydın kendini kibirle korur. Üzücü tarikat benzetmesini sürdürmek pahasına bir örnek vermek istiyorum: Pisagor tarikatı. Pisagor tarikatı, ünlü matematikçi Pisagor’un kurduğu matematik ve bilim okulunun öğrencilerinden oluşmaktadır. Matematik açısından çok önemli olan “rasyonel sayılar”ı bu tarikat bulmuştur. Bu önemli buluşlarından sonra matematik evreni açısından her şeyin rasyonel sayı şeklinde belirtilebileceğini düşünmüş ve bir nevi bu buluşlarına “tapmaya” başlamışlardır. O denli tapınmışlardır ki, iki sayısının kökünün rasyonel olmadığını yine kendileri fark ettiklerinde bir “irrasyonel sayılar” kümesi açmak yerine, iki sayısının kökünün bir sayı olmadığını iddia ederek bu yeni buluşlarını örtbas etmişlerdir.

Aile kültüründen kurumsallığa doğru

Küçük örgüt açısından yararlı ve yeterli olabilen aydın iradesi, büyük bir örgüt için yetersiz hatta zararlı olabilmektedir. Her sorunun altın anahtarı filan değildir ancak en başa yazılacak çare kurumsallıktır. Zaten sonsuza kadar küçük kalma hayali kurulmuyorsa, “biz bize yeteriz” denmiyorsa kurumsallık doğal bir şarttır.

Küçük bir örgüt, aileye benzer. Ebeveynler tüm evlatlarını görür ve tanırlar. Evlatlarını herhangi bir konuda görevlendirirken öznel ya da nesnel kararlar almaları yalnızca onların evlatları ile aralarındaki ilişkiyi etkiler. Kararlar sonuçlar üzerinde çok ciddi bir fark yaratmayacaktır. Ancak büyük bir parti ya da hareket “anne ve babanın” öznel kararlarından daha fazlasına ihtiyaç duyar. Sadece onlarla sürtüşme yaşayabilecek evlatların sayısının fazlalığından ötürü değil. Değerlendirilmesi gereken çok daha fazla belirleyenin olması ve kararların daha geniş bir objektiviteyi gereksinmesi nedenleriyle karar sürecinin geniş bir katılıma açılması ve karşılıklı beslenme sürecinin belirli bir hukuk eliyle kurulması gerekir. Karar süreçlerinin geniş bir katılıma açılmasından kasıt, verili merkezi kurulların genişlemesi değil, örgütün bütününün verilen siyasal mücadelenin öznesi haline getirilmesidir.

Tekrar etmek gerekirse; yalnızca “benim de sözüm olsun”culuk için değil, aksi halde doğru yönün bulunması da bütünün doğru yöne yönlendirilmesi de mümkün olmayacağı için. Mümkün olabileceğine ilişkin kanı yalnızca «inanç» ya da «iman» gibi sözlerle açıklanabilir. İnsanların inanç özgürlüğü elbette ki vardır. Ancak işleri buna havale edecek değiliz.

Çeşitlilik ve benzerlik

Peki ana hatlarını çizmeye çalıştığımız devrimci siyaseti kim taşıyacak? Bu noktada kadro sorununu tartışmaya açmamız gerekiyor.

Herhangi bir örgüt içerisindeki çeşitlilik katsayısı değişkendir. Bu katsayının sıfırlandığı herhangi bir zaman aralığı yoktur. Yani çeşitlilik büyük ölçüde nesneldir. Bireylerin, kendi kararlarını da içeren ancak farklı bir çok belirleneni olan özgün yaşam deneyimleri bu çeşitliliği oluşturur ve besler. Dolayısıyla kimse birbirinin aynı olamaz.

Ancak bu çeşitliliğin sınırlarını, ne kadarını kapsayabileceğini devrimci özne belirler. Devrimci özne bu kararı yoğun bir nesnellik analizinin ardından verir. Öznenin bu kararı gibi başka herhangi bir kararı da, kararın ne olduğundan bağımsız olarak sonuçları etkilemeye devam edecektir. Yani öznenin, her açılma kararı verdiğinde büyüyeceği, her kapanma kararı verdiğinde de elindekinden olmayacağı şüphelidir. Yine de büyüme durumu ya da hedefi öyle veya böyle çeşitliliği artırır ya da artmasını göze alır.

Çeşitliliğin artmasının gerçekten de tehlikeli boyutları vardır. Birbirine benzemenin hep bir asgari düzeyi olmak durumundadır. Aksi, örgütün bütünlüğünü tehlikeye sokar. Ancak bu düzey ya da düzeyler zamandan-mekandan bağımsız belirlenemez. Yani asgari düzey hem konjonktürden hem de örgütün çapından etkilenerek değişir. Konjonktür içeriği, çap ise yoğunluğu belirler. Dolayısıyla A zamanında yapılmış bir asgari düzey belirleme politikası (en bilinen yoluyla eğitim) B zamanında örgütün sayısı aynı kalmış olsa dahi değişebilir. Ancak büyüme her koşulda düzeyin düşmesi anlamını taşır.

Örgüte ilişkin yaygın yanılgılardan biri de örgütü tek bir tip olarak görüp tek bir asgari düzey belirleme politikası geliştirilmesidir. Örneğin, her üyenin, üyesi bulunduğu örgütün teorik, ideolojik ya da siyasal üretimlerinin tamamını okuması eğilimi doğru bir eğilimdir. Ancak bu tür bir eğilime ilişkin eksiksiz beklentiye girilmesi

gereksiz olduğu gibi, yanlış sonuçlar çıkarılmasına yol açmaktadır. Başarının ana kıstasının eğitim düzeyi, algı ortaklığı vb. olmadığı kabul ediliyorsa -ki kabul edilmiyorsa o zaman siyasi parti yerine okul açılmalıdır- başarısızlığın kıstası da bu olamaz.

Diğer taraftan örgüt ya da hareket genişledikçe teorik ve ideolojik bağlanımın yerini daha fazla siyasal bağlanımın alması kaçınılmazdır. Bu anlamda genişlemeden doğacak boşluk aslolarak siyasal önderlik ya da merkez tarafından kapatılmak durumundadır. Siyasal merkezin güçlenerek genişlediği her durum büyüyen bir örgütün asgari düzeyi düşse bile siyasal bağlanımı kuvvetlendirecek ve örgütü hareketli kılacaktır.

Örgüte dair bir soyutlama önerisi: Kümeler

Herhangi bir örgütte var olabilecek insan tipleri; hitabeti güçlü, mürekkep yalamış, cesur, iş bitirici, tez canlı, sağlamcı, atılgan vb. şeklinde daha da genişletilerek sayılabilir. Belirlenmiş ya da belirlenebilecek tüm insan tiplerinin birer küme olduğu düşünülürse örgüt, kümelerin hepsini kapsayan bir küme olarak düşünülebilir. Önderliği de kapsayan ancak ondan ibaret olmayan siyasal merkez ise bu kümelerin hepsinin kesiştiği bir dar kümedir. Dar kümeye yaklaştıkça kesişimler artar, uzaklaştıkça ait olunan küme sayısı azalır. Merkezdeki küme ile tüm kümeler kesişir ancak bütün kümeler birbiriyle kesişmez. Örgüt küçüldükçe küme sayısı azalırken büyüdüğü küme sayısı artar.

Örgütün çekim merkezi, yalnızca kurumsal olarak tarif edilemeyecek olan merkez adını verdiğimiz kümedir. Kümelerin tümünün birlikte hareket kabiliyeti, merkezin gerektiği ölçüde genişlemesi ve siyasal çekim gücünün yüksekliği ile doğru orantılıdır. Merkez kümenin diğer tüm kümelerle kesişmesi basit bir «temsıl» olayı değil, ilişkilenmenin ön şartıdır.

Genişleyen ve güçlenen örgüt, söz konusu tüm kümeleri gerektiği yönde kullanabilme yeteneğine sahip olmak zorundadır. Bu yetenek beklentisinin ana muhatabı hiç kuşkusuz merkezdir. Merkezin kendisini yalnızca belirli bir tipe ait küme ile tanımlaması apolitik ve gereksizdir. Ayrıca zararlıdır, çünkü dışlayıcıdır. Merkez, bütün kümelerin toplamdaki zenginliğinden yararlanabilmesini bilmek durumundadır.

Ayrışma döneminde yaşanan sorunlardan önemli bir tanesi de budur. Merkezin yönetme zorluğunun arttığı her durumda, merkezin

duruma uygun bir şekilde sağlamlaştırılması yerine zorluğu artırdığı düşünölen kümelerin (örn. yaşam tarzı) dışlanması ve örgütün “düzlenmesi” eğilimi merkezi konformizm ya da keyfi idarecilik olarak adlandırılabilir.

Her adımımıza bulaşması gereken bir kavram: İlişkilendirme

Devrimci siyasetin ilkeler ile arasındaki esneme payı aynı zamanda ilişkilendirme payıdır. İlişkilendirilmeye çalışılan hedefle hiç uyumluluk taşınmıyorsa, ilişkilendirme sağlanamaz.

İlişkilendirilecek kesimlere dair hedefler konjonktür ile öznel durumun birlikte değerlendirilmesi ile ortaya çıkar. 80’li ve 90’lı yıllarda ilişkilendirilmesi gereken kesimler, öyle veya böyle sosyalizm mücadelesine bulaşmış ve doğrudan oraya bakan kesimlerdir. Kuruluşun dar örgütü sosyalizmin partisini inşa edecek kadro birikimini bu havuzdan devşirmeye dönük hamleler yapmıştır. Bu kesimle ilişkilendirilmek için Marksist-Leninist zeminin vurgusu/savunusu yeterli olabilmıştır.

Ancak kendisi ve/veya arayüzeyleri ile büyük ya da büyüyen bir partinin mücadelesi bu düzeye indirgenemez. Özellikle bu konjonktürde güçlenmek isteyen devrimci bir parti, dinamik olarak tanımlanabilecek toplumsal kesimlere uzanmak ve onlarla ilişkilendirilmek durumundadır.

İlişkilendirmenin özellikle önemli iki alanı vardır: sürekli müdahale ve taşıyıcı kadrolar.

Sürekli müdahale, biriktirmenin ön koşuludur. Başka bir deyişle, büyük siyaset yapılacaksa, müdahil olunmaya çalışılacak olan süreçlere dair bütünlüklü analizleri, durmaksızın yapılacak sıra sıra hamleler izlemelidir. Süreçlere dair yapılan analizler dışa dönük yalnızca tavır beyanı işlevi görürler. Devamında hamlelerin izlemediği, yapılacak hamleleri gereksinmeyen analizlerin yanlışlanması da yüksek bir ihtimaldir.

İlişkilendirme süreçleri, bu süreçleri taşıyabilecek, sürekliliği kaçırmayacak ve yeni kanallar açacak kadroları gereksinir. Bu noktada kadroların, dinamik toplumsal kesimlerle çoklu bağlar kurabilecek çeşitlilikte olmalarında fayda vardır. Örneğin, Kürt ulusallığına ilişkin yakın gelecekte yapılabilecekler sınırlıdır. Ancak Diyarbakırlı bir komünistin Kürt sorununa daha duyarlı olması

kabul edilebilirliğin yanında hareketin avantajına kullanılabilir. Diğer yandan yoğun bir Atatürkçülük etkisi olan belirli merkezlerde, Mustafa Kemal'e daha ılımlı bakan komünistlerin bulunması zararlı olmayıp, avantaj sağlayabilir.

Bütün bu alanlara ilişkin siyasal açılımların yapılabilmesi için herkesin bu meselelere aynı esneklikte bakması gerekmez ancak esnekliğin örgütün bütünü açısından sifıra indiği koşullarda yaygınlaşma imkansızdır. Dolayısıyla, başka sorun yoktur demiyorum ancak bugünün asıl sorunu kadroların dinamik toplumsal kesimlerle ilişkilenebilmesi sorunu denilebilir.

Bitirirken...

Burada belki bir toparlama ya da özet geçmek gerekiyordu, acemiliğe sayılsın.

Devrimci siyasete ve devrimci örgüte ilişkin yaptığım bu öneriler, Türkiye sosyalist hareketinin uzun yıllar sonra ilk defa dostu güven, düşmana korku salan bir girişiminin, HAZİRAN'ın büyük Türkiye toplantısının hemen arkasına geliyor. Bu bir yandan heyecan verici, bir yandan da «sana mı düştü?» sorusu tabi akla gelmiyor değil.¹¹

Uzun yıllar sonra sosyalist mücadelenin gerçek sonuçlar elde edebileceğini ve değiştirme gücünü halkla birlikte yeniden kazanabileceğini hep birlikte hissettiğimizi düşünüyorum. Bu yüzden de daha etkili bir siyasetin ve daha güçlü bir örgütün arayışına hız kesmeden devam etmemiz gerekiyor.

Arayış derken, elimizde bir şey olmadığından değil. Arayışı kesenlerin ölü toprağının ağırlığını bildiğimizden...

11 Yazının yayına hazırlanış tarihi Birleşik Haziran Hareketi Türkiye toplantısından hemen sonra idi.

“Ne Yapmalı?” ve devrimci pratik!

DENİZ SCHULZE

Giriş

Bugün neredeyse tüm ezilenlerin harekete geçmeye başladığı, beraberinde de iktisadi ve siyasi kriz dinamiklerinin birikmeye devam ettiği bir *geçiş* sürecindeyiz. Geçiş kavramı bir sınır koymayı gerektirmiyor. Yani belirli bir sınırdan sonra daha fazla gericileşmeye, faşizme ve barbarlığa ya da tam tersine ilericilik, eşitlikçilik ve umuda yöneleceğimiz bir “karar anı” en azından şimdilik belirginleşmiş değil. Aynı sebeple *geleceksizleşme*, tarihin alacakaranlığında kalmış şimdide kadarki yüz binlerce çıkış arayışına benzer şekilde “bugün ve şimdi!” savaşılmaması gereken en önemli başlıklardan birini oluşturuyor.

Geçişin devrimci güçler açısından belirleyici karakteri içinde olduğumuz sürecin tam karşılığıyla; emperyalizmin kriziyle -*denge arayışının*-, uluslararası direnişlerle -*uluslararası gericileşmenin*- ve kısmi kazanımlarla -*küresel hak gasplarının*- birlikte ortaya çıkmasıdır. Devrimci strateji, gerçekliğin içindeki devrimci özün kavranmasına dönük bir ihtiyacın somut dünyaya yansıtılmasıdır. Ama şu an gerçeklik değil, biz böyle bir stratejiye ihtiyaç duyuyoruz.

Peki, strateji nasıl kurulur-oluşturulur?

Ülke ölçeğinde ele alırsak; (i) şu an belirlenmiş bir mevziye yapılan hazırlık, ertesi gün ikinci bir mevziinin açılmasıyla boşa düşebilemektedir; (ii) hatalı veya doğru denilebilecek müdahaleler yer yer silikleş(tiril)mektedir; (iii) gerici nesnelliğin devrimci mücadeleyi fiziki ve genelleştirmiş biçimde tetiklediği şu koşullarda üç sene öncesinde “terörizm” olarak adlandırılan eylem biçimleri geniş kesimler tarafından sahiplenilebilmekte ya da tarafsızlaştırılmakta, belirli günlerde yüz binleri sokağa döken talepler şimdi atıl kalabilmektedir.

Belirtiler, devrimcilere her zaman için olağanüstüne hazırlıklı olunması gerektiğini gösterse de strateji, çağın birbiriyle iç içe geçerek ilerleyen *belirsiz ve negatif yönüne* değil, *geçiş sürecinin* verili ihtiyaçlarına, yani direnişlere ve kısmi kazanımlara göre kurulmalıdır. Çünkü “komünistler pratikte, bütün ülkelerin işçi partilerinin en kararlı, (pratiği-DS) hep ileriye götüren kesimleridir.”¹

31 Mayıs 2013 akşamı ve onu izleyen aylar yukarıda sorduğumuz soruyu yeniden ve başka biçimlerde önümüze koydu. Strateji mevcut durumu değil, mevcut durum stratejiyi içerip aşarak onu geliştirdi. Somutun, teorinin boşluklarını ortaya çıkarması Lenin’in artık tarih olduğu anlamına gelmiyor tabii. Tam aksine, teorik referansları yerine, kapsayıcı bir siyaset stratejisi olan, devrimci, güncel sınıf mücadeleleri içindeki pratik Lenin’i yeniden tartışmak ve ortaya çıkartmak için bundan daha uygun bir an olamaz! Ama içinden geçmekte ve bizzat kendi ellerimizle kurmakta olduğumuz nesnellik, klasiklerin kendi zamanıyla kurduğu ilişkiyi netleştiren ve bugünün Leninist görevlerini doğru noktada konumlandırarak güncelleştiren bir yeniden okumayı da zorunlu kılıyor.

Ne Yapmalı?: Hareketimizin Can Alıcı Sorunları yalnızca ilk akla gelen klasiklerden biri olduğu için değil, Lenin’in neredeyse tüm çalışmalarının temelini oluşturan *diyalektik geçiş sürecinin* parçalı bir ilk yansımasını sunması nedeniyle de böyle bir güncellenmenin eksenini oluşturabilir.

Ne Yapmalı? ve Rus solunun yeniden kuruluşu

Avrupa’daki ilk sosyal demokrat partiden yaklaşık otuz beş yıl sonra, İkinci Enternasyonal’dense iki ay önce kurulan Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (1898), Almanya’daki ilk örneğine benzer şekilde iktisadi kriz dinamiklerinin tam anlamıyla gelişmediği ama onun tersine işçi, öğrenci ve köylü mücadelelerinin olanca hızıyla yükseldiği bir süreçte kurulmuştu.

Rus solunun ana damarı olan devrimci demokrat (*Narodnik*) hareketin stratejik ve örgütsel bakımdan etkisizleştiği, uluslararası sosyal demokrat hareketinse Birinci Enternasyonal sonrasında yeniden toparlanmaya başladığı bu dönemde yapılan doğru müdahaleler RSDİP’i çok kısa süre sonra diğer tüm hareketlerin önüne geçirdi. Böylesi bir öncüleşmenin nasıl mümkün hale geldiğini daha

1 Marx, K., Engels F.: “Komünist Manifesto”, online: <https://www.marxists.org/turkce/m-e/1848/manifest/kpm.htm> erişim: 18.08.2015.

iyi anlayabilmek için Rus sosyal demokratlarının stratejik tartışmalarına az da olsa değinmek durumundayız.

Strateji tartışmaları önceki tarihsel dönemlerde sorularla benzer sorularla başlasa bile farklı yanıtlarla ilerler. Lenin'in ne yapılması gerektiği sorusuna ilk kez farklı bir açıdan eğildiği 1901 Rusya'sında da durum buydu. Lenin önceki yirmi yılda verilen yanıtlardan farklı olarak devrimci mücadelede hangi yolun seçileceğinin değil, "*bilin-en yolda*" hangi pratik adımların atılması gerektiğinin altını çizdi. Bunun içinde soruyu pratik çalışmanın sisteminden ve somut bir planın nasıl yapılacağından ayrı tutmadı.²

Aynı sebeple Lenin, *Hareketimizin Acil Görevleri*'nde (1900) her mesele karşısında "örgütlenin" diyenlere "*esas görevimiz, işçi sınıfının politik gelişmesini ve politik örgütlenmesini kolaylaştırmaktır*"³ demektedir, devamında da "örgütlenin" sloganının esas cevap olmadığını kabul etmekteydi. Bir başka deyişle, zaten herkes tarafından kabul edilen "*devrim ve örgütlenme hedefi*"nin üstündeki örtü kaldırıldı. "*Ne Yapmalı?*", örgütlenmenin "nasıl?" ve devrimin öznesinin "hangi dinamik gelişmelerden yola çıkarak?" sağlanabileceğine dair daha geniş bir hedefler bütünü (strateji) sundu.

Partinin kurulduğu sıralarda Rus solunun siyasal merkezinde doğan boşluk, sosyal demokrat hareketi yeniden şekillendirirken, 1901'de yükselen kitle eylemleri legal Marksistlerle sosyal demokrat hareketi bazı ilkeler bakımından bir araya getirmişti. Eylemliliklerinin dayattığı *ilkeler* tartışmasız derecede açık olduğundan⁴ pratik, teorik ayrımlardan çok daha önemliydi.

20. yüzyıl sol tarihi açısından baktığımızda İkinci Enternasyonal sonrası değerlendirilebilecek ikinci tarihsel (bugün *sıra dışı* görünen) ittifak, sonradan yaşanması mümkün olan risklere bakarak değil -ki "*güvenilmez kimselerle bile olsa, geçici ittifaklara girmekten*

2 Lenin V. I. : "Nereden Başlamalı?", içinde: "Örgütlenme Üzerine", Eriş yayınları (düzenleyen) 2003, s. 9.

3 Lenin, V. I. : "Hareketimizin Acil Görevleri (1900)", içinde: "Seçme Yazılar: Devrim Demokrasi, Sosyalizm", Yordam Kitap, İstanbul 2011, s. 76.

4 1904'te Lenin'in en yakınındaki Bolşeviklerden biri olan Olminskii *Ne Yapmalı?* hakkında şöyle yazar: "Acil tarihsel koşullar, Iskra ve Zaria'da yayımlanan yazıların genel içeriğini belirlemekteydi. "*Ne Yapmalı?*" broşürü de bu kategoriye girer. Bu sebeple de broşür, soru cevaplı dini öğreti kitabı veya Sosyal Demokratların ve Lenin'in tüm fikirlerinin dışavurumu değildir. (...) Kendiliğinden hareketlerin rolünü savunmak gerekli değildi, çünkü bu zaten her yönüyle kavranmış durumdaydı. Hareketlerin bamteli olan örgütçüler ve amaca yönelik olarak taktiksel önderlikler eksikken, buralara odaklanmak zorunluydu".

Aktaran, Lih, L. T. : "Lenin Rediscovered, What is to be Done?, In Context", Haymarket Books, Chicago 2008, s. 391.

korkanlar, ancak kendisine güvenemeyenlerdir"⁵-, mücadelenin gerçek ihtiyaçlarına yanıt üretebilmek adına yapılmıştı. Ama strateji olmayan ya da stratejisi devrimci pratiği reddeden her hareket parçalanmaya mahkumdur. RSDİP de sanılanın aksine ilkesel ayrışmalar nedeniyle değil, stratejisizlikten dolayı başarısızlığa uğramıştır. Lenin'in de dediği gibi:

Bağların kopması, elbette ki, 'müttefiklerin' burjuva demokrat olduklarının anlaşılması yüzünden olmadı. Tersine, burjuva demokrasisi akımının temsilcileri, Rusya'nın bugünkü durumu demokratik görevleri ön plana çıkardığı sürece, sosyal-demokrasinin doğal ve özlenen müttefikleridirler. Ama böyle bir ittifakın zorunlu koşulu, sosyalistlerin, işçi sınıfına, onların çıkarlarının burjuvazinin çıkarlarına taban tabana karşıt olduğunu gösterme olanağına (yani sınıfla stratejik bir ilişkilene olanağına-ds) tam olarak sahip bulunmaları olmalıdır.⁶

Bu olanağın birlik sürecinde Lenin tarafından hangi yöntemlerle somutlanmış olabileceğine dair ayrıntılar da var. Rus tarihçisi Lars T. Lih, *Yeniden Keşfedilmiş Lenin: Kendi Bağlamı İçinde 'Ne Yapmalı?'* çalışmasında Sovyet arşivlerinde yaptığı araştırmalara dayanarak şu verileri sunuyor: 1900-1903 yılları arasında Lenin'in *Iskra* ve *Zaria* gazetelerinde toplam 50 makalesi yayımlanmıştır. Lih, bunlardan kaçının örgüt ve ajitasyon ağırlıklı olduğunu incelerken 23'ünün örgütlenme, 27'sininse ajitasyon içerikli olduğu sonucuna varır. Burada önemli olan ayrıntı 1901'den 1902 yazına kadar (*Ne Yapmalı?*'nin yazıldığı tarihler) Lenin'in, esasında ajitasyon (siyaset) pratiğine işaret etmiş olmasıdır. Örgüt sorunu hakkında ⁷, ajitasyon konusunda yayımlattığı 20 makale "*sosyal demokratların tek bir parti çatısı altında bir araya geldiği ittifak*" başarısız olduktan sonra yerini ekonomizm odaklı bir örgütsel iç mücadeleye bırakmıştır.⁷

Öyleyse RSDİP'in pratik başarısızlığına eşlik eden teorik ve örgütsel parçalanma karşısında "*biz bütünüyle Marksist teorik pozisyon*

5 Lenin V. I. : "Ne Yapmalı?", Hareketimizin Canalcı Sorunları, Eriş yayınları (düzenleyen) 2003, s. 25.

Internet erişimi, 19.08.2015 <http://www.kurtuluscephesi.com/lenin/neyapmali.html> "Ne Yapmalı?"nın Türkçe çevirisinden yapılan alıntıları online kaynaktaki yer alan sayfa sayılarını göstererek belirttim.

6 Ne Yapmalı, 25.

7 Lenin Rediscovered (...), s. 191.

temelinde tavır alıyoruz" ifadesi o günkü koşullar altında kabul edilebilirdi. Normal olmayansa bugünün strateji tartışmalarında, devrimci teori lehine devrimci pratiğin ve ona eşlik eden bir devrimci siyasetin olumsuzlanması: "*Siyasete pratik yön veriyorsa ve teori ancak pratikten öğrendiğimiz kadarıyla var olabiliyorsa*" siyasetin, pratiğin "*boyunduruğu altında*" olduğunun düşünülmesidir.⁸

Siyasal düşman (sınıf düşmanı değil de ortak zeminde hareket eden 1920'lerin sosyal demokrasisi ya da şimdiki *radikal demokrat* akımlar vs.) kendisini pratikte ortaya koyuyorsa, yapılması gereken pratiğin reddedilmesi değil, pratiğin komünistler lehine dönüştürülmesinin yollarını aramak, yani yine pratik faaliyetler. Zincirlerini komünist amaçlarla kırmış bir pratik, pratiği daima er-teleyen bir siyasal analizden yegdir! Böyle okunmadığında Lenin'in *Ne Yapmalı?*'sı pratik faaliyette ortaya konan ideolojik içeriğinden soyutlanıp, teorik bir kitaba dönüştürülür.

Devrimci pratiğin Leninist uğrakları

Lenin'in *Felsefe Defterleri* (1914) gibi tamamen felsefe notlarından oluşan çalışmalarında bile devrimci pratiği –"pratik, teorik bilgi-den üstündür"- olumsuzladığını görmek mümkün değil. Yukarıda verdiğimiz örneklerde de kimi zaman bütünüyle teorik tavır aldığı belirtilen Lenin, birkaç cümle sonrasında "*Marx'ın teorisini tamamlanmış ve dokunulmaz bir şey olarak görmüyoruz*"⁹ diyerek, pratiğe işaret etmiyor muydu? Tam bu noktada onun teori ve pratiği kavrayış biçiminin, stratejik bir yeniden kuruluşu mümkün kılan olanakların doğru değerlendirilmesine bağlı olduğunu belirtmemiz gerekir. Pratik ve teori dört *etkin* siyasallaşma uğrağıyla iç içe geçmektedir:

1

Tez: Partinin kendiliğinden hareketle dolayimsız birlik halinden, sınıfın kararlı unsurlarının belirlenmesi ve "ileri itilmesi" aracılığıyla az çok dolayimli, harekete doğrultu kazandıracak bir "birlik" haline bürünebilmesi için ilk zorunluluk: *verili "an"ın (onaylanması değil¹⁰) dönüştürülebilmesi adına gereken soyutlamanın, yani Marx'ın*

8 Aydemir Güler, "Haziran'ın Yolu": <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/aydemir-guler/haziranin-yolu-103763> Online erişim 18.08.2015.

9 Lenin, V. I. : "Programımız (1899)", içinde: "Seçme Yazılar: Devrim Demokrasi, Sosyalizm", Yordam Kitap, İstanbul 2011, s. 51.

10 Örneğin tanımla örtüşen salt bir çağrı olarak "Boyun Eğme" bir hareketin yaratılması değil, onaylanması-tanımlanmasıdır.

Feuerbach Üzerine II. Tez’inde yazdığı “nesnel hakikate tekabül eden” bir diyalektik ilişkilenenin yaratılmasıdır.

Sınıfla gerçek bir bağ kurabilmek için sınıf hareketiyle devrimcilerin yan yana durması yetmez. Bunun için sınıfın devrimci mücadelesine ve ona uygun acil müdahalelere ihtiyaç vardır. Ancak “Ne Yapmalı?” aynı zamanda hem kısa vadede (taktik) somut olarak uygulanabilir pratikleri saptayan hem de esasında orta ve uzun vadeli stratejik hedefleri içeren bir kitaptır:

Çok uzun sürecek bir çalışma için siyasal taktikler ve bir örgütlenme planı çizemez ve aynı zamanda bu çalışma süreci içerisinde partimizin olayların gelişiminin her hızlanışında yerini almakta ve görevini yerine getirmekte hazırlıklı olmasını sağlayamazsak — eğer bu işi başaramazsak, zavallı siyaset maceracılarından başka bir şey olmadığımızı tanıtılırız.¹¹

Peki, böyle bir durumda, tarihsel ile güncel olan arasındaki bağ nasıl kurulacaktı? Lenin açısından, henüz geriye çekilen hareketi toparlama ve eylemlerde ön plana çıkmış işçileri sosyal demokrat mücadeleye içinde ilerletmeye dönük bir müdahale yöntemi olarak “sınıf bilinci”yle! İlerleyen sayfalarda bu pratiğin hangi yollarla ilerlediğini uzun uzun tartışacağız. Ama meseleye Lukacs kadar değinmemiş olsa da stratejik bakımdan çok önemli katkılar yapan Gramsci’ye değinmek gerekiyor. Ona göre “geleneksel bir parti öz olarak ‘dolaysız’ (tarihin akışına ve kendiliğinden harekete uygun-DS) bir niteliğe sahip” ama “açıkça ‘eğitici’, moral, kültürel (!) yönleri” olan, özgürlük konusunda özerk olmayan, “başka partilerin yanında ‘onları eğitmek için’ bulunduğunu” izlenimini veren bir partidir.¹²

Öyleyse çelişki, modelin özündedir. Çünkü *dolaysız eylem* esasen kurucu değil, savunmacıdır. “Yani zaten var olan kolektif bir iradenin zayıfladığı, dağıldığı, (...) çöküşe uğradığı ve onun yeniden bir merkezde toplulaştırılması ve güçlendirilmesi gerektiği”¹³ noktada ortaya çıkmaktadır. Ama çelişki aynı zamanda ilerleticidir ve Leninist stratejinin devrimci damarını oluşturmaktadır.

Öze ilişkin iki çelişkili yönün daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle

11 Lenin burada İskra’nın 4. sayısında yer alan “Nereden Başlamalı?” makalesine atıf yapar, bkz. Lenin, “Ne Yapmalı?” 102 no’lu dipnot.

12 Gramsci, A. : “Modern Prens: Machiavelli, Siyaset ve Modern Devlet Üzerine”, Dipnot Yayınları, Ankara 2014, s. 46.

13 “Modern Prens”, s. 14.

Leninist stratejinin“eskiden kopuş” noktasına değinmemiz lazım. Bunun ilk sacayağını *yukarıdan bilinç* fikrinden kopuş, ikinci sacayağınıysa Kautskyci *dışarıdan bilinç* fikrinden kopuş olarak nitelendirebiliriz.

Yukarıdan bilinç fikrini olumsuz anlamıyla sistematikleştiren ilk teorisyen Lasalle’dır. 1848 yenilgisi sonrasında işçilerin entelektüel birikiminin yetersiz olduğuna kanaat veren ve kendilerini kurtaracak yetenekleri olmadığını söyleyen Lasalle, kavramı olumlu biçimde içeren Blankizmden ve Jakoben-Babeuf geleneğinden ayrılıyordu. *Kitle* bilincinin ilerletilmesi her şeyden önce gelen bir “görev” olduğundan, iktidarın ele geçirilmesi ve devrimci dönüşüm erteleniyor, parlamenter kazanımlar adına iktidarın belirginleşmekte olan gerici sınıfsal unsurlarıyla uzlaşmaya giriliyordu. Marx’ın mücadele ettiği “yukarıdan bilinç taşıma” savunusu bu yüzden aydınlanmacılığın tipik bir örneği olan Jakoben geleneğinin değil de, Prusya Krallığı ile anlaşmayı esas alan ve tarihsel olarak ileride olan emekçi sınıfların karşısına düşen küçük burjuva modellemenin reddiydi. Marx ya kendisinin de öncesine dönerek parlamenter mücadeleyi bütünüyle reddeden bir Jakobenist çözümlemeye saplanacak ya da mevcut anlamıyla “yukarıdan bilinç” taşıyıcılarını alt edip daha önemli olan iktidar sorununa eğilecekti. Böylesi geniş bir tartışmaya onun (belki de Lasalle’ın ölümüyle) nokta koyamamış olması, Lenin’e önemli bir zemin açmıştır.

Dışarıdan bilinç tartışmasıysa Kautsky’nin Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (ASDP)’yle girdiği polemiklerle başladı. Aslında ASDP’nin program taslağındaki tez, Marx’ın “işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır” sözünün tipik bir yanlış yorumuna dayanıyordu. Marx, aralarında Lasallecılarının da bulunduğu Birinci Enternasyonal’de tarafları belirginleştirmek ve sınıfın birleşik mücadelesine güven duyduğunu belirtmek için kullandığı ifadelerde “işçi sınıfının, eylem birlikteliğinin ve ortak tartışmaların zorunlu sonucu olan entelektüel gelişim”ine vurgu yapmak zorunda kaldı. Engels, kuruluşundan on iki sene sonra dağılan Birinci Enternasyonal’in Fransa’da Proudhon’cuları, Almanya’da Lasalle’cuları siyasal olarak bitirmiş olmasını bu vurguya bağlar.¹⁴

Diğer taraftan iktisadi ilerleme ile sınıf mücadelesinin taraflarının

14 Engels’in Marx öldükten sonra Manifesto’nun 1888 tarihli İngilizce baskısı için yazdığı “Önsöz” online olarak şuradan okunabilir: <https://www.marxists.org/turkce/m-e/1848/manifest/onsoz.htm>

netleşmesi arasında gerçekten organik bir bağ da bulunuyordu. Yalnız mücadele, entelektüel anlamıyla küçük burjuva olan “eğitici yol”dan değil, sınıfın mücadele içindeki verili konumu temel alınarak, onu mevcut üretim biçimleri içinde birleştirecek bir pratik sloganın ortaya çıkartılabilmesi adına ilerletici-dayanımcı (komünist) yoldan ilerlemeliydi. Bu noktada Kautsky’nin “bilinç” yorumu Engels’in *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu* kitabında İngiliz sosyalistleri için kullandığı ifadelerle örtüşüyor.¹⁵

Demek ki, dışarıdan bilinci *dolayım*lı hale getiren, *kendiliğinden hareketlerin* ya da benzer bir anlama gelmek üzere başka öznelleşme biçimlerinin -kimlikler, inançlar ve daha genel anlama bürünmüş haliyle ideolojilerin- varlığıdır. Dışarıdan bilinç, başka ideolojilerin etkisindeki *ilişkilerin dışında* olmasıyla karakterizedir. Yani *dışarıdanlık* aslında bir ilişkilene biçimidir. Lenin de aynı sebeple “dışarıdan”lık ile “dışında olma”yı yan yana kullanmıştır.

Bilincin Rusça’daki karşılığı olan *birlikte bilme*¹⁶ böyle bir ayırım yapmayı kolaylaştırabilir. Peki, nedir birlikte bilme? Marx’ın Feuerbach’ın eleştirisinde ortaya koyduğu veya çoğumuzun savunduğu anlamıyla yalın bir “eğitiminin eğitilmesi”¹⁷ sorunu mu?

Leninist bilinç “taşım” sorununun basit bir *dışarıdan dolayım*lama olmadığını ve gücünü buradan aldığını iddia ediyoruz. Dışarıdan taşınan *modern sosyalist bilinç*, Kautsky’nin Avusturya Sosyal Demokrat Partisi’nin program taslağında da belirttiği gibi “*yalnızca derin bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselir*”¹⁸ ve gücünü ancak aydın tabakalardan alabilirdi. Öyleyse Lenin’in müdahalesi, Bensaid’in deyimiyle “kelime oyunu”¹⁹ ile (yani “*bilimsel bilgi*” yerine “*sosyalizm*” kavramının konulmasıyla) sınırlı değildir. Meselenin gerçekten siyasal ve “dışarıdan” bir yönü bulunmaktadır! Rusya’nın buradaki tarihsel özgünlüğü, “*sefil yaşam koşullarına, fabrikanın aptallaştırıcı kölece çalışma şartlarına rağmen*”, bir “*işçi sınıfı entelijansiyesi*” yaratabilmesi²⁰, tarihsel olanla günceli pratik içinde

15 Engels, F. : “İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu”, eriş yayınları (düzenleyen) 2007, s. 280.

16 Yurtsever, H. : “Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya”, Yordam Kitap, İstanbul 2012, s. 191.

17 Karl Marx’ın “*Feuerbach Üzerine 3. Tez*’i, online biçimi: <https://www.marxists.org/turkce/m-e/1845/tezler.htm> erişim 18.08.2015.

18 “Ne Yapmalı?”, s. 52.

19 Bensaid, D. : “Sıramalar! Sıramalar! Sıramalar!”, içinde: “Yeniden Lenin, Bir Hakikat Siyasetine Doğru”, derl. Žižek, Budgen ve Kouvelakis., Otonom Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 180.

20 “Seçme Yazılar”, s. 65. (terimler Lenin’e ait-mds)

birbirine bağlayacak imkanları bir arada sunmasıydı. Bu yönüyle “dışarıdan” bilinç, Gramsci’nin özgün biçimde somutladığı stratejik yönle örtüşmeye başlar (Ek1).

Kastettiğimiz yön, sırtında yumurta küfesi taşır gibi işçilere bilinç ya da siyaset taşıyan bir yaklaşım değil. Durumun böyle olduğunu düşünen de yoktur elbette. Ancak “siyaset taşıma”dan kaynaklı olarak geleneksel soldaki saf ideolojik sapmanın kökenine baktığımızda “dışarıdan bilinç” meselesinin somutlanmasında bir anomali olduğunu da görmek gerekiyor...

İdeolojik konumlanışlara atıf yapan siyasal kavramların, Çarlık Rusya’sındaki “barış ve ekmek” mücadelesinin tersine, bugün birçok özne tarafından kullandığını kimse göz ardı edemez. Peki, bu durum “şimdi” içine nasıl yansımaktadır? Eğer, seküler-laik, yurtsever ve anti-kapitalistseniz (örnekler çoğaltılabilir) olumsuz yansımaktadır. Gayet somut bir siyasi mücadele hedefi bile siyasal ya da ideolojik olarak *benzeşen* birçok ayrı özne yaratmaktadır. Bu durum, strateji ve pratikte *ortaklaşmış* cephe örgütlenmelerini gerekli kılarken özneler aslında farklı türden bir sekülerist, yurtsever ve anti-kapitalist olduklarını kanıtlamaya girişiyorlar! Böylesi uğraşlar, ideolojik mücadelenin somut siyasetten bağımsız olarak aynada tersine dönmüş haliyle (*yanlış bilinç* olarak) kalmasıdır. Çözüm, tıpkı bilincin tanımında olduğu gibi, kavramın somuttaki karşılığına uygun olarak içeriden dolayımlanması, seslenilen yakın ittifak öznelerinin de yer aldığı cephelerin pratikte kanıtlanmış bir strateji geliştirmeleridir (bu konuya Gramscist bir bakış açısı için bkz: Ek2).

Öyleyse *dışarıdan* olma niteliği aşırılmış *yukarıdan* bilinci ve onun stratejisini reddeden bir devrim stratejisine ihtiyacımız vardır. Devrim stratejisi: sınıfın işçi-işveren ilişkisinde girdiği, halklarınsa kimlikleri aracılığıyla ulaştıkları kendiliğinden bilincin ve bunların kendi aralarındaki ilişki biçimlerinin etkileri *dışında* olan ikincil bir (*dışarıdan*) *bilince* ihtiyaç duymaktadır. Buna *komünist bilinç* ya da *komünistlerin Haziran bilinci* diyebiliriz.

Belirli bir anın somut ihtiyaçları, kültür alanının emekçi sınıflar lehine çevrilmesini gerekli kılabilir.²¹ Ama nesnellikle ilişkilendirme biçimi kendi başına özneler, rakip dergi çevreleri veya

21 “Laiklik” sloganı sol strateji bakımından “orta sınıfları bölünmesinden” çok Gramscici yaklaşım içerisinde düşünülmelidir.

krş. Ahmet Bekmen: “BHH’nin Seçime İlişkin Açıklamasına Dair Dağınık ve Kasvetli Düşünceler” <http://baslangicdergi.org/bhhnin-secime-iliskin-aciklamasina-dair-dagininik-ve-kasvetli-dusunceler/> Online erişim: 19.08.2015.

partilere indirgenmemelidir.²² *Ne Yapmalı?* öğrenciler dahil, o güne kadar devrimci hareketin yükselişi sürecinde rol üstlenen herkese yazılmıştır.

2

Tez: Rus işçi sınıfının mevcut durumundan yola çıkan Lenin nesnel olanaklılığı iki şekilde değerlendirir. Bunlardan ilki sınıf mücadelesinin en temel devrimci demokratik görevi olan “siyasal özgürlüğün sağlanması” sloganının hangi şekilde hayata geçeceğiyle ilgilidir. Çünkü: *Proletaryanın belirli bir tarihsel andaki çıkarları aynı zamanda onun sınıfsal karşıtının çıkarlarıyla örtüşebilir. Bu durumun yarattığı çelişkiyi, değişen güç ilişkileri (köylülerle yapılan ittifakın, küçük burjuva ittifakının yerini alması) içinde çözme zorunluluğu Lenin’in geniş ölçekli kitleleşme stratejisinde ortaya çıkacaktır.*

Güncel müdahale olanaklarını değerlendirirken Lenin’in “siyasal özgürlük” talebinin Rusya’daki özgürlüğünü doğru şekilde kavramış olması, Rus sosyal demokratlarının elini kolaylaştırıyordu. Ama Çarlığa karşı mücadelede farklı dinamikleri birleştiren bir slogan olarak “siyasal özgürlük”, mücadelenin genişlemesine sunduğu olanaklarla birlikte, hareketi zaman zaman (pratikte) geriye çeken bir slogana dönüşmekteydi. Lenin’in buradaki stratejisi, yerel hareketten elini çekmeden ileriye sıçramak, temel hedefler uğruna birleşik mücadeleyi genelleştirmekti. Bunun içinse doğru soruyu sormak gerekiyordu: “Yerel Sosyal Demokrat faaliyetin tam bir özgürlüğe ihtiyacı varken”, böyle bir örgütlenme “tek (ve dolayısıyla merkezietçi) bir parti kurma ihtiyacıyla nasıl bağdaştırılacaktır?”

Lenin’in getirdiği pratik çözüm kritik önemdeki üç tespitle birbirine bağlanmıştır:

a- Sosyal Demokrasi gücünü kendiliğinden işçi sınıfı hareketinden almalıdır.

b- Sosyal demokratların, işçilerin siyasal özgürlük uğruna verdiği mücadeleyi iktidara yöneltebilmek ve kendiliğinden işçi mücadelesinden bir devrim planı çıkartabilmek için birleşmesi gerekir. Çünkü bu, “tek bir kişinin ya da tek bir grubun yapabileceği bir iş değildir; ancak Sosyal Demokrasinin bütünüünün örgütlü faaliyeti yoluyla yapılabilir.”²³

22 Ercan Gündoğan, “*Disarıdan bilinç ve strateji sorunu*”, <http://ilerihaber.org/yazarlar/ercan-gundogan/disaridan-bilinc-ve-strateji-sorunu/218/> Online erişim 13.04.2015.

23 Seçme Yazılar, s. 60-61.

c- İktisadi kazanımlar uğruna mücadele, siyasal hakların tamamen baskı altında olduğu koşullarda²⁴ sosyal demokrat örgütlenme için gereklidir. RSDİP'in "*doğru biçimde*" temsil edilebilmesi için, "*merkezi bir yayın organı tarafından*" birleştirilen "*ekonomik mücadele*"²⁵ye ihtiyaç duyulmaktadır.

Emekçi sınıfların gerçek ihtiyaçlarına uygun olan böylesi örgütlenme biçimleri, aynı zamanda "*Rus Sosyal Demokrasisinin içinde bulunduğu özgül durumdan*"²⁶ yola çıkarak planlanmıştı. Köylülüğün siyasal temsiliyetini sağlama mücadelesi ise bilindik örgütlenme metotlarından (köy içerisindeki *Narodnik* örgütlenme vs.) tamamen ayrı bir kanatta, ağırlıklı olarak parlamentoda ilerleyecekti. Yazının konusu *Ne Yapmalı?* ile ilgili olduğundan Lenin'in Duma içindeki örgütlenme çalışmaları ayrı bir makalede ele alınmalıdır. Ama özetle, eldeki iradi imkan ve nesnel olasılıklar dizisi arasındaki somut bağ her zaman aynı mekan-zamansallıkta ortaya çıkmadığından yapılması gereken, *olanakları değerlendirmek için mümkün olan stratejiyi yaratmaktır*. "Nasıl bir strateji?" sorusu bu anlamda, "nasıl bir pratik" sorusunu içerecek şekilde genişletilmelidir.

3

Tez: İkinci uğraşın tamamlayıcı parçası olan üçüncü uğrakta sendikalizm ve ekonomizmin stratejisi olumsuzlanır: *Fakat olumsuzlanan bu stratejiler hem sınıf içi, hem de görevler uygun şekilde belirlendiği sürece sınıflar arası (küçük burjuvalar ya da siyasal temsile bağlı olarak köylüler gibi) etkileşim ve ittifakları mümkün kılan etkin yönler de sunar. Böylelikle nesnellikle ilişki Lenin'in farklı öznellikler-le kurduğu ilişkiyle zaman zaman yer değiştirebilmektedir.*

Somut durumun somut tahlilini, somut duruma uygun somut örgütlenme içinde yaratmak ya da bugün tersine dönmüş haliyle, somut örgütlenme imkanlarına uygun somut durum tahlili yapabilmek için mücadelenin kendine özgü uğraklarının dikkate alınması gerekiyor. Bu dikkate alınmadığı zaman, "ama birleşik mücadele x örgütünün üstünü örtüyor" denmesi beklenen bir durum.²⁷ Gerçek

24 Karşılaştırınız: "İşçi sınıfı siyasal hakları olmaksızın, ekonomik mücadele veremez, ekonomik örgütlenmesini geliştiremez". Marx, K. Engels, F. : Gotha Programının Eleştirisi, Eriş Yayınları (düzenleyen) 2003, S. 47.

25 "Seçme yazılar", s. 61.

26 a.g.e. s. 62.

27 Verili bir anda birleşik mücadelenin tekil bir öznenin üzerini örteceği korkusu ile gerçek bir tarihsel kırılma anı geldiğinde öznenin birleşik mücadelenin üzerini örtbileceği korkusu aynı kapıya çıkar. Şili'de Halk Cephesi'nin verdiği mücadelenin üzerini örtmemek uğruna, sınıfın cep-

diyalektik ve iradi tutum, bir partinin *tekil bir özne* olarak müdahalesinin ne zaman “tarihsel bakımdan” gerekli olduğunun doğru tahlil edilmesinde yatmaktadır. Gramsci’ye göre “‘zaferinin’ kaçınılmaz bir biçimde devlet olmasının (yani iktidar-DS) koşullarının, hiç olmazsa oluşma yolunda olduğu ve normal olarak daha sonraki gelişmelerin öngörülmesine olanak tanıdığı zaman”²⁸ kurulan devrim partisi buna örnek gösterilebilir.

Peki, yukarıdaki tezde de belirtildiği gibi, bir uğraktan diğerine geçiş sürecini kendi dinamikleri içinde (henüz devrim partisine dönüşmemiş bir parti olarak RSDİP’i) nasıl açıklayacağız? Bunun için öncelikle Rusya’daki özgün baskı ortamına ve sendikaların taşıdığı niteliğe değinmek durumundayız...

Çarlık Rusyası’nda 1905’e değin işçi sendikaları bulunmamaktaydı. Çok yaygın olmasa da çeşitli ortak yardım dernekleri vardı. Ancak bunlar da polis baskıları nedeniyle yeterince etkinlik gösterememekteydi.²⁹ Yani Lenin’in tartışma konusu ettiği sendikalar, yükselen işçi mücadeleleri sonrasında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan fabrika ölçekli işçi komitelerini ve birliklerini (ilkel biçimiyle Sovyet örgütlenmeleri de diyebiliriz), Alman ve İngiliz sendikaların deneyimlerini ya da bir eğilim olarak sendikalizmi tanımlamak amacıyla kullanılmaktaydı. Kendiliğinden hareket içerisinde ortaya çıkan sendikalizm, sosyal demokrat bilinç taşımasa da stratejinin özgün biçimde şekillenebileceği (üçüncü uğraktan dördüncü uğrağa geçiş) dinamiği barındırıyordu. Bu ara uğrağın temel sloganı “*parti ve sendikalar örgütü*”nü kurmak, yani geniş ölçekli kitleleşme stratejisini uygulamaya koymaktır.

İkinci kritik nokta, sendikaların parti işlevi taşımasından kaynaklıydı.³⁰ Çarlık rejimi sosyalist ve siyasal olmayan sendikaların siyasal özgürlüğe kavuşabilmesine izin verse de, düzenin istediği türden bir “sendikal özgürlük” gizli sosyal-demokrat çalışmanın deşifre edilmesi anlamına geliyordu. Sendikalar böylesi bir işleve sahipken, şimdi aldatıcı bir slogan olarak “siyasal özgürlük”, devrimci siyasal faaliyetin engellenmesi demektir. Yani o günkü “mevcut durum”,

heden bağımsız ve kitlese devrimci yükselişi karşısında diğer sosyalist ve komünist partilerin sessiz kalması buna örnek gösterilebilir.

28 “Modern Prens”, s. 49.

29 Lozovsky, A. : İşçi Sendikalarının Rus devrimindeki Rolü Üstüne, The Union Publishing Association, New York 1920. <https://www.marxists.org/archive/lozovsky/1920/russrevunion.htm> Online erişim: Marxist Internet Archive(2006): 19.08.2015.

30 “Ne Yapmalı?” s. 140.

diyalektik olmayan bir “özne-nesne” ayrımı yerine, *partisendika* formu olarak özetleyebileceğimiz “özne ve öznenin” nesnel ilişkisini yarattı.

Kendiliğinden örgütlenme araçları olarak sendikalar sınıf hareketine böylesi olanaklar sunarken *Ne Yapmalı?*’nın konu hakkındaki polemikleri neden keskinleşmektedir?

Meselenin üçüncü kritik yanı Lenin’in sendikaların “çok geniş örgütler” olarak kurulamaması serzenişinde ortaya çıkıyor. Bu “ge-rekçe”, Lenin’in yayın temelli siyasal ajitasyon çalışmalarının ikinci (birincisi önceki bölümde ele aldığımız üzere *ekonomik mücadele*-nin kendisiydi), çözüm odaklı profesyonel devrimcilik fikrininse ilk özgün temelidir. Yoksa sorun, sendikaların Bolşevik yöneticilere sahip olup olmaması değildir:

Eğer sendikalar, hiç değilse bilinçlenmenin bu ilkel derecesine ulaşmış olan herkesi birleştirmesse ve çok geniş örgütler olarak kurulmazsa, sendikaların asıl amacına ulaşmak olanaksızlaşır. Bu örgütler ne kadar geniş tutulursa, bunlar üzerindeki etkimiz de o ölçüde geniş olur.³¹

Tek tek fabrikalarda yaşanan eylemlilikler -iş kolu ve vardiyalardaki ayrımları da hesaba katmalıyız- sınıfı siyasallaştıracak ve birleştirecek nesnel ortamı kolay kolay yaratamaz. Sendikalist bakış açısının tekil eylemliliklere dönük doğal meşrulaştırması, -sınıfın birleşmemesi sorunu haricinde- işçinin de anlayabileceği en basit haliyle *polis şiddetinin hafifsenmesi* anlamına gelir:

“İktisadi mücadelenin, genel olarak, yığınları siyasal mücadeleye sürükleyebilecek ‘en geniş uygulanabilirliğe sahip araç’ olduğu doğru mudur? Tamamiyle yanlıştır. Yalnızca iktisadi mücadeleyle olan bağlantısı bakımından değil, polis zorbalığının ve otokratik zulmün bütün belirtileri”³² ile ortaya çıkması bakımından da...

Sınıfın en ileri temsilcilerinin mücadele içinde “pişmesi” ve bir fabrikada olan eylemin öbür fabrikaya taşınması için profesyonel koordinasyonun sağlanması ihtiyacı, özgün yönüyle bile “bilincin”

31 a.g.e., s. 141.

32 a.g.e., s. 76.

gerçekleştirebileceği bir iş değildir.³³ Lenin'in aşağıda da ele alacağımız oldukça basit görünen çözüm önerisi, çok daha belirli bir amaca, sınıfın bölük pörçük kendiliğinden mücadelesinin birleştirilmesi- yayılması (dördüncü başlıktan birinci başlıktaki ihtiyaçlara geri dönüş) amacına yöneliktir.

4

Tez: *Lenin'in özgün bir biçimde geliştirdiği siyasal stratejinin somutlanması için partinin "lojistik" desteği olarak tanımlayabileceğimiz profesyonel devrimcilik Leninist örgüt stratejisinin kavranması açısından önemli bir yere oturmaktadır. Rusya'nın özgün koşullarına uyarlanan Alman sosyal demokrat pratiği, profesyonel devrimciliğin temelini atmıştır.*

Ne yapılması gerektiği sorusuna "sınıf bilinci işçilerle işveren arasındaki ilişki alanının dışından verilebilir" cevabı aslında fazlasıyla basit bir formüldü. Ama Lenin -böylesi "*kaba bir formülü kasıtlı olarak seçişimiz, kendimizi bu aşırı ölçüde basitleştirmiş biçimde ifade edişimiz, paradokslarla uğraşmak istediğimizden ötürü değil*"³⁴ diyerek-, sınıfın yatay-dikey örgütlenmesini göz ardı eden ekonomist ve sendikacılarla, sosyal demokratların siyasal-stratejik farkını ortaya koymaya çalışıyordu. Sendikalizmin "*toplumun öteki sınıflarıyla sistemli biçimde bağlar kurma*" ve "*bunları geliştirme*"³⁵ yönünde bir *çekince* olarak ortaya çıktığını, ekonomizminse "*proletaryanın ivedi gereksinimleriyle (...) genel demokratik hareketin gereksinimleri*"³⁶ arasındaki somut bağın kurulamaması olduğunu yazan Lenin, (buna karşın) RSDİP'i hem ekonomist hem de sendikalist mücadeleden yararlanarak kurdu. Yani "dışarıdan bilinç taşıma" ve "bağımsız" siyasal tavır adına bu eğilimleri sosyal demokrat örgütlenme dışında tutmadı!

Neredeyse tüm kongrelerde partinin yayın kurullarının ve Merkez Komitesinin baştan aşağıya yeniden yapılanması, partinin defalarca bölünüp birleşmesi vs. böyle bir *devrimci-siyasal stratejinin* varlığı ile beraber mi anlaşılmalı? Yoksa "her saniye devrimi düşünen", "deha" veya "histerik" bir Lenin profili okumasıyla mı? Karar okuyucunun...

33 "Kitlelerin gerçek eğitimi, hiçbir zaman, onların bağımsız siyasal ve özellikle devrimci mücadelesinden ayrılmaz" - Lenin, V. I. : "1905 Devrimi Üstüne Konuşma", <http://www.urundergisi.com/makaleler.php?ID=1855> Online erişim tarihi: 19.08.2015.

34 "Ne Yapmalı?", s. 100.

35 a.g.e., s. 101.

36 a.g.e., s. 113.

Örgüt stratejisine özgünlüğünü veren siyasal kavrayış ve somut durumdur. Lenin'in tezlerindeki farklılığı belirleyen çelişki ögesi, aydın tabakanın Almanya'daki örneklerin aksine, Rus sosyal demokrat hareketi ile pratikte örtüşmemesinden kaynaklanıyordu. Bunları göz önüne alarak Lenin kendiliğinden hareketin bilinç biçimleri ile kendiliğinden hareketi örgütlemek için "geri"den başlayan devrimci partinin örgütlenme stratejisini uyumlu hale getirmeye çalışmıştır. Böylesi bir uyum arayışı, kendiliğinden hareketlerin kendinde barındırdığı ideolojik konumlanışlarıyla –ki bu bakımdan "hareket" Ne Yapmalı?'nın ilk satırlarındaki Bernsteinçilik eleştirilerinde olduğu gibi Fransız nitelik taşıyordu- kendiliğindenlikte kendi çıkarlarını bulan farklı küçük burjuva akımlar arasındaki çelişkiyi derinleştirme yönünde gerçek bir stratejik avantaj ve karşılaştırma olanağı sağlamıştır.

Bolşeviklerin sosyal demokrat temelleri

Lenin'in Almanya'daki örneği, bir aydın kliğinden çok, profesyonel devrimciler örgütüne benzetmesi –"milyonların 'bir düzine' denemiş liderlerine nasıl değer verdiklerine ve nasıl onlara sarıldıklarına bakınız"³⁷– Bebel ve Liebknecht'in işçi sınıfı içindeki rolünden ileri geliyordu. Bebel'in ölümüne (1913) yazdığı bir metinde Lenin, onların sınıfa "tepeden" götürülen bir bilinç mantığıyla yola çıkan ve Alman milliyetçiliğini taktiksel olarak destekleyen Lasallecilerin tersine Bismarck karşısındaki uzlaşmaz tutumunu övüyordu. Düşmanına taviz vermeyen, sınıfın küçük adımlarla da olsa ilerlemesi için hiçbir fırsatın kaçırılmaması gerektiğini anında gören ve bunları mücadelenin nihai amaçlarıyla bağdaştırabilmeyi başarabilen devrimci taktikler, Bebel'in müdahaleleri sayesinde var olabilmisti.³⁸

Ama Rusya'daki somut koşullar Almanya'daki gibi parlamenter bir sosyal demokrat örgütlenmeye izin vermemekteydi. Yani "hazır bir model hiçbir yerde bulunamayacağından, bu malzemenin 'analizi' bağımsız olarak"³⁹ yapılmalıydı. Kendisine hareket alanı yaratmak için belirli siyasal hedefleri hayata geçirmek ya da en azından hedeflerine yönelik artan oranlı bir toplumsal etki yaratmak zorunda olan bir örgütlenme stratejisi ile seçimleri kazanmaya veya oyunu

37 "Ne Yapmalı?"s. 150.

38 Lenin, V. I. : "August Bebel": Collected Works vol. 19, Progress Publishers: Moscow 1977, S. 295-301. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1913/aug/08.htm> Online erişim 19.08.2015

39 "Seçme Yazılar", s. 60.

arttırmaya yönelik *kitlesel* bir parti örgütü arasındaki fark, (Lenin açısından) Rusya topraklarına bakıldığında anlaşılırdı. Birinci durumda, örneğin siyasal ajitasyonda farklılık mümkün olsa da, hareket -bugünün tersine⁴⁰- tam bir taktiksel birlik içinde olmalıydı...

Lenin'in Alman sosyal demokratlarından uyarladığı profesyonel devrimcilik fikri, kendisini devrime ve örgütüne adanmış "çekirdek kadro"lardan ziyade, siyasal-ekonomik örgütlenmeyi en geniş toplumsal çeperlere taşıyan, dinamik ve militan kimseleri tanımlamaktadır. Profesyonelliğin silah talimleri veya teorik okumalar içinde tanımlayabileceğimiz teknik-eğitim (Ek3) odaklı "çekirdek" boyutu, esasen uzun vadeli bir örgütlenme planının ürünüdür: "*Böyle önderler, ancak siyasal yaşamımızın bütün her günkü yönlerini, çeşitli sınıfların çeşitli nedenlerle bütün protesto ve mücadele girişimlerini sistemli olarak değerlendirerek eğitimlerini sağlayabilirler.*"⁴¹

Kesin gizliliği korumanın zorunlu olması halinde, bir yığın örgütüne sahip olmak olanaklılığı⁴² üzerine sorulan soruların cevabı olarak profesyonel devrimcilikse, dalganın gelişi ve geri çekilişi sırasında kitlelerle stratejik ilişkilenenmenin *nasıl ve nereden yola çıkarak* kurulacağı tezinin somutlanması, partinin hareket alanının tüm Rusya'ya ve tüm sosyal demokrat mücadele biçimleri içerisine yayılmasıdır. Belirli bir fikrin somut dünyaya uygulandığı örgüt "ilksel"⁴³ se⁴³, siyasal strateji öncelikli olmalıdır!

Sosyal demokratlar kitle hareketinin gerisinde kalmış olmasına rağmen Lenin'in iddiası *devrimci hareketin ilerletilmesi* idi. Hareketin örgütü geriye çekeceğine dair iddialar karşısında şu sözler sosyal demokrat bilinci Bolşevikleştiriyordu: "Korkmayınız bay-lar! Unutmayınız ki, örgütlenme konusunda o kadar geri bir düzeydeyiz ki, çok öteye gidebileceğimiz düşüncesi saçmadır!"⁴⁴

Bolşeviklerin konu hakkındaki özgün yorumunu bir cümlede özetlersek: Profesyonel devrimcilik, Alman sosyal demokratlarından

40 "Seçme Yazılar", s. 67. "*Ajitasyon bireyselleştirilmelidir, ama taktiklerimiz, politik faaliyetimiz bir örnek olmalıdır.*" Bugün "etkisiz" ama bütünsel "taktikler" yerine, etkili ve kendi yolunu açan taktikler gerektiği için "tersine" ifadesini kullandım -ds.

41 "Ne Yapmalı?", s. 197.

42 a.g.e., s. 154.

43 Gramsci, önceki bölümde değindiğimiz "tarihsel gereklilik" anında partinin ilksel varlığını gizlemez. Öncelikli olan devrim-örgütlenme stratejisi sorununu erteleyerek, partinin ilksel varlığından oluşan bir "dar çekirdek örgütü" güzellemesi yapanlar öncelikli olan yerine ilksel olanı fetişleştirdiği için apolitikleşmiştir.

44 a.g.e. s. 164.

farklı olarak, içerinin dışarıya, dışarının içeriye taşınmasıdır. Stratejinin “tek tek somut taktik yöntemlerle”⁴⁵ ilerletilmesini sağlayan pratik, dışarıdan yapılan eylem çağrıları ya da soyut-teorik “bilinç ögeleri”nde kalamaz: “Deyimin *genel* değil *somut anlamındaki eylem çağrıları*, ancak *eylem yerinde* yapılabilir; ancak *harekete bizzat kendileri girişenler*, ve bunu *anında yapabilenler* böyle çağrılarda bulunabilirler (italikler benim-DS)”⁴⁶

Sonuç

Buraya kadarki satırlarda, Rusya’daki somut ve özgün durum karşısında Lenin’in hangi temellerden yola çıkıp nasıl hareket etmiş olabileceğine dair fikirler yürüttük, örnekler sunmaya çalıştık. Yalnız ne yapılması gerektiği sorusuna odaklanmış bir Lenin okumasının artık Türkiyeli devrimcilerin “teorik” kulvarından çıkması, pratikleşmesi için!

1901 yılında “ne yapmalı?” sorusunun farklı biçimde yanıtlanması gerektiğini söyleyen Lenin, bir yıl sonra yayınladığı kitabının önsözünde on iki ay boyunca “beklediğini” yazmış.⁴⁷ şimdi, Lenin’in *Ne Yapmalı?*’ya neden bir alt başlık açarak “sorunlar”a vurgu yaptığını düşünelim...

1898’i izleyen üç yıl içerisinde tartışmasız şekilde güncele, acil görevlere, programa, nereden başlanması gerektiğine vurgu yapan Lenin nasıl oldu da bundan bir sene sonra *Hareketimizin Can Alıcı Sorunları* başlığını atabildi?

Aslında cevap basit, RSDİP kurulduktan sonraki dört yıl süresince pratikleşemediği için stratejik-teorik bir krize girmişti. Lenin sosyal demokrat hareketin varacağı noktaya dair önceden tahminlerde bulunsa da hareketin ilerlemesini destekledi, özellikle de ajitasyon sorunlarına yaptığı katkılarla yeni olanakların aılabileceği gerçeğini önemsemi. Bugünün “hakiki leninistler”i her tür ittifak girişimini başarısızlıkla damgalamak ve her koşulda kendi bağımsız tutumunu sergilemek için can atarken o, RSDİP’in ittifak çabası “*eğer başarılı olsaydı* belki de şskra’nın örgüt anlayışını biraz farklı bir yaklaşımla açıklamak gerekecekti”⁴⁸ diyebilecek kadar gerçekçiydi yani...

45 “Seçme Yazılar”, s. 116.

46 “Ne Yapmalı?”, s. 92.

47 “Ne Yapmalı?”, s. 9.

48 “Ne Yapmalı?”, s. 10.

Demek ki, pratiğin bizzat kendisi (yokluğu halinde!) teorik sorunlara yol açabilmekte, örgütlenme biçiminin belirlenmesinde temel oluşturabilmektedir. Bu yüzden de devrimci teoriyle ilgili meseleler, diyalektik soyutlamadan ayrı tutulmamalıdır. Diyalektik soyutlama, verili koşullar altında, somut örneklerden yola çıkılarak yapılır. “Şimdi”den “koparılan” soyut örnekler ileride ortaya çıkabileceği varsayılan ve daha önce ortaya çıkmış “koşullanmalar”la birlikte verilir. Ama tarihin ya da geleceğin anlatıcısı olan bir Herodot ya da Nostradamus edasıyla değil, “şimdi” içindeki güncel konumlanışın stratejik nesnesi olarak!

Lenin’in –sendikalizm, ekonomizm, uvriyerizm gibi eğilimlere-teorik olarak yaptığı müdahaleler, (tıpkı Marx’ın Lasalle’la veya ütöpik sosyalistlerle yaptığı tartışmalarda olduğu gibi) somut zeminde ortaya çıkan imkanların “şimdi”ye zemin açarak geride bırakılması (içerip aşılması) anlamına geliyordu. Bundan çok daha önemli olansa uluslararası alandaki güncel deneyimlerin “bağımsız olarak sınımadan” geçirilmesi idi. Yani Lenin, “Avrupa’da bir ekonomizm hayaleti dolaşıyor”⁴⁹ diyerek uluslararası sosyal demokrasinin ileri adımlarına sırt çevirmedi. “Teorik kuvvetler yedeğine ve siyasal (aynı zamanda da devrimci) deneyim”e⁵⁰ duyulan ihtiyaç vurgusu buradan kaynaklıdır.

Ne Yapmalı?’nın tam bir fırsatçı olan Lasalle’in “parti kendisini arındırarak güçlendirir” tezleriyle anlaşılması Leninizm tarihinin talihsiz gelişiminin parçası olmaya devam ediyor. Bunun yerini almaya başlayan ve geri ortodoksluğu yıkan HAZİRAN’cı kırılma yeni yeni filiz vermekte, devrimci hareketin çeşitli kolları arasındaki dayanışma duygusunu arttırmaktadır. Ağırlığı Rusya’ya özgü sorunlardan oluşan *Ne Yapmalı?*’ya dönüş bu yüzden Leninizm’in talihine ilişkin ortak bir umuda dayanmalıdır. Bu umut, *İleri!*’ci Leninistlere, Leninizm tarihindeki şu üç talihsizliği mutlaka yenme kararlılığı sunuyor;

Birincisi, yukarıda da bahsettiğimiz gibi *Leninist örgütlenme modelinin kendi dönemiyle somut ilişkisinin* kurulamamış olmasıdır. Bugün pratiklikten ne zaman konu açılrsa, “Ne yapmalılar”, “kitlelerin gerçek öncüsü”, “örgütü çakmak”, “sapma”, “arınma” kavramlarının yeniden devreye girmesi buna delalettir.

49 Mehmet Karaoğlu’nun SYRIZA üzerinden tanımladığı “sınıf uzlaşmacılığı dalgası” bu yanlış okumayla ilgilidir. <http://ilerihaber.org/yazarlar/mehmet-karaoglu/yunanistan-da-secim-sonrasi-ve-sol/721/>

50 “Ne Yapmalı?”, s. 35.

İkincisi, Lenin'in ileri sürdüğü *pratik fikirlerin – stratejik yönünün-siyasal boyutuyla soyutlanamamasıdır*. Bu durum, onun taktiksel mücadeleye uygun olarak kurduğu devrimci partiyi biçimselci bir örgüt modeline dönüştürmüştür. Halbuki o, kendisi üstünde yürütülen tartışmaların durduğu zemininin aksine, *Ne Yapmalı?*'yi bir parti tüzük-programı olarak yazmamıştır!

Üçüncüsüye, strateji tartışması temel alınmadan Lenin'in, Lenin temel alınmadan strateji tartışmasının güncellenememesidir. Özgün bir devrimci stratejiyi temel almayan gelenek okumaları: örgütün doğuşunu, "partiye kuran ilk gruplar"ı, "programın dünya ve yaşam anlayışını oluşturan ideolojik tartışmalar"ı temel alacağından "dar aydın gruplarının tarihi"ni ve bazen de "tek bir kişiliğin siyasal biyografisi"ni⁵¹ veri almaktadır.

"Devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz" tezini de Lenin'le pek ilgisi olmayan "her şeyden önce örgüt gelir" söylemini de içeriğinden yoksun biçimde ele almak "hakiki leninizm"lerin özüdür. Biz bu içeriksiz özü ortaya çıkardığımızda liberal olmakla suçlandık. *Komünist*'in elinizdeki sayısında okuduğunuz tüm yazılar böylesi "hakiki Leninist" suçlamalara atılmış bir tokattır!

Bitirirken...

Örgütünü taktiğine uyarlamaya çalışan stratejisiz bir modelin, örgütü ile siyaseti arasında "açı" yarattığını deneyimlemiş bulunuyoruz. Oysa bugün siyasal stratejiyi güvence altına alacak, sol ve kitle hareketi arasında kimi yerelliklerde oluşmaya başlayan spesifik bağları yaygınlaştıracak en önemli pratikleştirici hamle, tekil mücadeleye başlıklarının başarıya ulaşması *-her somut başarı örgütlenme yaratır (tersi geçerli değildir)-* ve çeşitli örgütlenme biçimlerinin bir aradalığıdır. Öncülük, örgütün kendisinde değil, siyasetinde, stratejisinde, acil mücadele hedeflerini hayata geçirmekte gösterdiği hızlı irade ve taktiksel çözüm arayışlarındadır. Böyle bir çözüm yaratılamadığı ölçüdeyse öncülük raflardaki yerini sürdürecektir.

İşte bu yüzden;

Güncellenmesi gereken Lenin, nesnel olanakların *Prometheus*ça çalınması için "Ne Yapmalı?" sorusunu soran stratejik Lenin'dir!

51 "Modern Prens", s. 47.

Ek notlar

1- Gramsci'nin siyasal analizine ve pratik felsefesine biçim veren hegemonya stratejisi esasında *tekilliklerin evrenselleştirilmesi mücadelesidir*. Yani siyasal parti, "eylemde kendini *kısmen ispatlayan* ve tanınıp kabul gören kolektif bir iradenin, içinde artık somutlaşmaya başladığı karmaşık toplumun bir ögesi (italikler benim-DS)"* haline gelir. Fakat Gramsci'nin Batı'daki mücadelenin Rusya'dakinden farklılığını vurgulamak için ileri sürdüğü *mevzii* ve *cephe* savaşı modellemelerinin bugünkü nesnelliği bütünüyle yansıtamayacağını bilmeliyiz. Çünkü bu kavramsallaştırmalar ağırlıklı olarak *iktidara* giden yol açısından kullanılmaktadır.

*"Modern Prens", s. 12.

2- Cephe pratiğiyle ilgili olarak Gramsci'nin yazdıklarını değerlendiren Peter D. Thomas şu üç saptamayı yapmaktadır:

i- Gramsci birleşik cephe mücadelesini mevzi savaşıyla eşit olarak görüyordu ve (Lukacs ekibinin başlattığı *Teilaktion* "maceraçılığı"-DS) manevra savaşıyla dengede tutan bir tavır olarak ele almaktaydı.

ii- Mevzi savaşı ona göre Batı'daki sınıf hareketlerine en uygun mücadele biçimiydi.

iii- Gramsci Batı devletlerinin 1920 yılındaki verili konumundan (ırkçı, faşist niteliğinden vs. -DS) yola çıkarak onun 19. Yüzyılda bulunan kendine özgü kökenlerine indi.

Fakat Thomas, Gramsci'nin *duruma özgü* olarak geliştirdiği bu cephesel tavrın, aslında kendi kendisini çelişkiye düşürdüğünü, böylece bir stratejinin Lenin ve Troçki tarafından Batı'daki devrimci mücadelenin tüm bir dönemini tanımlamak için ileri sürüldüğünü, Lenin'in de Alman devrimi yenilmeden önce "siyasetin önceliğine" atıf yaptığını söylüyor. Bu açıdan Thomas'a göre Gramsci zaten:

"i. Farklı koşullarda bile ekonomistlerin zafer gösterileri karşısında sosyal demokratların ya "yenilgiciliği (kabullenmesini-ds)" ya da "gerçekliği"i (yani birleşik mücadeleyi-DS) karşı karşıya koyması gerektiğini ileri sürmüştür.

ii. Tarihsel çıkmazlar karşısında ondan nasıl çıkılacağına odaklanmıştır.

iii. Tarihsel analizini Marx'ın ekonomi politik eleştirilerine ve

Feuerbach'da vurguladığı “pratik-eleştirel” etkinliğe atıfla, nesnelliğin kaderine terk edilmemiş ve özenle cephe stratejisi- ni vurgulayan” bir çözüme vurgu yapmıştır. bkz: Thomas, P. D. : “The Gramscian Moment, Philosophy, Hegemony and Marxism”, Brill, Leiden.Boston 2009, s. 77

3- “Ne Yapmalı?”nın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde Lenin, sosyal demokrat propagandanın fabrika ölçeğinde siyasal sürekliliğini sürdürebilmesi ve işçilerin devrimci eylem taktiklerini öğrenebilmesi için, pratikte ön plana çıkmış, örgütlenme ustası işçi ve öğrencilere ihtiyaç olduğunu belirtir. Onun profesyonel devrimcilerin öğrenci “de” olabileceği konusundaki ısrarı öğrencilerin konumları itibarıyla eğitime daha yatkın olmalarından ileri gelir. 1894-1901 yıllarında tümüyle (legal) Marksizme sarılan öğrenciler işçi eylemlerinin yaygınlaşmasında önemli roller üstlenmişlerdi. Ama mücadele içerisindeki deneyimsizlikleri ve donanım bakımından zayıflıkları, devrimci hareketin sürekliliğinin sağlanması açısından onları yeterince etkin kılamamıştı. bkz. “Ne Yapmalı?”, s. 125-127.

(3. notla ilgili olarak) O dönemlerde öğrencileri mücadeleye ikna etmek, işçileri mücadeleye ikna etmekten görece daha zor olduğundan, Lenin'in öğrencilerin “de” mücadelenin içinde olabileceğini belirtip geçtiği düşünülmesin. İskra aynı zamanda öğrenci sorunlarını da merkezinde tutan bir gazeteydi. Aynı sebeple de *Ne Yapmalı?*’nin sayfaları arasında öğrencilerin işçilerin yanında olmasının yeterli olmadığını, işçilerin de öğrencilerin yanında olması gerektiğini belirtiyordu: Hem de “*işçiler için elle tutulur sonuçlar*” vaat etmeyecek kimi başlıklara rağmen! a.g.e., s. 92.

Kaynakça

Bensaid, D. : “*Sıçramalar! Sıçramalar! Sıçramalar!*”, içinde: *Yeniden Lenin, Bir Hakikat Siyasetine Doğru*, derl. Žižek, Budgen ve Kouvelakis., Otonom Yayıncılık, İstanbul 2007.

Gramsci, A. : *Modern Prens: Machiavelli, Siyaset ve Modern Devlet Üzerine*, Dipnot Yayınları, Ankara 2014.

Lih, L. T. : *Lenin Rediscovered, What is to be Done?, In Context*, Haymarket Books, Chigago 2008.

Thomas, P. D. : *The Gramscian Moment, Philosophy, Hegemony and Marxism*, Brill, Leiden-Boston 2009.

Yurtsever, H. : *Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya*, Yordam Kitap, İstanbul 2012.

Yazıda atfı yapılan Online kitap ve makaleler

Bekmen, A. : “*BHH’nin Seçime İlişkin Açıklamasına Dair Dağınık ve Kasvetli Düşünceler*”: <http://baslangicdergi.org/bhhnin-secime-iliskini-aciklamasina-dair-daginin-ve-kasvetli-dusunceler/>

Engels, F. : “*İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*”, eriş yayınları (düzenleyen) 2007.

<http://www.kurtuluscephesi.org/orjinal/ingiliz.pdf>

Güler, A. : “*Haziran’ın Yolu*”: <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/aydemir-guler/haziranin-yolu-103763>

Gündoğan, E. : “*Dışarıdan bilinç ve strateji sorunu*”: <http://ilerihaber.org/yazarlar/ercan-gundogan/disaridan-bilinc-ve-strateji-sorunu/218/>

Karaoğlu, M. : “*Yunanistan’da seçim sonrası ve sol*” : <http://ilerihaber.org/yazarlar/mehmet-karaoglu/yunanistan-da-secim-sonrasi-ve-sol/721/>

Lenin, V. I. : “*August Bebel*” içinde: *Collected Works vol. 19*, Progress Publishers: Moscow 1977. <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1913/aug/08.htm>

Lenin, V. I. : “*Seçme Yazılar: Devrim Demokrasi, Sosyalizm*”, Yordam Kitap, İstanbul 2011.

Lenin, V. I. : “1905 Devrimi Üstüne Konuşma”: <http://www.urundergisi.com/makaleler.php?ID=1855>

Lenin, V. I. : “Nereden Başlamalı?”, içinde: “Örgütlenme Üzerine”, Eriş yayınları (düzenleyen) 2003.

Lenin, V. I. : “Ne Yapmalı?, Hareketimizin Canalcı Sorunları”, Eriş yayınları (düzenleyen) 2003.

Lozovsky, A. : *İşçi Sendikalarının Rus devrimindeki Rolü Üstüne*, The Union Publishing Association, New York 1920: <https://www.marxists.org/archive/lozovsky/1920/russrevunion.htm>

Marx, K. Engels, F. : *Gotha Programının Eleştirisi*, Eriş Yayınları (düzenleyen) 2003.

Marx, K. : “Feuerbach Üzerine Tezler”: <https://www.marxists.org/turkce/m-e/1845/tezler.htm>

Marx, K., Engels F.: “Komünist Manifesto”: <https://www.marxists.org/turkce/m-e/1848/manifest/kpm.htm>

■ 12 Eylül Türkiye'sinden Haziran Türkiye'sine kültürel hegemonya

EBRU PEKTAŞ

AKP'nin son dönemki savaş siyaseti ülke gündemini hızlıca sert ve köşeli uçlara taşımış görünüyor. Ancak bu tip hızlı virajların siyaset ve ideolojinin ötesinde kültürel alana gelindiğinde etkisinin nasıl olduğu oldukça tartışmalı. Kaldı ki tüm savaş tamtamlarına, 90'lar hevesçiliğine rağmen Haziran Direnişi'nin etkileri devam etmekte. O halde bu direnişin, üstünde çok da durulmayan bir boyutu olarak kültürel alana bakmak önemini korumakta.

Haziran Direnişi'nin siyasal ve ideolojik düzeyde bir kırılmaya işaret ettiği malumunuz. Peki benzer bir kırılma "kültürel alan" için de geçerli mi?

Örneğin TV kültürünün, tüketimciliğin, medyanın, vurdumduymaz pop müziğin ve şükürcü, kadercı arabeskin elinde "uyutulan" bir toplum ne olmuştur da gözlerini açmıştır?

Ya da düne kadar apolitik, bencil, rekabetçi, narsist, çürümüş vb. olmakla suçlanan genç kuşak nasıl birden isyanın göz bebeği haline gelmiştir?

Siyasal ve ideolojik düzlemde "yoğunlaştırılmış 12 Eylül" olarak da nitelendirilebilecek AKP'li yıllar aynı hız ve tutkuya kültürel alanda da sahip olmuş mudur?

Bu yazının tezi AKP egemenliğinin, tüm gündelik hayatı dinselleştirme pratiklerine, gerici kültürel ürünlerin topluma boca edilmesine, helal seks shoptan İslamcı moda dergilerine uzanan çeşitli girişimlerine, haremlik-selamlık plajlarına ve benzerlerine rağmen kültürel hegemonya alanında elinin aslında zayıf olduğudur. Bu zayıflığın temel nedeni *AKP egemenliğinin kültürel alan da dâhil olmak üzere yönetsel-kurumsal-ideolojik-siyasal düzlemlerdeki otoriter uygulamaları ile kültürel hegemonyanın mezhebi geniş karakteri arasındaki uyumsuzluktur.*

Bu tez bizi bir kez daha kültür denilen meşakkatli alana davet etmektedir. Üç temel soruda bir kuramsal çerçeve oluşturmak mümkün.

1-Çokça bahsi geçen “kitle kültürü” kavramı kültür çözümleri için uygun bir araç mı?

Kültür alanı dediğimizde kitle kültürü, halk kültürü, etnik kültür, alt kültürler gibi pek çok farklı ölçekten bahsetmiş oluyoruz. Kitle kültürü kavramı da analitik anlamda belli tercihleri yansıttığı gibi tarafsız da değil. “Kitle kültürü” denildiğinde gerekli olan şeyler; bir miktar alışveriş merkezi, üç beş reklam ajansı, yeter miktarda seksi kadın ve erkek, TV kanalları, best-seller romanlar, magazin programcıları vb. değildir. Önce bir “kitle toplumu” kurmanız gerekir. C. Wright Mills kitle toplumunu “Halkın pasif, ilgisiz ve atomize bir şekilde çoğaldığı, geleneksel sadakat, bağ ve ortaklıkların ya gevşediği ya da tamamen çözüldüğü, açık ve seçik çıkar ve görüşleri temsil eden tutarlı grupların yok olduğu ve içindeki insanların tıpkı tükettikleri ürün, eğlence ve değerler gibi kitlesel bir şekilde üretilen birer tüketici haline geldikleri, görece rahat, yarı refah, yarı-polis toplumu”¹ olarak tanımlıyor.

Bu yaklaşım en başta sınıfsal ilişkileri, toplumsal ilişkileri, özneliği yok saydığı için tarih-dışıdır. Bu kurguda gündelik hayattaki yüzer gezer kültürel ürünlerle, bu ürünleri “tüketen” toplum arasında birbirbir temsiliyet ilişkisi vardır. Çelişkisiz, homojen ve monolitik bir bütün olarak kitle kültürü toplumun bilincine çöreklenir.

Toplumun tümüyle edilgen olduğu kültürel süreçler kurgusu, bütünlüklü tarihsel-politik analizlerin yerine kültür ürünleri analizini, kolaycılığını getirmektedir. Tam da bu nedenle kitle kültürü sorunsalı özünde “malzeme analizine” dayanır. Kitle kültürü kıyametçilerinin içinde yer aldığı dramatik sahnede “toplum uyutuluyor, çürüyor, yozlaşıyor!” feryatları duyulur. “Kitle” içkisine ilaç atılan tazecik genç kız gibidir. Kuşkusuz bu feryatlara zaman zaman hak vermemek elde değil. Ancak elini verenin kolunu kaptırdığı bu feryat figan ortamda dikkatli olmak gerekiyor.

2-Nereden başlamalı ya da kültür nasıl bir çerçevede tanımlanmalı?

“Kültür tarafsız bir kavram değildir; tarihseldir, özgüldür ve ideolojiktir. Hem kavram hem de çözümleme yöntemi açısından ortada önemli bir konu vardır: kültür, bir toplumsal oluşum içindeki özgül

1 Kitle Kültürü Efsanesi, A. Swingewood, S.29, Bilim ve Sanat yayınları, 1.baskı.

belirleniminden ayrı olarak var olamaz. Kültür toplumsal ilişki ve pratikler bütününü oluşturan toplumun-ekonomik, siyasal ve eēit-sel gibi- çok sayıdaki düzlem ve ya yapıları içinde ve bunlar aracılıēıyla geliŐir(...) Marksist kültür kavramı, kültürün özgül tarihsel belirlenimine odaklanmaktadır.”²

Bu baēlamda kültürü tarihsel bir ilişki içinde anlamlandırmak; her Şeyden önce içine insan ilişkilerini, sınıf ilişkilerini yerleŐtirmek anlamına gelir. Kültürün hegemonik boyutu, daha a ıēı egemen hale gelebilmesi, onaylanması, benimsenmesi ve hatta yeniden üretilmesi etkin bir  znelliēi varsayar.

Bu bakımdan  rneēin **popüler kültür** kavramı kültürün tarihsel, özgül, hegemonik ilişkilerini daha iyi yansıtan bir ölçek olarak kullanılabilir. Popüler kültür; sınıfları dikey olarak kesen; toplum  l eēindeki ortak paylaŐımları, duygu, düşünce, tavır, deēer, kodlamaları, sembolleri işaret eder. Mesela süpermarkette tezgah tlık yapan genç işçi ile bir Őirketin yöneticisini sahip oldukları farklı sınıfsal koşullara raēmen bir Facebook grubu ya da bir dizi karakterine duydukları hayranlık buluŐturabilir. Dolayısıyla popüler kültür kavramı hem kitle kültürü ürünleri, tüketim kültürü gibi sermayenin somut çıkarlarını yansıtan unsurları hem de geleneksel motifleri ve ulus-devlet ölçekli özgüllükleri içerir. Toplumun onay, kabul etme, yeniden üretme ya da tersine benimsememe, baēlamını deēiŐtirme, anlamını bozma gibi etkinlikleriyle hegemonya burada kurulur. Kuşkusuz bu hegemonya bireylerin sınırsız özgürlükleri, tercih ve eēilimleriyle deēil belirli koŐullanmalarla, kimi çerçeveler ve sınırlılıklar içinde kurulur.  rneēin popüler kültürün eŐitsizlikleri meŐrulaŐtırıcı motiflerinin geniş kitleler içinde kolayca mayalanabilmesi sınıflı toplumun deēer yargılarıyla buluŐabilmesi mümkündür. Yani “kültürel alan” hem tarihsel birikimin hem de sınıf ilişkilerinin tastamam içindedir.

3-Kültürel süreçler özgürleŐtirici ya da uyutucu pratikler midir?

Kültürel süreçlere özgürleŐtirici ya da uyutucu pratikler olarak abartılı bir önem atfedilmesi, kültür alanına mutlak belirleyicilik tanınması ve de tüketicilerin anlamlandırmasından, koşullarından baēımsız kültürel ürünlere mutlak anlamlar atfedilmesi anlamına

2 a.g.e, s.52

gelir.³ Aslında kültürel süreçler, toplumun ayağa kalkmasında ya da tersine statükocu tepkiler vermesinde çok daha dolaylı etkilere sahiptir. Üstelik bu dolaylı etkiler, kültürel süreçlerin daha hızlı ideolojik etkilere yol açtığı günümüz dünyası için de geçerlidir.

Kültürel süreçlerin belli bir bağlamın dışında, izole bir alanda kurgulanması düpedüz verili sınıf mücadelelerinin, bunların belirlediği siyasal-ideolojik koşulların ve hepsinin üstünde devindiği tarihsel ilişkilerin dışında kurgulamak anlamına gelir. Böyle yapıldığında kültürel ürünler, tutumlar, davranışlar, semboller, değerler vs. mutlak anlamlar kazanır. Fazıl Say'ın arabesk müzik hakkında çok gürültü koparan değerlendirmeleri hatırlanacaktır. Bir sanatçının arabesk müzikte yavşaklık görmesi, dinleyenleri vatan haini olmakla suçlaması ve yine hepimizin bildiği kadercilik-şükürcülük gibi eleştiriler yöneltmesi sanatçının özgünlüğüyle, tutkularıyla vs. açıklanabilir, anlamlandırılabilir. Ancak aynı şeyi bir marksistin yapması anlamlı olmaz. Kültürel ürünü yine kültürle açıklayan tolojik bir değerlendirme olur.

Buraya kadarki tartışma, kültürün, daha özelde popüler kültürün edilgen bir süreç olup olmadığı, neyi ne kadar etkilediği etrafında dönmektedir. Peki kültürü salt özgülleştirici ya da uyutucu olarak görmeyeceksek siyasal alanla bağına nasıl kuracağız? Ya da toplumsal formasyonda üstyapının güzide bir parçası olarak kültürel alan ideolojik alanla ve hatta siyasal alanla nasıl bir etkileşim içindedir?

Yöntemsel olarak kültür ile siyaset-ideoloji arasındaki mesafenin tanımı son derece önemlidir. İki uç yorumdan biri bu mesafeyi çok kısaltarak tıknaz/kompakt bir yapı oluşturur. Kültürel süreçleri siyasetin ve ideolojinin basit bir gölge fenomenine dönüştürür. Bu indirgemeci yaklaşım açısından kültüre ait her olgu düzen siyasetinin izlerini taşıyacaktır. Diğer uç ise, kültür ile siyaset-ideoloji arasındaki mesafeyi bu kez aşırı ölçüde açarak kültüralist-olgucu yorumlar yapılmasıdır. Mesela '80 sonrası kültürel dönüşümü olgu merkezli çözmeye çalışmanın yarattığı tatminsizlik tam da bununla ilgili; yeni birikim biçiminin, bu birikim biçiminde belirleyici olan sınıf mücadelelerinin yeni kültürel oluşumla bağı hiç kurulmadığında, olgucu bir kitle kültürü fecaati çıkıyor ortaya.

Kültür ile siyaset-ideoloji ilişkisine önemli bir ek daha yapmak gerekiyor: tarihsellik. Türkiye örneğinden hareketle en başta AKP'nin

3 Bu tartışmadaki uyutucu ifadesi için bkz. Pop Yazılar:Varoştan Merkeze yürüyen 'Halk Zevki', Orhan Tekelioğlu,1. baskı

“Yeni Türkiye’sinin” kültürel alanda bir tabula rasa üzerine kurulmadığını söyleyebiliriz. Çeşitli kırılma ve dönüm noktalarıyla birlikte neredeyse 100 yıllık -saf anlamda folklorik kodları dışlarsak- bir birikimin üzerine kimi girdiler, hatta çoğunlukla da zorlamalar denenmektedir. Oysa ki “...kültürel hegemonya, egemen sınıfın en az zor ve dayatmayla, en çok da zaten var olan duyarlılık, beklenti, inanç ve yönelimleri manipüle ederek gerçekleştirdiği bir hegemonya biçimidir. Bir sınıf olarak burjuvazinin siyasal ve ideolojik hegemonyadaki rolü ve belirleyiciliği daha doğrudan, kültürel hegemonyadaki rolü ise daha dolaylıdır.”⁴

Üstelik kültürün tarihsel olarak daha çok süreklilikten yana bir eğilim göstermesi yani kimi değişim ve dönüşümlerin önemli zaman aralıklarına yayılması da hesaba katılmalıdır.

Artık daha yakın çekimlerle Türkiye’deki kültürel süreçlere bakabiliriz.

Bir ‘kopma ayini’ olarak kültürel dönüşüm...

Yazımızın temel tezini bir kez daha anımsamakta fayda var. AKP egemenliğinin, tüm gündelik hayatı dinselleştirme pratiklerine, gerici kültürel ürünlerin topluma boca edilmesine, helal seks shoptan İslamcı moda dergilerine uzanan çeşitli girişimlerine, haremlık-selamlık plajlarına ve benzerlerine rağmen kültürel hegemonya alanında elinin aslında zayıf olduğudur. Bu zayıflığın temel nedeni *AKP egemenliğinin kültürel alan da dahil olmak üzere yönetsel-kurumsal-ideolojik-siyasal düzlemlerdeki otoriter uygulamaları ile kültürel hegemonyanın mezhebi geniş karakteri arasındaki uyumsuzluktur.*

Öncelikle **kültürel hegemonyanın mezhebi geniş karakteri** derken ne demek istediğimizden bahsetmek gerekiyor. Bahsettiğimiz, çehresini önemli ölçüde ‘80’li yıllarda kazanan popüler kültürdür. Neo-liberal paradigma başlangıç adımlarını, açıklık, özgürleşme, bireyin, cinselliğin, kimliklerin keşfi, psikolojinin imdada yetişmesi, gösteriş ve tüketim gibi tatlı temalar etrafında kurdu. Bunlar kültürel örüntüsünde itidalin, sabrın, tutumluluğun, sebat etmenin, diğerkamılığın, adanmışlığın, zenginliğini gizlemenin, onurlu yoksulluğun, yenilen takımı tutmanın, boynu bükük kahramanların, kavuşamayan aşıkların olduğu bir toplum için yeni şeylerdi. ‘80’li yılların Türkiye toplumunun kültürel süreçlerinde nasıl bir kırılmaya yol açtığına dair çok şey yazıldı, çizildi.

4 Sınıf Kültürü: Olmazsa olmaz mı?, Gelenek 82, Metin Çulhaoğlu, s.71

Adına '80'ler denilen coğrafyada arzuyu hemen ve şimdi karşılanmanın talep edildiği bir hedonizm, herkesin haklı (bence sen de haklısın) ve bir o kadar masumiyetten uzak olduğu (masum değiliz hiç birimiz) bir narsizm özel bir kültürel iklim oluşturmaktaydı. "Vitrinde yaşanan" ve "pop çağı ateşiyle" kavru lan bir dönem. Bu ateş çok kışkırtıcı ve davetkar. Bir Tarkan konserine uzanmak yeterli bu ateşi hissetmek için.

"Gömleği iliklerinden kurtulup omzundan sıyrıldıkça, göbeği davetkâr figürlerle kıvrıldıkça, ayakları kor ateşte yürürmüş gibi zıpladıkça kadınlar bilinç duvarlarını aşan çıgılıklarla kendinden geçiyor. (...) O andan itibaren bir 'kopma ayını' başlıyoruz"⁵

Duygu Asena janrındaki gibi tabuların zorlanması, yasak bilinene amansız bir "karşı çıkış" sergilenmekteydi. N. Gürbilek'in yerinde tespitiyle, '80'lerin kültürel iklimi, kültürü bütün olarak pornografikleştirdi. Böylelikle 70'li yılların sonunda türeyen "seks furyası" artık kötü sinema salonlarının izbe köşelerinden tüm bir topluma ulaşmıştı. Pornografikleşme "...medyanın, reklam ve eğlence sektörünün sağladığı dil sayesinde çok daha 'kültürlü' bir nitelik kazanmıştı. Kendisini yasakla, gizlilikle, suçluluk duygusuyla ya da bütün bunları hafifletmesi beklenen bir komiklikle tanımlamış bir alt kültür olarak değil, kültürün kendisi olarak sunuyordu"⁶

Ekranlardan miting meydanlarına, yüz bin satan mizah dergilerinden statlara, konserlere, yatak odalarına her yerden bu "kopma ayını"nin tınısı duyulmaktaydı.

Popüler kültür o kadar ayartıcı bir güce ulaştı ki yalnızca geleneksel kültürel motifleri baştan çıkartmakla kalmadı, aynı zamanda devletli kata da çoktan erişmişti. Turgut Özal'ın "Koy bir kaset Semra neşemizi bulalım" dediği, "dolmuş müziği" arabesken başkası değildi.

Daha fenası işçi sınıfının ve sosyalizmin yenilgisinden de güç alan ideolojik saldırı özgürlükçülük, demokrasıcılık, örgüt düşmanlığı, bireycilik, girişimcilik, piyasacılık gibi motifler üzerinden verili kültürel ortam ile önemli rezonans noktaları yakaladı. Üstelik bu uyumun kendisini daha sert tutumlarla ve çizgilerle kaynaştırdığı ara uğraklar da oldu.

Türk-İslam sentezinin, savaşın körüklediği milliyetçiliğin yükseldiği doksanları hatırlayalım. "Bizler Atatürk çocuklarıyız. Bunu

5 Yıldızlar, Can Dündar, Can yayınları, 2. Baskı, s. 14

6 Kötü Çocuk Türk, Nurdan Gürbilek, Metis yayınları, 1. Baskı, s.22

tüm hareketlerimizle, düşüncelerimizle belli etmemiz gerekir” diyen Kenan Doğulu sevgilisiyle reklam ajansına poz verdikleri sürece sevgili kalma konusunda kontrat imzalıyordu. Seden Gürel Anıtkabiri 18. kez ziyaret ediyor, İzel dönemin iktidar partisine “hep el ele gönül gönüle” muhalefet partisine “haydi şimdi bütün eller havaya” adlı bizi bizden alan pop parçaları satıyordu. Bağdat caddesi fırlaması, popçu ya da ferdici, ülkücü ya da Müslüman gençlik de yine tastamam bu pop patlamasının içindeydi.

Televolelerden evlilik programlarına, salya sümük aşk dizilerinden BBG evlerine bu işin şirazesinden çıktığı 2000’lerin başında bir genelkurmay brifinginde bile dile getirilmişti. Ve fakat artık ok yaydan çıkmıştı. Hem “Türkiye bu tadı sevmişti” hem de ortada çok tatlı paralar dönmekteydi.

2000’lerin başında AKP iktidarı, gündelik hayatı siyasal-ideolojik hamlelerle dinselikleştirme gayreti kadar mevcut iklimle kaynaşabilme yeteneğini de gösterdi.

“Seçim zamanı, ‘hanım seçmenlere’ yönelik toplantılara Sibel Can gibi starları davet eden AKP’nin popüler kültürü kullanma konusundaki siyasi pragmatizmi ve elastikiyeti önem arz ediyor. Zaten Erdoğan’ın popüler kültürü çok yakından takip ettiğini kendisiyle yapılan söyleşilerden ve bazı yakın arkadaşlıklarından (Adnan Şenses gibi) kolayca anlayabiliyoruz. Örneğin, Popstar yarışmasına ilişkin bir soru sorulduğunda, evlerinde Bayhan’ın sevildiğini ve ona oy gönderildiğini hemen söyleyebiliyor; şarkı söylemesi istendiğinde hiçbir zorluk çıkarmadan mikrofona yöneliyor; futbol maçlarına gidiyor ve takımların ligdeki performansına ilişkin detaylı yorumlar yapıyor. Yine, ‘Kurtlar Vadisi Irak’ filminin Ankara galasından sonra, eşi filmi çok beğendiğini söyleyerek, popüler kültür siyaset ilişkisini ilginç bir şekilde bağdaştırmaktaydı”⁷

Neyse ki hayat böyle serin sulara akıp gitmedi. Sular ısındı. AKP’nin kendi kitlesini konsolide etme eğilimi siyasal nedenlerle bir mecburiyet halini alınca kültürel alana ve hatta onunla en çok bağlantılı bir kavram olarak yaşam tarzlarına daha çok müdahale eder oldu. Zaten yönetsel-ideolojik-siyasal kulvarda sergilenen muazzam otoriterleşmenin kültürel alanda “liberal” kalmaya devam etmesi mümkün olamazdı. Nitekim AKP fasılalar halinde “edep yahu” diyen sevimsizliğiyle olmayacak işlere burnunu sokmaya başladı.

7 Pop Yazılar: Varoştan Merkeze yürüyen ‘Halk Zevki’, Orhan Tekelioğlu, 1. Baskı, s.87

Günden güne fırça yiyenler toplamı dövme yaptıranlardan, kırmızı ruj sürenlere, kızılı erkekli yaşayanlara, toplum içinde kahkaha atan kadınlardan içki içen gençlere, hamileyken dışarda dolaşanlara, dekolte kıyafet giyenlere, bekar kalanlardan sevgiliyle tatile gidenlere, Facebook kullananlara kadar genişledi. Popüler kültürün muhafazakâr örnekleri ya da Muhteşem Yüzyıl dizisi gibi zamanın ruhunu iyi yansıtan örnekleri bile bu otoriter dilin hışmına uğradı.

Kültürel örüntülerin iç içe geçtiği, mutlak karşıtlıklara dayanmadığı, çelişik tutum, değer, sembol veya tarzların ve hatta ruhsal durumların yan yana durabildiği bir alandan bahsediyoruz. Kadın/gündüz kuşağı adı verilen programlarda olduğu gibi önce içli bir arabesk türkücüye eşlik ederken göz yaşı seline boğulanların, akabinde tozu dumana kattırarak sahnede göbek atmaları “kopma ayınlarının” güncel versiyonu olmaktadır. Kimsenin bu alanın cazibesine karşı gelemediğinin en güzel örneklerinden biri grotesk giyinme tarzlarıyla boy gösteren yeni türbanlı genç kadınlardır. “Baş kapalı olabilir ama doğaya karşı gelinemez, hormonlarla şaka olmaz” dercesine giyinen gençler ya da evlilik programlarında yaşlı partner adayına açıktan seks performansını soran türbanlı teyzeler.

Popüler kültürün epey merkezine yerleşmiş muhafazakâr kültürel motiflerin saf halleriyle var olabilecekleri yani seksi olmayan, tüketmeyen, kendini ifşa etmeyen, teşhir etmeyen, gösterişten uzak bir biçim artık yok. Bu nesebi geniş kültürel ortam, her kesime içinde var olabileceği, eğer toplum-dışı olmayacaksa ucundan tutabileceği “bir vaatler ve olanaklar vahası” sunmaktadır. Twitter’da 140 karakterle kişisel manifestosunu yayınlatabilen, uzun yazılara katlanamayan, Facebook’da kısa sözler paylaşan, hız bağımlısı, aşırı derecede mesaj, paylaşım ve iletişim “olanaklarına” sahip günümüz insanı bu kültürel ortamın hem üreticisi hem tüketicisi hem mağduru hem de galibidir.

AKP’nin otoriter uygulamaları kültürel alana daha fazla girdikçe ortaya gerçek bir uyumsuzluk çıkmaktadır. “Önce birey ol” düsturunun yerini bu kez cemaat olmanın, tebaa olmanın alması, yıllar yılı kıskırılan, istismar edilen cinselliğin, keşfedilen tenin ve hazzın öpüşme yasağı uygulamasındaki gibi her delikten kovulmaya çalışılması, eller havaya modunun kızılı-erkekli denilerek bastırılmaya çalışılması gibi girişimler başarılı olabilir mi?

Popüler kültürün o derinlere demir atmayan yüzer-gezer motiflerini mağlup edilebilir mi?

Daha açık sormak gerekirse, gerçekten de çoğunlukla yüzer-gezer, gelip geçici, çelişik, piyasa ömrü sınırlı çeşitli kültürel ürünler, o kopma ayinleri, bin bir surat motifler hiçbir kalıntı, tortu bırakmaz mı?

“Popüler kültür denince, özü olmayan, bir geleneğe yaslanırsa da geçici olan, kısa süren ve bir gün tükenecek olan beğenilerden söz edildiği düşünülebilir. Halbuki, geçici olduğu düşünülen bu beğeni kültürleri, zamanla hayatı kavrama, anlamlandırma yönünde referansa dönüşen bir dizi sosyalizasyon pratiği haline gelebilir”⁸

Popüler kültürün, güncel ve somut anlamda AKP’nin müdahaleleriyle tezat oluşturan kimi unsurlarından bahsetmek mümkün. Öncelikle ciddi dönüşüm ve kırılmalara rağmen tarihsel olarak kültürel dokumuza nüfuz etmiş örüntüler vardır. Bunlar asıl dayanağını Türkiye’deki burjuva devrimi süreçlerinden alan tüm eşitsiz gelişimiyle modernleşme, arızı yanlarına rağmen aydınlanmacı ve seküler birikimdir. Bu kültürel örüntüler, sınıfları ve çıkarları “olumsal” anlamda bölen ya da kimi zaman birleştiren pek çok ikilikle kendini var etmişti. Neydi bu ikilikler? Gelenek-modern, doğu-batı, merkez-çevre, eski ahlak-yeni ahlak, geleneksel giyim-modern giyim, gündelik hayattaki sayısız örnek; modayı takip etme, teknolojiyi kullanma, tatile gitme, çekirdek aileye geçiş gibi.

Özellikle ‘80’li yıllar, hızlı kentleşme, kapitalistleşme süreçleri, popüler kültür, medya, kitle kültürü gibi olgular bu ikiliklerin hamkatı hallerini önemli ölçüde deforme etmiş yerine çok daha fazla melezlenmiş kültürel unsurlar yerleştirmiştir. AKP’nin kültür politikalarında tam da bu süreci tersine çevirmeye çalıştığını, bir kez daha AP-DP geleneğinin popülist-kültürel kalıplarını kullandığını görüyoruz. AKP’nin kültürel hegemonyada elinin zayıf olmasının bir nedeni de budur. Türbanlı bacılarla dekolte kadınların, içki içenlerle ayran içenlerin, çok çocuk yapanlarla çocuksuzların, evlenenlerle bekar kalanların, çalışan kadınlarla evine mahkum edilenlerin mutlak olarak birbirinden izole olmuş ikilikler, saf karşılaşmalar şeklinde boy gösterdiğini söyleyebilir miyiz?

Alkol yasaklarını düşünelim. Eğer bu toplumun kültürel-ruhsal bütçesini, asla alkol tüketmeyenler, içki içenlerle görüşmeyenler, “kafayı çekmek”ten bahseden şarkıları türkülerini dinlemeyenler, “ortamlara akılan” dizileri izlemeyenler, alkol denilen “melanet”ten

ötürü Mustafa Kemal'i sevmeyenler oluştursaydı sorun yoktu. Aslında daha gerçekçi bir fotoğrafta, yalnızca oruç tuttuğu ayda içki içmeyenleri, içmek için gün sayanları, muhafazakar bile olsa çoluk çombalak gittiği piknikte iki kadeh rakı atmak isteyenleri, "derin Anadolu" taşrasının yol kenarına arabasını çekip müzik eşliğinde "birasını yuvarlayanları" da olduğu için milyonların ayağa kalktığı Haziran Direnişi'nde en popüler adlandırmalardan biri "ayyaşlık" oldu.

Giyim kuşamla ilgili yasaklayıcı, pejoratif söylemlerin yalnızca dekolte giyenleri değil türbanlı bacıların daracık kot pantolonlarına da uzandığı çetin ceviz koşullar vardır. Kültürel alanda "kurucu" söylemini yasaklama, reddetme, bastırma, yok sayma üzerine kuran bir iktidarın hegemonya kurması oldukça zor. İki ayyaş göndermesi, cumhuriyet balolarının anılması, boğazda viski içenlerden ya da daha günceli Cihangir'de viski içenlerden dem vurulması geçmişin ruhlarını -kültürel ikiliklerini- çağırarak anlamına gelmektedir. Tam da bu yüzden AKP'nin "ruh çağırma" tekniklerine dayanan kültürel sondajları, hiç suya sabuna dokunmayacak gibi görünen temaları ateşli birer "habitus" malzemesine (yaşam tarzına dokunma) dönüştürebilme maharetine sahiptir.

Haziran Direnişi kültürü: Yeni bir 'kopma ayini' mi?

Yazının en başında sorduğumuz soruya nihayet kavuştuk. Verili popüler kültür düşünülüğünde, Haziran Direnişi'yle birlikte siyasal-ideolojik düzlemde yaşanan kırılmanın benzer şekilde kültürel alanda da yaşandığı söylenebilir mi? "Kitle kültürü, popüler kültür, medya, 'sosyal medya' denildiğinde ise bu alanda da 'sembollerin' 'sembolik sistem ve yapıların' 'popüler söylemlerin' vb çok farklı (ve muhalif) bağlamlara yerleştirilebileceği, başka türlü inşa edilebileceği ya da yeni (ve muhalif) sembolik biçimlerin dolaşıma girebileceği görülmüştür."⁹ Kısacası bir kırılma değil bağlam değiştirme söz konusudur.

Haziran Direnişinin popüler sloganlarını, duvar yazılarını, sosyal medya paylaşımlarını bir de bu açıdan değerlendirmek gerekir. Popüler kültürün hangi unsurları bu kez farklı bir bağlamda hayat bulmuştur?

Kültürel dünyamızın kalın çizgilerinden birey olma, kişisel olanın biricikliği, kendini keşfetme, "ben nesli", narsist dışavurum

9 [\(9\)](http://haber.sol.org.tr/yazarlar/metin-culhaoglu/dba-ve-dia-al-birini-vur-otekine-mi-77924)

çığlıkları gibi tema ve durumları bile yepyeni bir kılıkla karşımıza çıkabildiler. Yalnızca isyan dilinin kişisel yüklerle kurulduğu “bu biber gazı bir harika dostum” benzeri yüzlerce yazılamalar değil bahsettiğimiz. Örneğin en son seçimlerde AKP’nin yenilgisi için “bitti diyorum anlamıyor musun” gibi tweetler, bir dönem apolitizmin göstergesi olan kişisel dilin, yeni kültürel iklimde saf değiştirerek politik olmanın önemli bir parçasına dönüştüğünü işaret etmekte.

Direnış kültürünün en çarpıcı yanı mizah dolu olmasıydı. Mizah “meşrebi geniş karakterli” diye sözünü ettiğimiz popüler kültürün en fazla öne çıkan özelliği. ‘80’li yılların belki de her aileye bir hatıra bıraktığı darbenin acılığı, küçük Emrahlar, küçük Ceylanlar ile küçük bir acılar cumhuriyetine dönüşen ülkenin vakarı, piyasanın şenlikli ortamına fazlasıyla ekşidiği için mizah “yoksul ülke, darbe görmüş ülke, iç savaş” filan demeden aldı başını yürüdü. Doksanların satış rakamları yüz binlere dayanan mizah dergileri, ortalığı kasıp kavuran stand-up show’lar, 2000’lerin en çok rağbet gören TV dizileri açık ara mizahın zaferini ilan etmekteydi. Zamanın ruhuyla en geniş kulvarda bütünleşebiliyordu. Haziran Direnişı’nin politik nosyonu en güçlü öğesi “cumhuriyetin değerleri” olmasına karşın Birinci Cumhuriyet’in resmi ideolojisini tiye alan “Mustafa Keser’in askerleriyiz” yazılaması çok tuttu. Solundan sağına resmi/sloganik dile hınzırca yapışan yine mizahtı. Mizahın bu topraklardaki gücü asla hafife alınmamalı. Gaz kapsüllerinin havada uçtuğu, sakatlananların ölenlerin olduğu bir isyanda mizah yine gücünü göstermişti. “Sıkma demiyorum hobi olarak gene sık”, “dün çok çeviktin polis”, “gazın mı bitti abisi”, “üç gündür yıkanmıyoruz toma gönderin” “burdayız bebişim” vs.

Bu yüzden yıllar yılı solun diline, türkülerine, üslubuna, sloganlarına, eylemlerine içsel hale gelmiş “acılı” kültür, o yetimlik duygusu, “şehitler” veren, adanmışlığa yazgılı, onurlu ama kaybeden, akıllı fikirli ama son derece püriten tutum artık değışmek zorundadır. Bu püriten tutum ciddiyet ile zevki, doğruluk ile eğlenceyi, öfke ile mizahı, düzgün duruş ile albeniyi mutlak karşıtlıklar olarak kurgular. Eğer sol bu ülkede ayağını yere basan, kültürel olarak yerleşmiş işler yapacaksa ciddiyetin zevki dışlamadığı, doğru şeylerin pekala eğlenceyi de davet edebileceği, mizahın öfkeyi örgütleyebileceği, albenisi olan pratikleri denemek zorundadır.

Mukavemet çizgisinde ısrar, direne direne kaybetmek, “faşizme karşı” diye başlayan taktikler vb. aslında kendisini bir kez daha

Haziran hiç yaşanmamış gibi 12 Eylül'ün gölgesine atmak anlamını taşımaktadır. İktidar perspektifinin güncelliği "kurucu" bir söylemle "kazanmaya", "yenmeye" odaklı bir söylemle yakalanabilir. Bu perspektifin kültürel alandaki karşılığı en başta pozitif direniş örneklerinin Kıymet teyzelerin, çantalı kadınların, apartman kapılarına süt ve talsid koyanların, evlerinde yaptıkları zeytinyağlı sarmaları çadırlara taşıyanların vs. ikonlaştırılması, topluma yeni kahramanlar olarak sunulması, parti bayrakları kadar öne çıkarılmasıdır. Burada küçük bir parantez açmak gereklidir. Yazının başında değindiğimiz popüler kültürün uyutucu/çürütücü etkileri nereye konmalı? Buraya dönük neler yapılabilir ya da hüloğğcuları, göt kıllarını da kazanabilir miyiz? Bir iktidar pratiği içinde bile büyük bir insani-kültürel dönüşüm, yeni insanı yaratmak vs. en zorlu meselelerden biriyken buralarda kazanmaktan, bunun için eğilip bükülmekten, şekilden şekle girmekten, empati kurmaktan bahsedilemez. Çünkü kazanmak çürümüşü de dâhil tüm toplumu kapsamak anlamına gelmez. Artık gündemimizde kültürel kodları da olan gerçek bir ayrışma, taraflaşma ve kavga var.

Son olarak ve bir kez daha popüler kültür alanı muktedirler açısından bile baş edilmesi güç bir alandır. Bu durumda solun bu alanda verili kültürel ortamın büsbütün dışından mesiyanik kurtuluş reçeteleri üretmesi nafile bir çabaysa AKP'nin "Yeni Türkiye"sinin kültürel sondajlarına, yaşam tarzına müdahalelerine bu kez liberal yüklerden arınmış bir *özgürlükçülük*le karşı çıkması, buralardan saldırganın mümkün olabileceği kültürel motiflerin üretmesi, zaten var olanları güçlendirmesi, desteklemesi bir görev olarak önümüzde durmaktadır.

..okumanotları

■ Marksizmi anlatmak

UMUT EKİNCİ

Felsefi ya da siyasi meselelere dair girifilen her tanımlama çabası, yapısı gereği konumlanma ve konumlandırma anlamına da geliyor. Bu kural, Marksizm söz konusu olduğunda da aynı şekilde geçerliliğini korur. Marksizmin ne olduğu ya da “aslında ne olduğu” üstüne kalem oynatan, söz söyleyen kim varsa bir tanımlama çabasına da girişmiş oluyor. Bu nedenle herhangi bir Marksizm sözlüğü ya da kılavuzunu okurken ders kitaplarından farklı metinler okuduğumuzun farkında olmamız gerekir.

Burada sözü edilen, yazarların/editörlerin öznel tercihlerinden biraz daha fazlası. Althusser’in Kapital’i Okumak adlı çalışması bu konuda en iyi bilinen örneğimiz olabilir. Nice hevesli genç, Kapital’i Okumak’tan geçip Kapital’i okumaya fırsat bulamadı. Ya mecali kalmadığından ya da korkuttuğundan. İşte bu nedenle, öncelikle Marksist klasiklerin kendilerinin okunmasının daha doğru ve kolay yol olduğunu söylemek gerekiyor. En azından “konunun ne olduğunu” anlayabilmek açısından.

Peki ya sözlükler ve kılavuzlar? Bunların hiç mi önemi yok? Şüphesiz var. Ama başlangıç, “konuyu öğrenmek” vs. gibi amaçlarla okunamazlar. Tam da yukarıda bahsettiğimiz konumlanma ve konumlandırma misyonları nedeniyle.

Bu yazının yazılma amacı da bir kılavuzu tanıtmak/tartışmak. Yordam Kitap’tan geçtiğimiz aylarda yayımlanan “Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz”¹ yukarıda bahsedilen çerçeve açısından oldukça iyi bir örnek. Kitabın editörleri Jacques Bidet ve Stathis Kouvelakis, özgün olduğunu söyleyemeyeceğimiz bir Marksizm yorumuyla oldukça hacimli bir kılavuz hazırlamışlar. Orijinali Fransızca olan, dilimize ise İngilizce’den aktarılan Kılavuz’un ayırt

1 Birdet Jacques, Kouvelakis Stathis, Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz (Çev: Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, 2014, İstanbul

edici özelliği, Marksizmi bir düşünce sistemi, ideoloji vs. gibi eksenlerde tanımlamak yerine koskoca bir bulutsuya çevirmesi. Marksizmle ilişkilenen, onunla eklemlenen ya da onu referans alan her türlü düşünceyi Marksizm içinde sayma çabası, eninde sonunda amorf ve içeriksiz bir Marksizm tanımına kapı aralayacaktır. Editörlerin çizmiş olduğu çerçeve de bu açıdan sorunlu görünüyor. Marksizm bir sistem mi yoksa ona atıfla oluşturulan koca bir literatür mü? Editörlerin ikinci şıkkı tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Aslında, Marksizm kılavuzu olmak yerine Marksizme atıfta bulunan düşünür ve akımların günümüz düşünce dünyasında nasıl bir yere sahip olduklarını tarif eden bir kitap olsaydı kendi alanı için başarılı bir örnekten bahsedebilirdik. On yıllar önce Sartre'ın saptadığı² gibi bugün insan bilimlerine dair üretilen tüm ürünlerin bir şekilde Marksizmle eklemlenmek zorunda olması, editörlerin bu çabasını bir miktar gölgelese de kataloglama anlamında önemsenecek bir eser ortaya çıkartılabildi. Şu haliyle Kılavuz, giriştiği çabaya hakkını vermekten çok uzak, Marksizmin içerdiği bütünsellikte çelişir bir yapı ortaya koyuyor. Bu parçalı yapı yukarıda bahsettiğimiz konumlandırıcı misyon ile birlikte değerlendirildiğinde eleştirilmeyi hak ediyor.

Kitabın editörleri, yazdıkları Giriş'te amaçlarını çok naif bir şekilde şöyle ifade etmişler:

Kendi payımıza bizim yapmaya çalıştığımız şey, bugün Marx'a ilişkin referans alanlarını belirleyen ana eğilimleri, sınır çizgilerini ya da kaçış hatlarını ve Marksizmin geleceği gibi (hiç kuşkusuz çok önemli) bir sorunun ötesinde, bu referansların çağımız entelektüel kültüründe ne tür bir etki yarattığını tespit ve bazen de ifşa etmektir.³

Evet, bu oldukça naif bir tanımlama. Ama maalesef konu burada kalmıyor. Hem yukarıda belirttiğimiz konumlandırıcı etki hem de yazarların Marksizmin "krizden çıkışı" için önerdikleri formül tablonun burada ifade edilenden çok daha farklı bir eksene oturduğunu gösteriyor. Buradan -kimi yanlarıyla- özgün bir Marksizm yorumu çıkıyor. İşin riskli tarafı ise tanımlama yapmıyor gibi görünerek bu işi yapıyor olmaları.

2 Sartre Jean-Paul, Yöntem Araştırmaları (Çev: Serdar Rifat Kırkoğlu), Kabalıcı Yayınevi, 1998, İstanbul, s. 14

3 Birdet Jacques, Kouvelakis Stathis, "Giriş", Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz (Çev: Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, 2014, İstanbul içinden. s. 12

Kitabın editörlerinin ortak kaleme aldıkları Giriş yazısında ve ayrı ayrı kaleme aldıkları yazılarında dikkat çeken temel bir izlek Marksizmin bunalımı tartışması. Bunu ana eksen olarak tarifledikten sonra bir yeniden inşa sürecinin mümkün ve gerekli olduğunu anlatıyor her iki editör de. Öncelikle editörlerin marksizmin bunalımından ne anladıklarına bakmak gerekiyor. Bidet, Marksizmin bunalımını, daha iyiye dair inancın yaralanması olarak tanımlıyor⁴ ve Marksizmin öngörü gücünün zayıfladığını savlıyor. Kouvelakis ise daha özsel bir bunalım tarif ederek Marksizmin “bir bunalım kuramı” olduğunu öne sürüyor; çelişik tezler ve bunların uygulanamaması gibi konjonktürel bir yanı da olduğunu eklemeyi ihmal etmeden.⁵ Bidet’in tanımının tamamen siyasal bir hatta olduğu görülüyor. Kouvelakis’in tanımı ise kuram alanıyla bağlantılı görünmesine karşın özünde siyasal etkisizlik üzerine kurulmuş olan bir tez. Yazarların her ikisinin de siyasal olarak etkisiz olan sosyalist özneler üzerinden el çabukluğuyla “Marksizm bunalımı” yaratmaları buradaki sorunlu nokta. Marksizmin ne olduğunu doğru dürüst tanımlamadan; onun siyasal, ideolojik, kuramsal bileşenlerini tarif etmeden bunların birisinde yaşanan sıkışmayı Marksizmin bunalımı/krizi olarak tanımlamak ne bilimsel ne de siyasal olarak uygun bir yol gibi görünüyor. Yaşanan sıkışma, bunun nasıl yorumlanması gerektiği ve çıkış yollarına dair kendi değerlendirmelerimizi bu yazının sonunda paylaşacağız ancak şimdilik, yazarların çizmiş olduğu tablonun son birkaç yıllık dönemi değil 20. yüzyılın büyük bölümünü kapsadığını not ederek devam edelim.

Yukarıda yazdık; Bidet, Marksizmin öngörü gücünde bir zayıflamadan söz ediyor. Ancak bunu somutlamaması nedeniyle tam olarak nasıl bir zayıflığı kastettiğini bilemiyoruz. Sözü edilen zayıflık gerçekten herhangi bir sürecin öngörülememesi mi yoksa buna göre konum alınıp müdahale edilememesi mi, bunu da bilme şansımız yok. Bu, şunun için önemli; bir öngörünün doğrulanıp doğrulanmayacağını ancak siyasal süreçlerin içindeki aktif failer üzerinden kontrol edebiliriz. Diğeri de şüphesiz mümkündür ama kontrol edilmesi zordur. Herkes sürecin bir momentinde “ben demiştim” diyebilecek ölçüde analiz yapar, dahası gerçek bir fail olmadığı ölçüde yaptığı eksikli analiz temel sistem analizine oturuyor olduğu

4 Birdet Jacques, “Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz’un Anahtarı” Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz (Çev: Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, 2014, İstanbul içinden s. 20

5 Kouvelakis Stathis, “Marksizmin Bunalımları ve Kapitalizmin Dönüşümü”, Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz (Çev: Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, 2014, İstanbul içinden. s. 38

için kapitalizmin eğilimlerine işaret eden bir analiz, öngörü itibarıyla doğrulanır. Bu nedenle bir zayıflığı bu eksenle değerlendirmek çok da mümkün değil.

Biz, yazarların tam olarak neyi kastettiklerini anlayabilmek için tabloyu biraz daha genişletelim.

Bahsedilen bunalımın, Sovyetlerin çözülmesi ile sonuçlandığını öne süren yazarların bu noktada Marksizmin daha önceki bunalımları ile anılan dönemdeki bunalımları karşılaştırırken bunun, daha öncekilerin aksine Marksizm içi çeşitliliği arttıran bir nitelikte değil Marksizmin varlığını sorgulatan nitelikte olduğunu öne sürmeleri dikkat çekici. Yani yazarlar burada da Sosyalizmin siyasal öznelrinin varlığı ile Marksizmin varlığı arasında bir paralellik kuruyor, krizi bu eksenle anlamlandırıyorlar. Burada iyi başlayan bir analiz sonunda yolunu yitiriyor. Şüphesiz siyasal özneleri olmayan bir Marksizmin içinde olduğu hali bunalım olarak nitelemek meşrudur ama bunun kuramsal bir sorun olduğunu düşünmek ve yine kuramdan doğru çözüm önerileri geliştirmek analizle çözümün birbiriyle uyumu olmadığını düşündürüyor.

Sistemin içine girdiği bir takım yeni ilişki biçimlerinin özgünlük ve özelliklerini analiz etmek ve bunlara dair konum almak, müdahale etmek gerekirken sosyalizmin çözülüşü ile girilen moment daha akademi merkezli, sistemin temel unsurlarıyla (hadi adlı adınca söyleyelim iktisadi temelle) ilişkileri giderek zayıflayan analizlerin ağırlık kazanmasına yol açtı. Burada yaşanan süreç, bir yönüyle Batı Marksizminin gelişimi döneminde Perry Anderson'un tarif ettiği, sınıfın ve siyasal aktörlerin uzağına düşen Avrupa marksistlerinin akademiye sığınması ve oradan giderek daha uzaklaşan kuramsal üretimlere gömülmesi ile benzeşir. Bu durum, yani kuramsal üretimin coğrafyasının değişimi, niteliğinin dönüşümü ve -böyle demek uygunsa- Marksizmin örgütlü ve akademili iki hattı arasında açının açılmasının kendisi bir krizdir. Bu durum müdahale ve analiz gücünü düşürebilir. Ama yazarlar Marksizmin analiz gücünde hiçbir azalma olmadığını ancak öngörü yeteneğinde belirgin bir azalma olduğunu öne sürdükleri için kriz derken bizim anladığımızdan farklı bir durumu anladıklarını söylemek gerekiyor. Yaşananın Anderson'un söylediklerinden farklı olan yanı ise ilk dönemin aksine bu dönemde artık hatırı sayılır bir Marksist-Leninist müktesebatın birikmiş

6 Anderson Perry, Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler (Çev: Bülent Aksoy), Birikim Yayınları, İstanbul, 2004

olmasıdır. Yani yazarların var saydıkları gibi örgütlü hat ne fiziksel olarak ortadan kalkmıştır ne de kuramsal olarak boşluğa düşmüştür.

Yazarların Marksizmi ararken baktıkları yerin akademinin içi olduğu gayet net bir şekilde görülüyor. Öncesinden beri gelen ama Sovyetlerin çözülüşü ile iyice zirve noktasına ulaşan bu ağırlık kayması Marksizmi değerlendirebilmek için sorunlu bir tablo sunuyor bize. Kılavuz'un editörleri de bu sorunlu tablo üzerinden değerlendirme yapmak durumunda kaldıkları ve yine çıkışı bu tablo üzerinden aradıkları için sundukları çözüm pek ikna edici olamıyor. Öngörü gücündeki azalma tanımı da ancak bu eksende anlam buluyor. Fakat editörlerin sandığının aksine daha çok kuram, daha inceltirilmiş teoriler ve birbiriyle eklemlenen "bin teori" buradan çıkışı sağlayacak reçeteyi sunamıyor.

Yeniden inşa?

Yazarlar bir kriz tarif ettikten sonra bunun çözümü için kendi yollarını da öneriyorlar. Bu yol bir yeniden inşa süreci. İnşa sürecinde Derrida, Foucault, Habermas gibi "Marksizmin özümseyemeyeceği ama yine de bizim için değerli olan"⁷ öğelerin de mutlaka yer alması gerektiğini savunuyorlar. Buraya kadar tamam. Ama neden bir yeniden inşa ve neden bu isimler? Bu sorular Marksizmin "gerçekten de yeniden inşa edilmesi gerekiyor mu?" sorusu ile birlikte cevaplanmayı bekliyorlar. Bizim açımızdan tablo net. Baştan söylemekte fayda var:

"Tezimiz" çok açıktır: Marksist öğretiyi oluşturan öğeler ele alınıp değerlendirilebilir, güncellenebilir ve geliştirilebilir. Ama bu öğreti, Marx ve Engels'in kendi dönemlerinde ortaya koydukları sistemden farklı biçimde ve aynı bütünlükte yeniden kurulamaz, kurgulanamaz.⁸

Marksizmin bir praksis felsefesi olması, ona kimi çelişik yönler ve tamamlanmamışlık vermektedir. Bu açık uçlu yapıyı tamamlama çabası daha önce bir çok önemli Marksistin başarısızlığa uğramasına neden oldu. Sistemi yeniden inşa etme çabası ise başka bir "Marksizm" kurmaktır ki bunun gerekli olduğu bir yana mümkün olduğunu da düşünmüyoruz. Yazarların hangi saiklerle yaptıklarına

7 Birdet Jacques, age, s. 22

8 Çulhaoğlu Metin, "Neo + Post = Pre", İleri Haber Portalı, <http://ilerihaber.org/yazarlar/metin-culhaoğlu/neo-post-pre/597> (Son Erişim Tarihi: 10.02.2015)

biraz sonra değineceğiz ancak öncelikle yazarların Marksizmin krizi konusundaki tanı ve tedavilerini buraya alalım:

Bu analitik güç, (yazarlar Marksizmin analitik gücünün sapa sağlam ayakta durduğunu belirtiyorlar - UE) şimdiye kadar, modern kurtuluş hareketlerine yeni bir soluk kazandırmayı, ortaya çıkan yeni hareketler arasında bir yakınlaşma sağlamayı mümkün kılarak ileriye dönük genel bir vizyonda ifadesini bulmamıştır. Hiç kuşku yok ki bunun ön koşulu, Marksizmin kendi eksikliklerini yorumlayabildiğini ve çevresinde olan bitenlere dayanarak kendini yeniden inşa edebildiğini kanıtlamasıdır.⁹

Bunun üzerine ne denebilir ki? Tanı yanlış olunca tedavi de yanlış oluyor. Bir praksis felsefesini, mücadelelere dışsal ve sınıfla bağı olmayan analiz aracına indirgediğimizde temel sorun başarılı analizin faillerle buluşamaması gibi algılanabilir. Belki, editörlerin iyi niyetli bir yeniden kuruluşu öngördüklerini söyleyebiliriz. Ama niyetin bu tabloda çok da değeri yok. Çünkü plan hem eski hem de işlevsiz.

Ama planın tek defosu bu değil. Kılavuzun editörleri, Marksizmin krizden çıkışı için önerdikleri inşa sürecinde Rawls gibi liberalizmin önemli kaynaklarından beslenilmesi gerektiğini belirtiyorlar. Bunu söylerken de Marksizmin çok bilinen kaynaklarını örnek göstererek¹⁰. Burada çok ciddi bir kategorik hata yapıldığını belirtmek gerekiyor. Marksizmin kaynakları arasında yer alan düşüncelerle liberalizm gibi dışsal bir öğretiyi aynı kefeye koymak mümkün değil. Bahsedilen eksende liberalizmin işlevi, Marksizmin kuruluş döneminde anarşizm ile giriştiği polemikler gibi inceltici bir niteliğin ötesine geçemez. Liberalizmin kuramsal birikiminin üzerine Marksizmin yeniden kurulması ise ancak bir karikatür kadar anlam ifade edebilir. Eğer yine de siyasal iktisat, Alman felsefesi ya da Fransız sosyalizmi gibi bir kaynak olarak değer taşıdığı düşünülüyorsa bunun açık bir şekilde ifade edilmesi gerekir ki editörlerin böyle bir işe giriştiğini söylemek mümkün değil. Modernizmin diline tercüme gibi bir söylemle kotarılmaya çalışılan bu iş ikna edicilikten çok uzak.

Yer yer, Marksizmin tarih okumasına mutlak bir doğrusallık atfeden ya da komünizmin alt ve üst evreleri gibi kavramsallaştırmalardan

9 Birdet Jacques, age, s. 22

10 Birdet Jacques, age, s. 23

bihabermiş izlenimi veren editörlerin, iktisadın belirleyiciliği karşısında giriştikleri çaba da hiçbir açıdan özgün değil. Herhangi bir dönemde herhangi bir saikle Marksizme bütünlük kazandırmak, onu yeniden kurmak gibi işlere girişen her düşünür ekonomik indirgemeciliğe savaş açar! Örneğin birbirinden tamamen farklı olmalarına karşın Lukacs, Gramsci ve Althusser böyle yapmışlardır¹¹. Dolayısıyla yazarların kimi açılardan Weberyen ya da Neo-Weberyen sayılabilecek hiyerarşi tasniflerini ve iktisadi örgütlenme karşısında bir ağırlık olarak siyasal/hukuksal örgütlenmeyi koymalarını da bu çerçevede değerlendirmek gerekiyor.

Sınıfın tanımlanması konusunda kolaya kaçma şansımız yok. Sınıfın çok katmanlı yapısı, iktisat dışı etkenler tarafından düzenlenmesi gibi sorunlar önümüzde durmaya devam ediyor. Ama sınıf analizinin temeli denebilecek ve yapısal olarak tanımlayıcı olan iktisadi temeli galebe çalacak bir unsurdan söz etmiyoruz. İktisadi temelin belirlediği yapıyı inceltmemizi sağlayacak, bu analize güç katacak unsurlardır burada sözü edilenler. Tıpkı, daha önce tali bir unsur olan güvencesiz çalışma ve taşeron işçiliğinin sistem açısından artık temel bir öğeye dönüşmesi gibi bir çok farklı öğe ve sınıfın değişiminin bir arada değerlendirilmesi gerekiyor. Bunu yaparken analiz araçlarımızdan vazgeçmeden, onları incelterek yol alabiliriz. Fakat onları ikame edecek kimi unsurlarla çeşitli melezleştirmelere girişmek sonunda Marksizm olmayan bir Marksizm üretmemizi sağlar ki bunun işe yarar olmadığını şimdiye kadar defalarca gördük.

Tekrar Marksizmin krizi

Editörlerin çizdikleri çerçeveye temel oluşturması açısından Marksizmin krizi tartışması önemli bir yer tutuyor. Bu nedenle tekrar bu eksene dönmemiz gerekiyor. Bir düşünce sistemi bunalmaya girebilir mi? Bunun mümkün olmadığını biliyoruz. Yazarlar açısından Althusser'in tanımladığı krizin bittiği moment Sovyetler birliğinin çözülmesidir¹². Bunu bir engel ve çatışma hattı olarak gördükleri anlaşılan editörlerin bunalımın bittiğini söylerken "bin Marksizm" ya da "kolay bölünebilir bir bilim" gibi kavramları kullanmaları, "Rawlsgil" adalet ilkeleri ya da "Habermasgil" iletişim eylemine atıfta bulunmaları boşuna değildir. Yazarlar kriz olarak marksizmin -kendilerine göre- bir önceki dönemdeki mimarisinin geldiği noktayı; krizden çıkış olarak da bu mimarinin çözülmüş

11 Çulhaoğlu Metin, Binyılın Eşiğinde Marksizm ve Türkiye Solu, YGS, İstanbul, 2002, s.302

12 Kouvelakis Stathis, age, s. 43

olmasını görüyorlar. Tablo biraz daha netleşmeye başladı. Artık, editörlerin Marksizm derken bizimle aynı bütünlüğü anlamadıklarını biliyoruz. Kuram-siyaset kompleksi gibi genel ifadeler kullansalar da kuram-siyaset-strateji-örgüt gibi tartışmaların bu yeni mimari-de yeri olmadığı açık. Onlar doğrudan belirtmemekle birlikte geçtiğimiz iki on yıllık dönemde postmodernizmin cilaladığı kavramların Marksizmin yeni yapısının temel taşları olduğunu söylüyorlar.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu tablonun sorunlu yanı, Marksizmi sadece akademik alandaki bir etkinlik üzerinden okuyan, çıkışı da bu ekseninde arayan bakış açısıdır. Bunun aksine Leninizmin 2. Enternasyonal'deki sıkışmayı nasıl aştığına odaklanmak, bizim nerede durabileceğimiz konusunda daha net bir fikir verecektir. 2. Enternasyonal'in teorisyenlerinin kuram öncelikli okuma tarzına karşın Lenin yöntemin özüne daha sadık bir diyalektik yöntemle dünyayı okumuş, bu okumasında bütünlüklü bir siyaset stratejisi geliştirmiştir. Marksizmin kimi araçlarıyla sistemi analiz eden ama bu analizini özne-nesne ilişkisi ekseninde kurmayan aktörlerle Leninizmin arasındaki açığı tam da böyle bir ekseninde oluşturmuştur. Revizyonizm üreten ya da ülkelerinin emperyalistleriyle anlaşılan Marksistler, genel oy hakkının içerdiği dönemsel karakterleri anlamayan Marksistler tam da özne-nesne ilişkisini gerçek bir bütünlükte kuramadıkları için Marksizmin "öngörü gücünü" zayıflatmışlardır. Lenin'in siyaset, örgüt ve strateji üzerinden geliştirdiği çıkışı bu sıkışmayı aşmayı başardı. Biz, kuramın daha mükemmel olduğu bir yapıyla tüm sıkışmaları aşacağımıza inansaydık Hegelci olmayı düşünebilirdik. Ama Marksizm içerdiği diyalektik materyalist yöntemden soyutlanarak, bir praksis felsefesi değil de akademik etkinlik gibi değerlendirilerek yeniden kurulamaz. Ya da yeniden kurulan şey Marksizm olmaz. Kitabın editörlerinin düşmüş oldukları temel sıkıntının bu olduğunu, bu nedenle çıkışı yanlış yerde aradıklarını bir kez daha tekrarlayalım.

Bunalımı aşma denemesi olarak "biz"

Şimdi biraz toparlamayı deneyelim. Sosyalist öznelerin siyasi süreçlerde etkisiz olması sadece bir hacim sorunu değildi. Sovyetler Birliği adıyla şaniyla ayakta dururken de bir sıkışma kendisini gösteriyordu. Bunun nasıl aşılabileceği üzerine hatırı sayılır tartışmalar yapıldı. Bahsedilen bu soruna verilen en özgün yanıtlardan birisinin bu derginin içinde yer aldığı gelenek olduğunu söylemek gerekiyor. Sıkışmanın siyasi-stratejik hattını tespit eden, bunun için

cesur bir kuramsal çabaya girişen Gelenek dergisi sorunun çözümü için elimizde olan en sağlıklı çerçevelerden birisini -bizce en sağlıklıısını- sundu.

Burada küçük bir ara not eklemek yerinde olacaktır. 20. yüzyılın önemli bir bölümünde sosyalist öznelerin birbirlerine karşı aldıkları düşmanca ve okumaz/anlamaz tutumun bir çok açıdan Marksizmi fakirleştirici etkileri olduğunu biliyoruz. Ama ifrattan tefrite varan bir “çatışmasızlık” anlatısının da anlamı yok. Analiz, yapısı gereği hiyerarşize eder. Bunu yapmadan, ağırlıksız varlıkların eş etki gücüyle var oldukları bir analiz evreni ve kuramsal dünya hiçbir şeyi anlamamızı sağlamaz, sadece isimlendirici bir etkinlik olarak var olur. Bu nedenle sevgide şiddet, ilgide tenkit¹³ önemli mottolarımızdan birisi olarak elimizde durmaya devam ediyor.

Bu katkıyla ve kaldığımız yerden devam edersek; Marksizmin oluşturduğu bütünlüğü yapıbozumuna uğratmaya çabalamadan, yeni teorik katkılara açık olarak ama her defasında Marksizmin bir praksis felsefesi olduğunu, öznenen bağımsız düşünümlemeyeceğini akılda tutarak teorik sorunlara yaklaşmamız gerekiyor. Gelenek hareketi, içinde yer aldığı geleneksel solun girmekten çekindiği bir çok tartışma başlığına cesurca girebilmiş olması nedeniyle özgün bir katkıydı. Kimi yetersizlikleri, kuramsal çabanın yetersizliğiyle değil öznenin konumu ve ülkenin güncel durumu ile bağlantılı durumlar olarak yorumlanmalı. Bunların aşılabileceğini, önümüzdeki dönemin bu açıdan ciddi olanaklar sunduğunu söyleyebiliriz.

Böyle bir bütünlüğü koruyarak, kent üzerine yazılanlara, gündelik hayat üzerine tartışmalara, sınıfın yeni katmanlarına, güvencesiz çalışma meselesine, devlete, liberalizme dair tartışmalara girebiliriz ve girmemiz gerekiyor. Ama bunları Marksizmin yapısal kimi unsurlarını ikame etmek için kullanmak ya da Marksizmi çok parçalı bir anlatıya dönüştürmek için değil bir bütünlüğe ulaştırmak için yapmamız gerekiyor. Bu açılardan Kılavuz'da yar alan bir çok önemli ve değerli yazı olduğunu da söylememiz gerekir. Bizim bu yazıda yapmaya çalıştığımız, çizilen çerçevenin ve editörlerin Marksizm anlayışının sorunlu olduğunu göstermekti. Kılavuzun içerdiği bir çok yazı ise mutlak reddiye ya da kabulle geçirilemeyecek metinler. Bunları okuyup tartışmadan kolay elden bir köşeye atmaksa yapabileceğimiz en kötü iş olur. Tartışmadan çekinmemek, okumak ve üretmek durumundayız. Her zaman olduğu gibi.

13 Küçük Yalçın, Kolay Okuyucuyu Asmak ya da Aydınıklar, <http://yalcinkucuk.blogcu.com/kolay-okuyucuyu-asmak-ya-da-aydinciklar/1171226>, (Son Erişim Tarihi: 10.02.2015)

Pike, bilardo oynayan insanların çoğunun bildiği ve yapmak istediği, ancak başaramadığı bir vuruş stildir. Bu vuruşta, istaka (topa vurulan sopa) topa dik bir açıyla temas ettirilir. Temasın ardından, top ilk önce ileriye doğru hamle yaparken giderek yavaşlar ve durmuş gibi gözükür. Durduğu yerde yeniden ivmelenir ve topun kalktığı noktanın daha da gerisine gelir. Başka bir deyişle, ileri gider gibi yaparken geriye gelir.

Piketty'nin Kapital'i, ilk çıktığı günlerde büyük bir ilgiyle karşılandı. Yurtdışında ve Türkiye'de en çok satılanlar listesine giren bu kitaba, "Kapital" ismini taşıması sebebiyle solcular tarafından büyük bir sempati duyuldu. Ne de olsa, Marx'ın Kapital'i aşağı yukarı 150 sene önce yazılmıştı ve güncelleme yapmak şarttı!

Baştan belirtiyim. Bu yazıda, Marx'ın kusursuz olduğunu ve değiştirilemeyeceğini iddia etmiyorum. Doğru ve sistematik bir eleştiri ile Marx'ın tezlerinde bulunan açıklar kapatılabilir, değiştirilebilir. Ancak Marx'ı karşısına koyan, Marx'ın tezlerini temelsiz bir şekilde eleştiren ve bunu aslında yapmıyormuş gibi göstermeye çalışan bir yazarla karşı karşıyayız. Piketty, Fransa'da d'Honneur ödülünü reddettikten sonra "devletten ödül alman" açıklamasını yaparak "devlet düşmanı" bir görüntü çizmiş, ancak kitapta kapitalizmi kurtarmanın formüllerini sıralayarak, beklentilerin asılsız olduğunu göstermiştir.

Piketty, pike çekmektedir! İleriye götürecekmiş gibi davranarak aslında çok daha gerilere götürmeyi amaçlamıştır.

Başlarken

Piketty'nin Kapital'ini okumayı bitirdiğimde, kitapla ilgili bir yazı yazmaya karar verdim. Bu kitabın, sadece bir kitap olmadığını düşünüyorum. Piketty'nin Kapital'i, kapitalizmin yeni kurtuluş reçetesidir. Kapitalizm, dünya ölçeğinde büyük bir krizle karşı karşıya kalmanın arifesindeyken, kuşkusuz ki bir takım çözüm arayışları içerisine girmiştir. Bu arayış sırasında "21. Yüzyılda Kapital", kapitalizmin kurtuluş reçetesi olarak Piketty tarafından kapitalizmin önüne sunulmuştur. Ekonomik krizin etkisini arttırdığı bir ortamda parlatılmış, sol bir ürünmüş gibi gözükken Piketty'nin Kapital'i, kapitalizm tarafından dünya halklarının önüne sunulma tehlikesini taşımaktadır.

Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için, çözümleme yapmanın ötesinde, kapitalizme karşı amansız bir mücadele vermek zorunluluğunu taşıyoruz.

İleri gösterip geri gitmek: Kapitalizmin Piketty'si, Piketty'nin Kapital'i

İBRAHİM KURBAN

1) Kapitalizmin Piketty'leri

Krizler, çıkış yolu aratır. Kapitalizm krizlere gebe ve her seferinde çıkış yolu aratıyor. Arama işi ise sancılı bir süreç. Yeni bir tarz ve bu tarzı uygulayabilecek ekonomik ve ekonomiyle bağıntılı politik çözümler gerektiriyor. Piketty'nin yapmaya çalıştığı şey budur. Kapitalizm, büyük bir krizin daha eşliğindedir ve çıkış yolu aramaktadır. Piketty de kendince, bu çıkış yolunu oluşturmaya çalışmaktadır. Ancak konumu özgün değildir. Kapitalizm daha önce yaşadığı her krizde arayış içerisine girmiştir.

Piketty bu arayışın ürünüdür ve özgün bir yan barındırmamaktadır. Kapitalizmin her arayışı bir Piketty çıkarmıştır ve kapitalizm varlığını sürdürdükçe, her krizde yeni bir Piketty çıkaracaktır.

1873 Krizi ve Neo-klasikler: İngiltere'de Sanayi Devriminin yaşanması ile birlikte demiryollarının ve buharlı geminin yaygınlaşmasının en önemli sonucu, sanayileşmenin diğer ülkelere de sıçraması olmuştur. Bu sıçrama, ülkeleri ekonomik ve dolaylı anlamda politik olarak birbirine bağlı hale getirmiştir. Klasik iktisada göre otomatik işleyen piyasalarda üretim fazlalığı mümkün değildi. Ancak 1873'te, ciddi bir tarımsal ürün fazlalığı ortaya çıktı¹ ve Adam Smith'in teorileri geçerliliğini kaybetti. Adam Smith'i sorgulayan Neo-klasikler yeni bir ekonomik model tarif ediyordu. Neo-Klasikler 1873 krizi ile birlikte, Piketty'nin ilk versiyonu olarak tarih sahnesine çıktı.

1929 Krizi ve Keynes: 1929 Krizini yaratan koşullar öncelikli olarak

1 Oya Köymen, Sermaye Birikirken, Yordam Kitap, 2007, sayfa 35

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte ele alınmak zorunda. Birinci Dünya Savaşı sonrası, başta ABD olmak üzere büyük kapitalist ekonomiler büyük bir açılma yaşamıştır. Bu açılma yıllarında, yeni arabalar, elektrikli ürünler yaygınlaşmaya başlamış, tüketici toplumunun temeli atılmıştır.

Aynı zamanda bu yıllar, kolay para kazanma yollarının da arandığı ve denendiği yıllar olmuştur. İnsanlar, hisse senetleri satın alarak, küçük paralarla büyük getiriler elde etmeye çalışmış ancak bu durum, 1926 Florida spekülasyonu ile birlikte yıkılmıştır. Florida'nın büyük bir turizm cennetine döneceği düşünüldüğü için bankalardan yüksek faizlerle arsa alan insanlar, Florida'da yaşanan iki kasırga sonrası eyaletin tamamen çökmesiyle birlikte büyük bir borç yükü altında kalmıştır. Sonraki yıllarda da, şişmeye devam eden faiz ve borsa alanı, büyük borsacıların ellerindeki kağıtları satmasıyla çökmüştür. Bu krizin ardından Keynes, ekonomiye devletin müdahale etmesi gerektiğini, yoğun işsizlik, arz-talep dengesizliği durumunda, bu sorunlara devletin müdahale etmesi gerektiğini iddia etmiştir.

Aynı zamanda bu yıllar, Sovyetler Birliği'nin gücünü yükselttiği, ekonomik olarak kolektivizasyon modeline geçtiği, Avrupa'da sınıf mücadelelerinin yükseldiği yıllardır. Bu yıllarda kapitalizm, sosyalizm karşısında meşruluğunu kaybetmektedir. Keynes'in ortaya koyduğu model, kapitalizmi sosyalizm karşısında güçlendirmek ve 1929 krizinden çıkmak için ortaya çıkarılan bir modeldir ve Keynes, Piketty'nin ikinci versiyonu olarak misyonunu gerçekleştirmiştir.²

1973 Krizi ve Neo-liberalizm: OPEC'in, doların değerinin düşük olması sebebiyle petrol fiyatlarını yükseltmesi üzerine başlayan 1973 krizi, aslında Dünya'yı bugünkü haline taşıyan iktisadi politikaları, dünya çapında geçerli kılan düşüncelere alan açmıştır. Sosyalizm düşmanı Hayek ve öğrencisi Friedman, ekonominin piyasalardaki rekabet sayesinde, en verimli şekilde kar edeceğini ve sorunların kendiliğinden çözüleceğini iddia etmekteydi. Onlara göre iktisadi özgürlük, siyasi özgürlüğün önkoşuluydu ve küçük olanın büyük tarafından yutulması doğaldı. Başka bir deyişle, kapitalizm, emperyalizm çağına uygun bir modelle hareket etmeliydi.³ Hayek ve Friedman, Piketty'nin en insanlıkdışı ama kapitalizm açısından en gelişkin, üçüncü versiyonudur.

2 Oya Köymen, a.g.e, sayfa 46

3 Oya Köymen, a.g.e, sayfa 51

2) Piketty'nin kapitalizmi: 21. yüzyıla uygun bir sosyal devlet

Kitabın ana ruhu belki de bu başlıkta yatıyor: 21. yüzyıla uygun bir sosyal devlet. Burada önemli olan nokta sosyal devletin 21. yüzyıla uygun olması. Başka bir deyişle kapitalizm, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve reel sosyalizmin yıkılmasıyla birlikte bir takım olanaklar elde etmiştir. Bu olanaklar kapitalizm tarafından korunmalıdır; yani bu anlamda 21. yüzyıla uygun olunmalıdır. Ancak sömürünün yoğunluğundan ve baskısından bunalmış olan kitleleri tekrardan kapitalizme entegre edecek bir takım sosyal politikalar uygulanarak, düzene karşı oluşabilecek tepkiler söğürülmelidir.

Bugün, Avrupa başta olmak üzere dünyanın farklı coğrafyalarında halklar, kapitalizmin ortaya çıkardığı sonuçlardan dolayı sokağa çıkmaktadır. Burjuvazi korkmaya başlamıştır ve önlemlere ihtiyacı vardır.

Kapitalizmde Eşitsizliği Azaltmak: Kapitalist sistemi savunmak için “kimse eşit değildir” diyeni duyduk. “Bir insanın iki parmağı bile aynı değil” diyeni de... Bu savunuların ortak noktası, kapitalizmin eşitsiz bir sistem olduğu ancak bunun doğanın kanunu oluşuydu. Piketty de aşağı yukarı böyle düşünmekte. Tek farkı bu doğa kanunlarını biraz kısıtlayabileceğini, düzene sokabileceğini düşünmesi.

Büyümenin kendiliğinden dengeye kavuşacağına inanmak için hiçbir temel dayanağa sahip değiliz. Eşitsizlik sorununu ekonomik analizin merkezine yerleştirerek, 19. Yüzyıldan beri yanıtsız kalmış soruları yeniden sormanın zamanı çoktan geldi.⁴

“Dostane eleştiri” denilen şey bu olsa gerek... Piketty, bu pasajında küçük bir itirafta bulunuyor. Büyümenin kendiliğinden dengeye kavuşacağına ya da eşitsizliğin dengeleneceğine dair herhangi bir bilimsel dayanak yok. Ancak Piketty, kapitalizme eleştirel yaklaşır gibi yaparak, kapitalizmin radikal yanlarını biraz törpüleyerek, bu işin içinden çıkabileceğini düşünüyor.

Kapitalist bir sistemde eşitsizliği azaltmaktan bahsedebilmenin birkaç yolu vardır. Bu yollardan biri, Piketty'nin tercih ettiği gibi büyümeyi azaltmaktır. Ancak bu yolun bir diğer sonucu ise, burjuvazinin kendi içerisinde, kendi kurduğu iktidarla büyük bir kavgaya girişmesi olacaktır. Patron, rantçıdır. Daha yumuşak söylemek gerekirse,

4 Thomas Piketty, 21. Yüzyılda Kapital, İş Bankası Yayınları, 2014, sayfa 17

patronlar parayı ve paralı olanı sevmektedir. Patronu, paradan vazgeçirebilecek bir kapitalist rejim, totaliter yönetim tarzı ile hayata geçirilebilir. Piketty'nin bahsettiği, büyümenin dengeye kavuştuğu, eşitsizliğin azaldığı bir sistem ancak patronları, kar hırsından vazgeçirebilen -ki normal şartlarda imkansızdır- ya da onları bastırabilen bir siyasal rejimle gerçekleştirilebilir. Böyle bir siyasal rejimin, burjuva düzenine daha fazla zarar vereceği ve bu durumun uzun sürmeyeceği de aşıkardır. Piketty, ne yazık ki söylediği cümleler üzerine pek fazla düşünmüş gözükmemektedir, tutarsızdır.

Çok tasarruf eden ve yavaş büyüyen bir ülke uzun vadede muazzam bir sermaye birikimine sahip olur –bu durum, söz konusu ülkenin toplumsal yapısı ve zenginlik paylaşımı açısından önemli neticeler doğurabilir. Farklı bir şekilde söyleyelim: Neredeyse durgun olan bir ekonomide, geçmişten gelen varlıklar doğal olarak aşırı önem taşıyacaktır.⁵

Bir önceki pasajda bıraktığımız soru işaretinin cevabı burada. Piketty patronlara, “bugüne kadar elde ettiğiniz kar yeter. Artık bu kadar fahiş sömüremeyeceksiniz, az sömüreceksiniz” demektedir. Ancak bunu gerçekleştirebileceği bir ülkeyi yaratabilmek için, bazı önkoşulların oluşması gerekmektedir. Bu önkoşullardan biri burjuvazinin kendisidir. Burjuvazi bunu ancak totaliter bir rejim aracılığıyla kabulenebilir. Diğer önkoşul ise, devlet ölçeğinde ekonomilerin geçmişten devreden herhangi bir borca sahip olmamasıdır.

Kapitalist sistemin bugünkü durumuna bakıldığında, dünyanın en büyük, en gelişkin kapitalist ekonomileri büyük bir borç yükü altındadır. Çok tasarruf eden ve yavaş büyüyen bir ülkeyi yaratabilmenin yolu ise yine emekçinin boğazından geçmektedir: Kemer sıkma projeleri... Yani, bedel yine emekçiye ödetilmek istenmektedir. Emekçiye “eşitsizlik bitiyor, sıkın dişinizi” denilecek, kalkınmaya başladık söylemleriyle kapitalist sistem yürütölmeye çalışılacak. Böylece kapitalizm kurtulacak...

Devam edelim:

Eşitsizlik, sanayileşmenin ilk aşamalarında artar ama kalkınmanın ileri aşamalarında kendiliğinden azalır.⁶

Kalkınma... Hiçbir kapitalist yöneticinin, ekonomistin ağzından düşmeyen, ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen büyük bir hülya.

5 Thomas Piketty, 21. Yüzyılda Kapital, İş Bankası Yayınları, 2014, sayfa 17

6 Kuznets'ten aktaran Piketty, a.g.e, sayfa 12

Gerçekleştirilemediği için de tanımı sürekli değişiyor ve kafa karışıklığı yaratıyor. Bu durumun garip olmadığını düşünüyorum. Kafa karışıklığını ortadan kaldırabilmenin yolu bir tanımlamanın altında birleşebilmek. Sahi, nedir ki bu kalkınma?

Yalçın Küçük şöyle tanımlıyor: *“Kalkınma, tek anlamı ile iş gücünün veriminin artmasıdır.”*⁷ Yalçın Küçük’ün tanımı ile Kuznets’in yukarıdaki tanımını karşılaştırsak, bu tanımların birbirini tamamladığı ancak birleştirilmediğinde Kuznets’in tanımının boşa düştüğü ortaya çıkıyor. Kalkınma, eğer işgücü veriminin artmasıysa –Yalçın Küçük böyle söylüyor-, kalkınmanın ileri aşamalarında eşitsizliğin azalması normaldir.

Ancak işgücü verimi artarken eşitsizlik azalmıyorsa, sorun işgücü veriminin sonucunda elde edilen mahsulün dağıtımındadır. Metalaşan işgücü, haksız biçimde dağıtılmakta, bu yüzden de kapitalist sistemde kalkınma arttıkça eşitsizlik artmaktadır. Dolayısıyla, ilan edebiliriz: Kuznets’in tanımı yanlıştır. Kapitalizmin kalkınması eşitsizliğin artmasıdır.

Kapitalizm, düzen içerisinde belirli restorasyonlara girerken, yapısal ve üstyapısal alanda bir takım değişiklikler gerçekleştirmek zorunda. Bu başlığın büyük bir bölümünde Piketty’nin altyapısal alanda önerdiği değişikliklere değindik. Ancak bir de üstyapısal alan var. Buraya da eğilmek gerekiyor.

Elbette emek gelirleri her zaman eşit bir biçimde dağılmaz ve sosyal adalet sorununu emek geliri ve miras yoluyla edinilmiş gelir arasındaki önem farkına indirgemek de adil olmaz. Bununla beraber eşitsizliklerin daha çok kişisel emek ve beceri üzerine kurulu olduğuna duyulan inanç veya en azından bu yönde bir dönüşüm için beslenen umut, demokratik modernitemiz açısından kurucu niteliktedir.⁸

Bu pasajla ilgili belli bir yorum yapmadan evvel modernite kavramının kendisine odaklanmamız gerekiyor. Modernite, nesnel sürecin toplumsal yaşamdaki geliştirici ve yıkıcı sonuçlarını birlikte kucaklayan durumlardan oluşur.⁹

Yani, bir ülkenin patronuyla ve işçisiyle, bir arada yaşayacağı bir sistem tarif edilmektedir. Bu bir aradalığın, mutlu ve mesut olabilmesinin yolu, eşitsizliklerin sebebinin, kişisel emek veya yetenek

7 Yalçın Küçük, Planlama Kalkınma ve Türkiye, Tekin Yayınevi, 1978, sayfa 44

8 Thomas Piketty, a.g.e, sayfa 258

9 Metin Çulhaoğlu, Doğruda Durmanın Felsefesi Cilt:1, YGS Yayınevi, sayfa 117

olduğuna insanları inandırmaktan geçmektedir. Ancak kimse kimse-
nin hakkını yememesi için bu modernite, demokratik olmalıdır!

Piketty, bunun doğruluğuna inanmamızı ve kabullenmemizi istiyor. Peki, çok emek harcayan yetenekli proleterler, bugün neden sefalet içerisinde yaşamaktadır?

Piketty bunun cevabını vermekten korkmaktadır. Çünkü bu soruya verilecek cevap, kapitalizmin bitişi anlamına gelmektedir. Emek ve sermayenin arasındaki uzlaşmazlık, Piketty'nin tarif ettiği şekilde, bir modernitenin ortaya çıkmasını imkansızlaştırmaktadır. Emek, sermayeyi yaratmaktadır ancak sermaye, emeği üretenlere eşit biçimde dağıtılmamaktadır. Eşitsizliğin olduğu yerde isyan çıkar.

Şimdi şuna bakalım:

Tarihsel tecrübe, ülkeler arasında yakınsama sağlayan esas mekanizmanın yurtiçinde olduğu gibi uluslararası seviyede de bilginin yaygınlaşması olduğunu gösteriyor. Diğer bir deyişle, yoksullar zenginlerle aralarındaki mesafeyi, zenginlerin mülkü olarak değil, aynı teknolojik bilgi, beceri ve eğitimi edinmeleri sayesinde kapatabilirler. Bilginin yayılım süreci de gökten düşmez: Buna hız kazandıran çoğu zaman uluslararası ve ticari açıklıktır.¹⁰

Piketty'nin söylediği şey, özet olarak şudur: Eşitsizliği ortadan kaldırmanın yolu bilgiyi yaymaktır. Kitleler, bilgiye ulaştıkça aralarındaki mesafe ve eşitsizlik de azalacaktır. Bunu sağlayacak olan ise, dışa açık ekonomidir.

Neden ve sonuç, birbiri ile karşı karşıya getirilirse sorunun özü ortadan kalkacaktır.¹¹ Sorunun özü, eşitsizliğin ortaya çıkardığı sonuçta değil, onun kaynağında yatmaktadır. Kaynağına bakıldığında şu soru sorulmalıdır: Ekonomisi zayıf bir ülke, kendisini ekonomik bağlamda dışa açarsa ne olur?

Cevap bellidir: Ekonomik zayıflık, bağımlılık ilişkisini arttıracaktır. Bu yüzden ekonomik olarak zayıf bir ülkenin kendi ekonomisini tamamen dışa açması daha fazla bağımlılıkla sonuçlanacaktır.

Piketty, nedeni ve sonucu bilerek karşı karşıya getirmektedir. Özden kaçmaktadır. Bu kaçışı temellendirebilmek için ise top Avrupa'ya

10 Thomas Piketty, a.g.e, sayfa 76

11 Karel Kosik, Somutun Diyalektiği, Yordam Kitap, 2015, sayfa 90

atılmıştır. Bu model Piketty açısından, tam Avrupa'ya uygundur. Piketty'ye göre Avrupa, ekonomik olarak doğru yoldadır ancak politik anlamda yanlış yapmaktadır.

Bu bölümü bir soruyla kapatalım: Yunanistan'da uzun süredir devam etmekte olan ekonomik buhran, köken olarak politik midir, siyasi midir?

Tartışılabilir, hatta ikisi de iddia edilebilir. Ancak sanıyorum Piketty'ye göre bu sorunların yanına bir de eğitimsizlik eklenecektir.

Yeni olmayan bir iddia: “Marx yanlıştı”: Marx'ın tezleri çok tartışıldı. Defalarca kez eleştirildi ve çökertildiği iddia edildi. Ancak çöken her seferinde bu iddiayı dile getiren teoriler ve teorisyenler oldu.

Kapitalizmin bunu görmediğini düşünmüyorum. Ancak, her ekonomik krizde en çok satan, en çok tartışılan kitap Marx'ın Kapital'i olduğundan dolayı, kapitalizm Marx'ın etkisini azaltmaya çalışıyor. Piketty bunu başarabilmek için Marx'ı karşısına alıyor.

Marx'ın kapitalizmin sonuna dair kıyamet öngörüsünün çıkış noktası şuydu: Ya sermayenin getiri oranı azalma eğilimine girecek ya da milli gelirden sermayenin aldığı pay sınırsız bir şekilde artacaktı (bu durumda da dünyanın bütün işçileri eninde sonunda ayaklanacaktı. Sosyoekonomik ya da politik bir dengeye ulaşılması her iki durumda da olanaklı gözüküyordu.

Bu karanlık yazgı da, Ricardo'nunki gibi gerçekleşmedi. 19. Yüzyılın son üçte birlik diliminde ücretler sonunda artmaya başlamıştı. Eşitsizlikler inatla aynı kaldığı, bazı açılardan Birinci Dünya Savaşı'na dek arttığı halde, satın alma gücündeki iyileşme herkese yayıldı, bu da durumu kökünden değiştirdi. Komünist devrim şüphesiz gerçekleşti, ancak Avrupa'nın en geri kalmış ülkesinde, Sanayi Devrimi'nin güç bela başladığı Rusya'da gerçekleşti. Halbuki o dönemde, en gelişmiş Avrupa ülkeleri, farklı, sosyal-demokrat yolları keşfe çıkmışlardı.¹²

Piketty'nin bu yorumu, sınıf mücadelelerinden arındırılmış bir tarih okuma çabasını göstermektedir. Bir soruyla başlayalım: Marx'ın çizdiği ve gerçekleşmediği iddia edilen karanlık yazgı gerçekleşmedi mi? Cevabı evettir. Ancak gerçekleşmeyecek demek değildir.

12 Thomas Piketty, a.g.e, sayfa 10

Birinci Dünya Savaşı'na kadar satın alma gücündeki iyileşme hareketi, dönemsel bir okumayla elde edilmiş olabilir. Kapitalizmle ilgili çözümleme yapılacaksa; bu çözümlemeler, dönemsel ve konjonktürel çözümlemeler olmamalıdır. Bütüne bakılmalı, kapitalizmin karakterine odaklanılmalıdır. Kapitalizmin özüne odaklanıldığında görülen, eşitsizliğin sürekli olarak artıyor oluşudur.

İşçilerin kazanım elde edebildiği, satın alma gücünü yükselttiği konjonktürel durumlara bakıldığında, bu örneklerin bir takım mücadeleler sonucunda oluştuğu göze çarpacaktır. İşçilerin mücadele etmediği tüm ülkelerde sömürü oranı durmadan artmış, proletarya hem ucuza hem de yüksek çalışma saatlerinde çalıştırılmıştır.

Kapitalizmin sonu ile ilgili ise Georg Fülberth'in önemli bir saptaması mevcut:

Bugüne kadar ileri sürülen bütün çöküş teorilerinin mantıksız olduğu ortaya çıktı. Onlar kapitalizmin bir biçimden bir başka biçime geçişini sürekli son krizle karıştırdılar. Kapitalizmin ekonomik olarak kendini mahvedeceği teorisinin temeli yoktur. Onun bir "işleyiş tarzı" olarak pek dayanıklı olduğu görüldü.¹³

Marx'ın bahsettiği, kapitalizmin felaket senaryosunu hayata geçebilmesinin yolu siyaset yapmaktan geçiyor. Yine Fülberth'in vurguladığı bir başlık oldukça kritik: *"Kapitalist toplumdan önce de var olan, ancak şimdiki kapitalist sistemin sürekli ürettiği araçlarla daha da tehlikeli hale gelen yıkıcı eğilimlerine ve planlarına karşı mücadele etmek (savaş karşıtlığı, hammadde kaynaklarının tükenmesi ve doğa kirliliği, işkence, baskı, sömürü)."*

Devam etmeden sorayım ve cevaplayayım. Piketty'nin eksik bıraktığı ne kaldı?

Tabii ki, reel sosyalizm düşmanlığı...

Marx, özel sermaye mülkiyetinin tamamen ortadan kalktığı bir toplumun politik ve ekonomik örgütlenmesi sorununa da pek mesai harcamamıştır. Özel sermayenin ortadan kaldırıldığı devletlerdeki trajik totaliter denemelerin gösterdiği gibi en karmaşık sorun budur.¹⁴

13 Georg Fülberth'ten aktaran Haluk Yurtsever, *Neyi Nasıl Okumalı?*, Yordam Kitap, sayfa 50, 2015

14 Thomas Piketty, a.g.e, sayfa 11

Çok ilginçtir. Kapitalizm, ne zaman bir kriz içerisine girse; bu krizi savuşturmak ve kendi meşruiyetini arttırmak için marksizme saldırır. Piketty'ye göre, Marx'ın ve daha genel olarak marksizmin en büyük problemi, özel sermayenin ortadan kaldırıldığı devletlerdeki trajik totaliter devlet problemidir.

Peki Marksizm totaliter bir devlet modeli mi öngörmüştür?

Ya da bu totaliter devletten kasıt Sovyetler Birliği midir, Küba mıdır?

Veya, %1'in %99'u yönettiği bir devlet mi daha totaliterdir yoksa %99'un %1'i yönettiği mi?

Oxfam'ın yaptığı bir ankete göre önümüzdeki yıl, dünyadaki en zengin %1'lik kesimin varlığı diğer %99'luk kesimin varlığını geçecek.¹⁵ Piketty'ye göre muhtemelen %1'in, %99'u yönettiği bir yönetim biçimi daha iyidir. Bu yüzden %99'un %1 üzerinde tahakküm kurduğu, sosyalist rejimi totaliter saymaktadır.

Ayrıca Marx'ın, özel sermaye mülkiyetinin tamamen ortadan kalktığı bir topluma dair mesai harcamaması, bilimsel bir yaklaşım tarzı ile alakalıdır. Marksizm, somut durum üzerinden yaptığı soyutlama ile hareket eden, soyutlama yapacaksa, somut üzerinden yaptığı soyutlamadan devam ederek soyutlayan bir tarza sahiptir. Yani kalkış noktası somuttur. Piketty'nin, Marx'tan veya marksizmden beklentisi, gelecekte, yani soyut olandan hareketle, bir takım planlamaların, soyutlamaların yapılmasıdır. Soyuttan hareketle yapılan soyutlamalar bilim dışıdır. Marx, çalışmalarının tamamında teorisini bilimselleştirmeye çalışmış ve sonucunda bilimsel sosyalizmi ortaya çıkarmıştır.

Bir cambazlık: Proletaryayı teoride bölmek: Aynı şirkette, günde 8 saat çalışan iki işçi düşünelim. Biri 1000 TL ücret alıyor. Diğeri ise 3000 TL. Aralarında bir fark olmadığı iddia edilemez. Ancak var olan eşitsizliği anlamlandırabilmenin ve ortadan kaldırabilmenin yolu, kıyaslamayı eşitsizliğe uğrayan insanlar arasında yapmak değildir. Eşitsizliği ortadan kaldırabilmenin yolu, eşitsizliği yapan ile eşitsizliğe uğrayan arasında yapılacak kıyaslamayla çizilebilir.

İşçi 5000 TL para kazansa bile, patron, işçilerin emek gücü üzerinden ve onlardan çok daha fazla para kazanmaktadır. İşçiler belli bir mesai saati içerisinde çalışırken patron sadece kararlar almakta, bir takım görüşmeler gerçekleştirmektedir. Sonucunda hanları, katları, arabaları alan patron olmaktadır.

15 <http://www.dunya.com/guncel/dunyada-gelir-dagilimi-adaletsizligi-giderek-artiyor-250606h.html>

Özetle, emek ile sermaye arasında çelişki vardır ve bu çelişki somutlanırsa, karşımıza, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sınıf çatışması çıkacaktır.

Şu alıntıya bakalım:

Onda birlik ve yüzde birlik kavramları biraz soyut kalıyor ve kesinlikle şiirsellikten yoksunlar. İnsanın kendi devrinin kategorileriyle özdeşleşmesi haliyle daha kolay: köylüler ve soylular, proleterler ve burjuvalar; işçiler ve üst düzey yöneticiler, hizmetçiler ve tüccarlar. Ancak onda birlerin ve yüzde birlerin güzelliği şurada: Başka türlü karşılaştırmaların mümkün olmadığı eşitsizlik seviyelerini ve dönemleri ilişkilendirmemize ve herkesin anlayabileceği ortak bir dil yaratmamıza izin veriyorlar.¹⁶

Piketty'nin, sınıf mücadelesini yüzde birlerin veya onda birlerin mücadelesine indirgemeye çalışması, eşitsizliğe uğrayanları kendi içerisinde bölme ve işçi sınıfını, burjuvazi karşısında verdiği bütünlüklü mücadelede güçsüz bırakmayı hedeflediğini göstermektedir.

Bir işçi sınıfı tanımı yapmak gerekirse, Engels'in oldukça anlaşılır ve güzel bir tanımı var:

Proletarya denince kendi üretim araçlarına sahip olmadıklarından emek güçlerini satmaya muhtaç olan modern ücretli işçiler sınıfı anlaşılır.¹⁷

Emek gücünü satmaya muhtaç insanları, aldıkları ücret üzerinden ondalıklara ve yüzdeliklere bölmek, sınıfı bölmeye çalışmaktır. Piketty, proletaryanın bir bütün olarak mücadele etmesinden korkmakta, onları ayıracak bir teorik çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır. Sebebi bellidir. Portekiz, Brezilya, Yunanistan, Türkiye gibi örneklerde gördüğümüz gibi, geniş halk kitlelerinde kapitalizme karşı önemli bir tepki ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerde, büyük sınıf ayaklanmaları olasılığı yükselmiş durumdadır.

Sınıfın bölündüğü durumlarda, örneğin beyaz yakalılar ile mavi yakalıların farklı sınıflar olarak ele alındığı bir çerçevede, kapitalizm ortaya çıkan sınıf ayaklanmalarını ve tepkileri rahatça soğurabilecektir.

¹⁶ Thomas Piketty, a.g.e, sayfa 268

¹⁷ Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist Parti Manifestosu, Yordam Kitap, sayfa 22, 1888 tarihli dipnot

Piketty'nin kapitalizmi Türkiye'de uygulanabilir mi?

Restorasyon, geniş toplumsal kesimler içerisinde giderek büyüyen ve bir vadede doğrudan düzenin kendisine yönelme ihtimali taşıyan bir tepkisellik karşısında, düzenin “uzun vadeli çıkarlarını” korumak adına, düzen içerisinde sivrilmiş uçları törpüleme işlemi olarak görülebilir. Günümüzde Türkiye solunun iç tartışmalarına göz attığımızda en fazla tartışılan konuların başında, “restorasyon” olduğunu görüyoruz. İlginçtir, Türkiye solu restorasyonu kabullenmiş durumdadır ve restorasyonun geldiğini her fırsatta dile getirmektedir.

Piketty'nin kapitalizmi bir restorasyon projesidir. Ancak bunu dile getirmek hiçbir önem arz etmemektedir. Etmemektedir, çünkü kapitalizm, her sıkışma ve kriz döneminde restorasyon arayışı içerisine girer. Bu bir kuraldır. Bizim açımızdan önemli olan, bu restorasyonun tespitini yapmak değil, hayata geçirilip geçirilemeyeceğine bakmak, geçirilebilecekse önüne geçmektir.

Bu durumla ilgili Can Soyer'in yaptığı tespit oldukça önemli:

Türkiye kapitalizminin sermaye birikim biçimi, mevcuttan daha adil, daha paylaşımcı, daha insani bir ekonomik ve toplumsal uzlaşıya izin vermemektedir. Küresel krizin ayak seslerinin yaklaştığı bir ortamda, burjuvazi karlarını korumak için birbiriyle bile kavgaya başlamışken, sermaye sınıfının bu karın bir kısmını emekçilerle paylaşmak zorunda kalacağı bir değişikliğe gitmesini beklemek gerçekçi değildir. Mevcut vahşi kapitalist birikim biçimi, sermaye sınıfı açısından bir mahkumiyettir ve bu açıdan sermaye sınıfı AKP rejiminden memnundur. (...) Bu koşullarda yapılabilecek olanın azamisi Erdoğan'ın kimi sivriliklerinin törpülediği bir müdahaledir ve bu törpülenecek sivriliklerin halka karşı işlenen suçlardan çok, Erdoğan'ın sermayenin iç dengelerine müdahale eden tavrına olacağını söylemek için kahin olmaya gerek yoktur.¹⁸

Kısacası, “Piketty'nin Kapitalizmi”, Türkiye'de uygulaması mümkün olmayan bir projedir. Farz edelim ki, mümkün oldu. Böyle bir durumda Türkiye solunun armut toplamaması gerektiğini söylemeye sanıyorum ki gerek yoktur. Restorasyonun Türkiye'de ciddi bir seçenek haline geldiği bir ortamda Türkiye solu bu krizden yararlanmalı, alanı restorasyonculara bırakmamalıdır.

18 Can Soyer, Restorasyonu Ne Yapmalı?, İleri Haber, 25 Mart 2015

Sonuç

- 1) Kapitalizm büyük bir krizin eşiğindedir.
- 2) Piketty'nin Kapital'i sadece bir kitap değildir. Bu kitap kapitalizmin yeni kurtuluş reçetesidir.
- 3) Piketty, sadece bir yazar değildir. Kapitalizmin yeni teorisyenidir ve pike çekmiştir.
- 4) Önümüzdeki ekonomik krizin, en çok pazarlanacak kitabı Piketty'nin Kapital'idir. Kapital ismi boş yere seçilmemiştir. Her ekonomik krizin en çok satan kitabı Marx'ın Kapital'i olduğu için Piketty kitabın adını özellikle "Kapital" olarak belirlemiştir. Piketty'nin Kapital'i, Marx'ın Kapital'inin popülerliğinden yararlanmaya çalışmaktadır.
- 5) Piketty'nin düşüncelerinin, dünya ölçeğinde uzun vadede, Türkiye ölçeğinde kısa vadede başarılı olma olasılığı yoktur. Kapitalizm krizlere gebedir ve Piketty, bu krizleri aşacak herhangi bir formül geliştirememiştir.
- 6) Kapitalizmin restorasyon projesi bir olasılıktır. Ancak bu restorasyon olasılığı abartılmamalıdır. Restorasyon projesi, Euro bölgesi dışında herhangi bir çapa sahip değildir.
- 7) Piketty'nin kapitalizm projesinde sol tandans olması, dünya halkları üzerinde sol bir hava estiğini göstermektedir. Bu sol havanın yükseltilmesi, kontrolün Piketty zihniyetine kaptırılmaması gerekmektedir.
- 8) Piketty'yi kağıt üzerinde yenmek, restorasyon tespiti yapmak kolaydır. Ancak önemli olan kapitalizmi yenmektir. Yenmek için tespit yapmak ya da yarın çıkacak olanakları beklemek yeterli değildir. Ortaya çıkan sol havadan yararlanılmalı ve bugünkü olanaklar ve koşullar değerlendirilmelidir.
- 9) Bu olanaklar ve koşullar Türkiye özelinde de geçerlidir.
- 10) Kapitalizm ve kapitalizmin Piketty'si bugünkü olanaklar ve koşullardan yararlanılarak yenilecektir. Yarın, bugünden bağımsız değildir.

“Türkiye’de sosyalist hareketin yeniden kuruluş uğrağında bulunduğu koşullarda, Leninizm’in yeniden üretimi ve öncülük pratiğinin hayata geçirilmesi, kuşkusuz, gözden kaçırılmayacak bir başlık. Sosyalist hareketin cephaneliğinde Lenin’e ve Leninizm’e dair çok sayıda veri bulunsa da bunların hem aslına sadık biçimde hem de ülkemizin koşullarında yeniden üretilmiş bir zenginlik içerisinde kullanıldığını söylemek mümkün değil. Dolayısıyla, yeniden kuruluş tartışmalarının en önemli başlıklarından biri olarak öne çıkan Leninizm ve öncülük, aynı zamanda yaratıcı ve derinlikli bir yeniden üretimin de vazgeçilmez temeli olmaya devam ediyor.”

